

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRHUS-ÅRBOG 1991

ÅRHUS-ÅRBOG

1991

UDGIVET AF ÅRHUS BYHISTORISKE UDVALG

ERHVERVSARKIVET 1991

OMSLAG

Marselisborg Havnecenter
(Foto: Knud Nielsen)

BOGEN

er skrevet og tilrettelagt af:

Kristian Christensen
Leif Dehnits
Kjeld Elkjær
Jørgen Elklit
Jørgen Fink
Henrik Fode
Ib Gejl
Jens Jeppesen
Erik Korr Johansen
Finn H. Lauridsen
Mogens Brandt Poulsen
Gunner Rasmussen
Henrik Vedel-Smith

under redaktion af
Henrik Vedel-Smith

© Århus Byhistoriske Udvalg

Pressefotos er leveret fra:
Billedtjenesten, Aarhus
Stiftstidende

Århus-Årbog 1991 er sat og trykt på
Aarhus Stiftsbogtrykkerie

Skrift: Baskerville
Papir: 120 gr. mat coated
ISBN 87 89 386-20-5

ISSN 0901-7283

Indhold

1990 – dag for dag	7
Da banken kom til byen.....	35
Arkæologi langs motorvejen	41
1990 – Besluttet i Byrådet.....	46
Arkitektskolen i Aarhus 25 år.....	49
Hvorfor hedder den det?.....	55
De fratrådte, valgte eller udnævntes i 1990.....	61
Hvem sidder der bag skærmen?	66
Folketingsvalget 12. december 1990 – Jacob Haugaards politiske gennembrud?	70
Erhvervslivet i Århus.....	83
Frikirker i Århus.....	94
Døde 1990.....	102
»Elverhøj« i Århus i forrige århundrede	108
Kirkegårde i Århus i 100 år	115

1990 dag for dag

Januar

Mandag 1. januar

Nytårsnat har der været talrige udrykninger af Falck, politi og brandvæsen. Der er ikke mange skader efter fyrværkeri, men adskillige brande, indbrud og tilfælde af hærværk. To postkasser og en telefonboks er sprængt. På skadestuen er det mest følger af slagsmål, der dominerer.

Tirsdag 2. januar

Den første udsalgsgang giver tumultagtige scener i stormagasinerne. En kunde hos Salling får knust sine briller til 3000 kr. i trængslen.

Der holdes velkomstreception for de nye rådmænd Eva Tørnæs (i Rådhushallen) og Hans Schiøtt (i Magistratens 5. afdeling ved Bautavej) samt for Lone Hindø, der skifter fra 5. til 4. afdeling (i Brobjergskolen).

Onsdag 3. januar

Århus Kommunes Civilforsvar og Århus Brandvæsen bliver slået sammen under betegnelsen Beredskabsforvaltningen. Civilforsvarets chef Edmund Lynggard er udpeget til leder.

Fredag 5. januar

Århus Symfoniorkester holder nytårsconcert i Musikhuset dirigeret af violinisten Johannes Wildner fra Wien. Der opføres musik af Johann og Josef Strauss og indsamles 14.000 kr. til Østeuropa-hjælpen.

Lørdag 6. januar

I Kunsternes Hus i Saltholmsgade åbnes udstillingen »Erotiske billeder«, en samling fotografier, videoer, stills og performans, optaget af 50 kvindelige fotografer fra hele landet.

Søndag 7. januar

Carl Larsson-udstillingen i Kunstmuseet slutter med rekordbesøg: 3700 på sidste dag og 51.000 siden udstillingens åbning 4. november.

Harmoniorkestret Tonica giver nytårsconcert i Musikhuset, og to dage senere fejres orkestrets 50 års jubilæum ved en musikalsk reception i Rådhushallen.

Mandag 8. januar

Ved en nytårsreception på Århus Havn udtaler borgmester Thorkild Simonsen, at havnen er indstillet på en skærpet konkurrence i 1990'erne. Direktør Bent Vagner, formand

Vandet er så småt ved at vende tilbage i den lille sø i Vennelystparken. Nogle gamle tærede rør, der nu er blevet udskiftet, bevirkede, at vandet forsvandt fra den ny-renoverede sø.
(Foto: Axel Schütt).

1990

for Århus Handels- og Industriforening, går stærkt ind for markedsføring af havnen i forbindelse med Det indre Marked og udviklingen i Østeuropa.

Tirsdag 9. januar

Borgmester Thorkild Simonsen op søger atter Folketingets trafikudvalg for at fraråde planerne om salg af de to Kalundborgbåde »Peder Paars« og »Niels Klim«.

På grund af overhåndtagende butikstyverier nødes de store forretninger til at ansætte Securitas-vagter. Føtex har haft det i 4 år, nu følger bl.a. Fona og Radiohuset Expert eksemplet.

Torsdag 11. januar

Dansk Teknologisk Institut, sammenslutningen af Teknologisk Institut og Jysk Teknologisk Institut, indvies ved en reception i instituttets lokaler ved Marselis Boulevard. Dagen efter gentages receptionen i hovedsædet i Høje Tåstrup. Ved begge lejligheder præsenteres den nye direktør for sammenslutningen Niels E. Busch.

Fredag 12. januar

En beruset ung mand bortfører en linje 16-bus fra endestationen i Egå, mens vognføreren holder spisepause. Tyven når dog kun til Tålforsvej, hvor han bliver standset af politiet.

Dansk Automobil-Børs' fond udleder legater i DABs lokaler ved Graham Bells Vej. Kræftforskeren Peter Ebbesen får 50.000 kr. og det

En orkanagtig storm fredag 26. januar vælter et 15 meter højt bøgetræ ned over Aarhus Pigegardes hus ved Tivoli-Friheden.

alternative behandlingscenter Livsdråben får 100.000 kr.

Mandag 15. januar

Vinteren er fortsat utrolig mild. Der meldes om udsprungne erantis i Hasle.

Torsdag 18. januar

Amtsborgmester Ib Frederiksen, rådmænd Olaf P. Christensen og andre repræsentanter for Århus Amt og Århus Kommune forhandler i København med miljøminister Lone Dybkjær om forureningen i Mundelstrup. Ministeren lover, at staten vil gå med til en ekspropriation, der dog ikke må koste mere end 25 mio. kr.

Fredag 19. januar

Aktivbanken, der i 1988 blev sammensluttet med Århus Discontobank, har solgt sin bygning ved Ba-

negårdspladsen, tidligere Demokratens Hus, til et investeringsselskab. Samtidig flytter banken sit regionscenter til Discontobankens tidligere hovedsæde Søndergade 9.

Lørdag 20. januar

For anden gang siden nytår udsættes Egå Marina for et omfattende hærværk. Mindst 9 af havnens både er ødelagt og skaden anslås til 1/2 mio. kr.

Søndag 21. januar

Rådmænd Lone Hindø er gæstepredikant ved gudstjenesten i Årslev Kirke og indleder bagefter en debat i Brabrand Sognegård over emnet »Børn, skole og kirke«.

Mandag 22. januar

Der holdes en international 3 dages konference om hvalfangst på Århus Universitet, arrangeret af Center for Nordatlantiske Studier. Bølgerne går højt på konferencen, der boykottes af Greenpeace og Verdensnaturfonden under henvisning til, at foredragsholderne ensidigt repræsenterer hvalfangernationernes synspunkter.

Fredag 26. januar

Konsistorium ved Århus Universitet beslutter at optage Århus Tandlægehøjskole som 6. fakultet under betegnelsen »det odontologiske«.

Lørdag 27. januar

Pinsekirken indvier sine nye bygninger ved Viborgvej 125, tegnet af arkitekt Hans Jørgen Christensen. Foruden en kirkesal med 800 pladser rummer komplekset bl.a. boghandel, cafeteria og kontorer.

Mandag 29. januar

Samtlige 170 renovationsarbejdere ved Århus Renholdningsselskab nedlægger arbejdet, da de er uenige med ledelsen om oprydning efter stormen i fredags. De møder dog igen allerede næste dag.

Tirsdag 30. januar

På Statsgymnasiet afholdes et møde med 250 deltagere, arrangeret af Århus Amtskommune med det formål at få ideer til aktiviteter mellem flygtninge, indvandrere og danske. Ideer kan give andel i de 10 mio. kr., som Folketinget har bevilget til formålet.

Et filmselskab fra Estland påbegynder i Domkirken optagelse af en spillefilm om maleren og billedskæreren Bernt Notke, der foruden altertavlen her har udført flere arbejder i Tallinn.

*Februar**Torsdag 1. februar*

Tre husejere i Århus modtager på Rådhuset diplomer for god restaurering eller fornyelse af deres ejendomme: Møllegade 9-13, Grønnegade 65 og Studsgade 7.

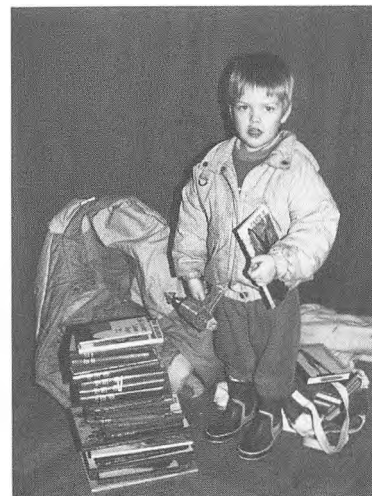
Kirkens Korshær åbner i Møllegade 30 en nattjeneste, der kan supplere den kommunale døgtjeneste og Skt. Nikolaj-tjenesten ved at modtage mennesker i krise hele natten.

Fredag 2. februar

En af deltagerne i fødselsdagsfesten på Gammel Løtten Strandkro 17. december, der udartede til et vildt slagsmål, hvorunder 4 betjente kom alvorligt til skade, bliver ved Retten i Århus idømt 6 måneders fængsel.

Lørdag 3. februar

Under mottoet »Grænseløs handel« sælger butikkerne i sammenslutningen Århus City varer til priser på niveau med priserne i Flensborg.

Lørdag 3. februar holder Hovedbiblioteket i Mølleparken udsalg over gamle bøger. Der sælges 3.300 bøger og tidsskrifter for ca. 25.000 kr. Beløbet skal bruges til indkøb af nye bøger med udlånstid på 7 dage.

(Foto: Ib Hansen).

Søndag 4. februar

Den århusianske grafiker Finn Nygaards plakat til den internationale jazzfestival i Århus kåres til »Årets festivalplakat«.

Mandag 5. februar

En gruppe BZere og sympatisører laver demonstrationstog fra Kulturgangen i Mejlgade 53 til den besatte ejendom i Mindegade 7, hvor de holder møde med københavnske BZere. En kvindelig deltager, der kaster fyrværkeri efter politiet, bliver anholdt.

1990

Tirsdag 6. februar

Professor Thorkild Karring, Århus Tandlægehøjskole, modtager Colgate-Prisen på 25.000 kr. for sin udforskning af paradentose.

Onsdag 7. februar

Under ransagning af en lejlighed på Chr. Molbechs Vej finder politiet under en seng 11 rifler, en gaspistol og 15.000 skarpe patroner. Våbne viser sig at være stjålet i Beder-Malling Idrætsforenings skytteafdeling. En af beboerne og to gæster bliver anholdt.

Torsdag 8. februar

En ornitolog har påvist, at spurvehøgen bliver stadig mere dominerende i byens fugleliv. Det sker i forbindelse med en voksende bestand af småfugle i parker og parcelhus haver.

Freitag 9. februar

Postekspeditionen Paludan-Müllers Vej 117 hjemsesøges af en røver, der med en spraydåse truer personalet til at udlevere 12.000 kr., hvorefter han flygter på cykel.

Lørdag 10. februar

Kældrene til ejendommene 111-115 i Fuglesangs Allé bliver totalt ødelagt ved en formentlig påsat brand. Nogle af beboerne må evakueres under slukningsarbejdet.

En gruppe musikstuderende ved Århus Universitet har vundet førstepræmien i en konkurrence om en Danmarkssang, udskreven af Grænseforeningen. Deres bidrag har tit-

len »Stenen slår smut på det danske vand«.

Søndag 11. februar

En kvindelig beboer på Trøjborg bliver overfaldet i sin gadedør af en knivstikker, der sårer hende i halsen, men flygter, da hun råber om hjælp.

Tirsdag 13. februar

Et pludseligt temperaturfald om morgenen giver spejlglatte veje i og omkring Århus og forårsager talrige færdselsuheld.

Onsdag 14. februar

En postsæk med 48.000 kr. i kon-

Torsdag 15. februar overrækkes et festskrift til overinspektør Gunner Rasmussen, Den gamle By, og ud for urmuseet får han overrakt 75.000 kr. til en urfond.

(Foto: Niels Reiter).

tanter og 11.000 i checks bliver stjålet fra en transportvogn på Hovedpostkontoret i Århus.

Lørdag 17. februar

I Århus Kunstbygning er der fernisering på udstillingen »Leningrad-Århus 90«, en samling malerier og grafik af 20 russiske kunstnere, der før omvæltningen i Sovjet måtte arbejde »under jorden«.

Søndag 18. februar

Skt. Johannes Kirke fejrer 85 års fødselsdag med festgudstjeneste ved sognepræst Regin Buus, kirkefrokost i Johannesgården og en udstilling af billeder, modeller og genstande fra kirkens historie.

Onsdag 21. februar

Andelsbanken holder for sidste gang aktionærmøde i Vejlbj-Ris-skov-Hallen efter fusionen med Privatbanken og SDS til Unibank. Der er overvældende tilslutning til fusionen, men mange beklager dog, at det folkelige element i Andelsbanken går tabt.

En bilist påkører hegnet om en hjortefarm ved Ellemosevej i Tranbjerg. 60 dådyr slipper ud, og det lykkes kun at indfange en halv snes stykker.

Torsdag 22. februar

Hovedbiblioteket og 4 regionsbiblioteker i Århus starter den såkaldte erhvervs-information, der tilbyder erhvervslivet gratis oplysning om leverandører, afsætningsmuligheder, markeder, produkter, teknik og

lovgivning, alt hentet fra tilgængelige databaser, opslagsværker og tidsskrifter.

Lørdag 24. februar

I Århus Kunstmuseum vises en udstilling af maleren Mogens Andersens figurbilleder, udført i årene 1935-45.

Onsdag 21. februar indbyder Århus Guideforening byens borgere til at være turist i deres egen by. Blandt byens mange seværdigheder er også Erhvervsarkivet, som Lars Otto Kristensen tv. fortæller om. (Foto: Niels Reiter).

Søndag 25. februar

Komikerne Per Pallesen og Søren Pilmark opfører Pallesen & Pilmark Show III i Musikhuset 11 aftener i træk for fuldt hus.

Mandag 26. februar

På generalforsamlingen i GASA oplyser formanden, gartneriejer Erik Graff Kristensen, at der i 1989 har været et overskud på 5 mio. kr. mod et underskud på 6,8 mio. kr. i 1988. Potteplanter eksporteres nu til 14 europæiske lande.

Under et heftigt stormvejr vælter gavlen af et rækkehus ved Holmkærvej i Trige. Byggeriet var udsat for et lignende uheld i oktober 1988. Uheldene skyldes frostskafer fra opførelsen i den strenge vinter 1986-87.

Onsdag 28. februar

I Risskov Bibliotek holder Den Danske Forening et møde over emnet »Flygtninge- og indvandringspolitik i Norden«. En gruppe unge demonstranter blokerer indgangen, som må ryddes af politiet.

150 renovationsarbejdere i Århus nedlægger arbejdet i sympati med de strejkende HT-chauffører i Roskilde.

Forretningen Sport-Line i Skåde-centret må lukke efter at have været udsat for 10 indbrud og 3 indbruds-forsøg siden åbningen i marts 1989.

Marts

Torsdag 1. marts

Stilladsarbejdernes Klub nedlæg-

ger arbejdet i alle 5 stilladsfirmaer i Århus for at støtte de strejkende HT-chauffører.

Fredag 2. marts

Stilladsarbejderne i Århus genoptager arbejdet, men renovationsarbejderne fortsætter deres sympati-strejke.

I Vejlbjby-Risskov-Hallen præsenterer to unge århusianere verdens største ghetto-blast (7 x 12 x 3,5 m) ledsaget af disko-dans, laser-show og fyrværkeri.

Lektor Bodil Due, Århus Universitet, bliver dr.phil. på en afhandling om Xenofons Kyrupædi.

Lørdag 3. marts

Arbejdernes Fællesorganisation har solgt ejendommen Jægergårdsgade 64-70, der bl.a. rummer Folketeatret, til biografejer Kim Petersen, som i forvejen driver Biografen, Skt. Knuds Torv, for et tocifret millionbeløb. Salgssummen skal bruges til istandsættelse af Kongreshuset og sanering af Fællesorganisationens økonomi.

I Kvindemuseet vises en udstilling af »spanske kunstnerkvinder i Europa«, omfattende maleri, skulptur og video.

Mandag 5. marts

Renovationsarbejderne i Århus genoptager arbejdet efter 3 dages strejke.

1990

Århus Kommunes Biblioteker indfører 7-dages udlån af nye og efterspurgte bøger og grammofonplader for at fremme omsætningen. Ved hjælp af hurtig registrering skal bøgerne kunne klargøres på 2 dage.

Torsdag 8. marts

Århus Købmandsskole, landets ældste handelsskole, oprettet 1865 under navnet Århus Handelsforenings Aftenskole, fejrer 125 års jubilæum med deltagelse af bl.a. kronprins Frederik og undervisningsminister Bertel Haarder. Festlighederne foregår dels i hovedsædet ved Hans Broges Gade, opført 1905 under navnet Den Jydske Handelshøjskole, dels i de 6 øvrige afdelinger og på restaurant Varna.

Lørdag 10. marts

I Tivoli-Teatret er der premiere på Århus Studenterrevy, der i år har titlen »Hold da hel' fems«.

Mandag 12. marts

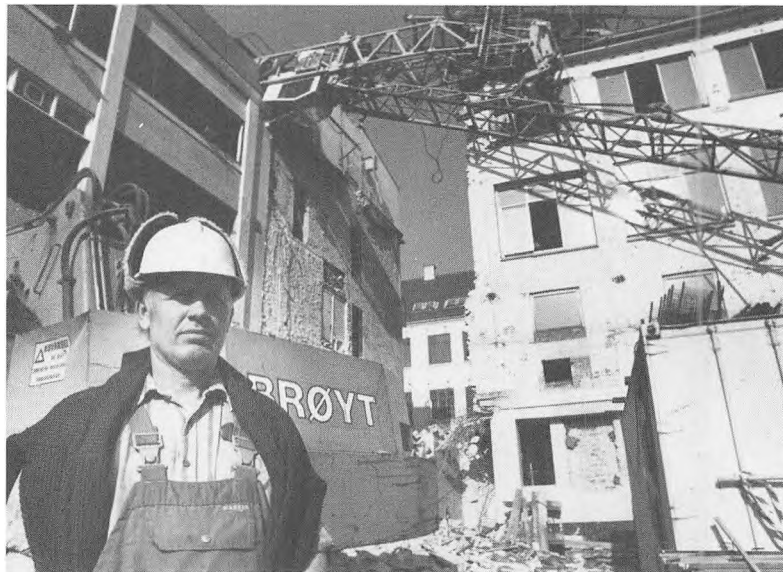
Ejendommen Frederiks Allé, der bl.a. rummer en tandteknikervirksomhed og en såkaldt massageklinik, ødelægges af en brand, der formentlig skyldes et væltet stearinlys og en varmluftblæser.

Tirsdag 13. marts

Ritzaus Bureaus Jyllandsredaktion indvier nye lokaler i Frederiksgade 74 A med taler af bureauchef Per Winther, København, og borgmester Thorkild Simonsen.

Onsdag 14. marts

En iraner modtager på postkonto-

En byggekran bryder sammen søndag 18. marts over Århus Stiftstidendes tidligere bygninger ved Åboulevarden og styrter ned over Post- og Telegrafvæsenets garager, hvor en bil bliver knust. Ingen kommer noget til.

(Foto: Dan Jakobsen).

ret ved Illerupvej en pakke hjemmefra, som han ikke tør tage med sig, da den giver en tikkende lyd fra sig. Der tilkaldes politi og bombesøgere fra Randers, som dog hurtigt konstaterer, at pakken indeholder et vækkeur.

Mandag 19. marts

Venstres 4. kreds holder generalforsamling på Sabro Kro. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen orienterer om den aktuelle politiske situation.

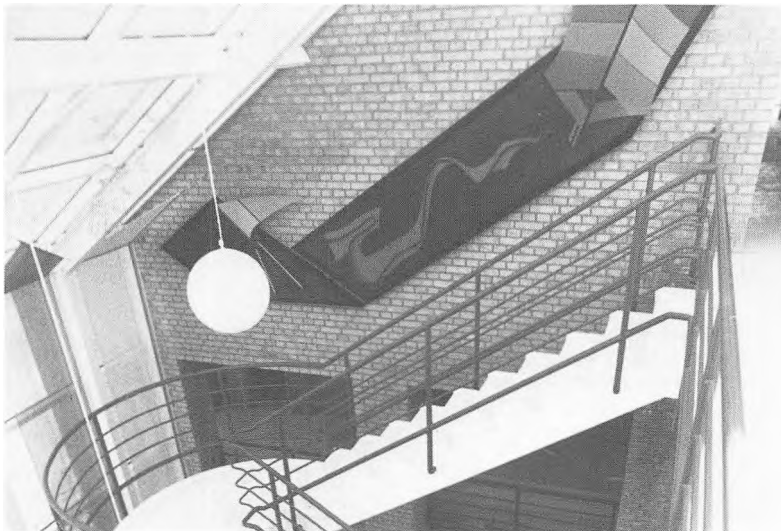
Tirsdag 20. marts

På en generalforsamling for Provincesbankens aktionærer i Vejlbj-Risskov-Hallen er der afstemning

om fusionen med Den Danske Bank og Handelsbanken. 93,6% stemmer for sammenslutningen og kun 6,4% stemmer imod.

Onsdag 21. marts

De gamle lindealleer i parken omkring Moesgård undergår for tiden en kraftig beskæring. De 200-årige træer skæres ned fra 30 til 10 meters højde for at kunne bevares for fremtiden.

Lørdag 24. marts

Arkitektfirmaet Kjær & Richter, Århus, modtager i København Thorsen-prisen for deres projekt til en »Stadhalle« i Regensburg.

Tirsdag 27. marts

Rådmand Eva Tørnæs indvier Danmarks første regnvandsanlæg i kommunens ejendom Studsgade 46, der bl.a. rummer Energi- og Miljøkontoret. Anlægget opsamler regnvand til skylning af toiletter, hvilket man regner med kan spare næsten halvdelen af vandforbruget.

Fuglevenner og naturelskere klager over, at der sejles med motorbåde på Brabrand Sø, skønt det er for-

Forskerparken ved Gustav Wiedes Vej, startet i 1986, indvies officielt fredag 23. marts af borgmester Thorkild Simonsen og universitetsrektor Henning Lehmann. I forhallen afsløres et triptykon, et tredelt billede, udført af Evan Rasmussen. (Foto: Preben Hupfeld)

budt. Blandt synderne nævnes Århus Roklub og lokale fiskere. Roklubben hævder, den har fået tilladelse af Århus Kommune. Man afventer et regulativ fra Amtsfredningskontoret om søens rette brug.

Lørdag 31. marts

Civilforsvaret indvier i Skejby en ny undervisningsbygning, udformet som et skibsskrog, til øvelser for brandfolk, maskinmestre og færgepersonale.

April

Mandag 2. april

Tidligere skovrider Kjeld Ladefoged melder om en udsprungne bøg i Fløjstrup Skov. Det tidligste løvspring, han husker fra sine mange år i skoven, har hidtil været 14. april.

Århus Postterminal i Ankersgade flytter til et stort halanlæg med egen banegård, garager og værksteder ved Stokagervej 10 i Vejlbj under den nye betegnelse Midtjyllands Postcenter, der dog få dage senere ændres til Århus Postcenter.

Tirsdag 3. april

Miljøminister Lone Dybkjær og fhv. socialminister Ritt Bjerregaard indleder på Århus Universitet en diskussion om kvinders repræsentation i folketing og regering.

Fredag 6. april

Efter endelig vedtagelse i Den Danske Bank af fusionen med Handelsbanken og Provsbanken bliver i løbet af formiddagen alle skilte og lysreklamer på de 3 bankers afdelinger skiftet ud med navnet Den Danske Bank og Handelsbankens logo.

Onsdag 11. april

På motorvejen mellem Århus og Skanderborg kommer det til ildkamp mellem rockere fra de to grupper Demons i Lystrup og Nordstjer-

Danmarks største stillingsannonce, den er 12 meter høj og 4 meter bred, kan i begyndelsen af april ses på Århus Kommunehospital's gavl ud mod hjørnet af Nørrebrogade og Trøjborgvej. (Foto: Jørn Timm).

nen i Brabrand. Ved en følgende undersøgelse finder politiet 15 håndvåben (maskingeværer, pistoler og jagtbøsser) i Hovgården i Brabrand. Otte rockere bliver anholdt.

Skærtorsdag 12. april

Blandt de mange udstillinger, påsken byder på, må nævnes Kunstnerens Påskeudstilling i Århus Kunstbygning, Jydske Rødder (118 værker af 118 kunstnere) i Kunstnerens Hus, Kunstnergruppen La-

byrint i Ridehuset og i Århus Kunstmuseum en præsentation af skulpturer udført af Per Kirkeby og fire tyske malerkolleger.

1. påskedag 15. april

Der er for 3. gang øvet hærværk mod Mogens Bøggilds »Grisebrønd« på Rådhuspladsen. Denne gang er det gået ud over en af smågrisene, som har fået et øre læderet.

2. påskedag 16. april

Dronningen modtager på sin 50 års fødselsdag fra Århus Kommune et maleri af kongeskibet »Dannebrog I«, udført af Thorkild Ry Andersen,

Fredag 20. april opdager man, at fuglen, der normalt synker Pans hånd, er væk. Man formoder, at en hærværksmand har været på spil, da fuglen næppe er fløjet ved egen kraft. (Foto: Jørn Timm).

og fra Århus Amtskommune et maleri af Mogens Andersen. I Århus fejres dagen med kanonsalut fra Mindeparken, musik af Prinsens Livregiment og festtale af chefen for Vestre Landskommando, generalmajor Wagn Andersen.

Tirsdag 17. april

Århus Kommunes gule miljøbil begynder at køre i den sydlige bydel. Den indsamler bl.a. maling, olierester, fotovæske, batterier, medicinrester, spraydåser og termometre. Foreløbig har 20.000 husstande modtaget papkasser til det miljøfarlige affald.

Torsdag 19. april

Det meddeles, at Kalundborgbådene »Peder Paars« og »Niels Klim« er solgt af DSB til det svenske rederi Stena Line og forlader ruten fra 1. maj 1991.

Fredag 20. april

Borgmester Thorkild Simonsen op søger miljøminister Lone Dybkjær for at opnå Planstyrelsens godkendelse af det såkaldte Stjernetårn på Barnow-grunden. Ministeren ønsker dog at udsætte afgørelsen, til hun har forelagt sagen for Folketingets miljøudvalg, hvor hun i det hele vil diskutere spørgsmålet om højhuse i danske byer.

Lørdag 21. april

Tivoli Friheden åbner sæsonen og har stort besøg i det fine forårsvejr. Århus Pigegardes klubhus, der blev

beskadiget under stormen 26. januar, bliver genindviet.

Ved Dansk Kvindesamfunds landsmøde i København modtager lektor Drude Dahlerup, Institut for Statskundskab, Mathilde-prisen for sin kvindeforskning og indsats for kvindesagen.

Mandag 23. april

Under Venstres amtsgeneralforsamling i Vejby-Risskov-Hallen udtaler folketingsmedlem Jørgen Winther kritik af de radikales store indflydelse i regeringen. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen tager de radikale i forsvar, idet han hellere ser dem inden for end uden for regeringen.

Tirsdag 24. april

Det 26 m høje vandtårn ved Skejbygårdsvej, opført 1963 og ude af brug siden 1981, bliver nedrevet ved sprængning. Det erstattes med en udvidelse af den nærliggende højdebeholder.

Fredag 27. april

Haslegården, et nyt indkøbscenter for erhvervsvirksomheder, indvies i en tidligere fabriksejendom ved Haslegårdsvej.

Søndag 29. april

Som afslutning på årets Numus-festival opføres i Musikhuset 4 værker af den ungarske komponist György Ligeti. Efter koncerten modtager Ligeti Sonnings musikpris på 200.000 kr.

Mandag 30. april

Århus Distriktstoldkammer nedlægges og erstattes af Amtsskattedirektoratet for Told- og Skatteregion Århus.

Århus Pensionistsamråd, der tilbyder kurser, klubber, rejser, foredrag m.m. til pensionister i Århus Kommune, fejrer 25 års jubilæum med en reception i lokalerne Klostergade 37 og opførelse af en revy.

Renovationsarbejderne ved Århus Renholdningsselskab nedlægger arbejdet i protest mod udformningen af de skraldespande, der skal tages i brug til efteråret i forbindelse med sortering af affaldet.

Maj

Tirsdag 1. maj

1. Majdagen starter om morgenen i Kongreshuset, hvor Socialdemokratiets formand Svend Auken lover at støtte borgmester Thorkild Simonsens kamp mod københavneriet. Om eftermiddagen går et stort demonstrationstog (det anslås til 35.000 deltagere) fra Rådhuset ud til Tangkrogen, hvor hovedtalerne er LOs næstformand Hans Jensen og folketingsmedlem Ebba Strange (SF).

Onsdag 2. maj

Renovationsarbejderne genoptager

Onsdag 2. maj præsenterer Århus Kommune den nyanskaffede højteknologiske fejmaskine »Skarnbassen«.
(Foto: Jens Tønnesen).

foreløbig arbejdet, men forbeholder sig ret til at strejke igen, hvis de nye spande ikke bliver tilfredsstillende.

Stadsbibliotekar Grethe Torfing og ledergruppen ved Århus Kommunes Biblioteker foreslår nedlæggelse af 11 filialer ud af 31 for at kunne opretholde et nogenlunde acceptabelt niveau i de resterende biblioteker. Rådmand Lone Hindø vil gøre endnu et forsøg på at redde bibliotekerne ud af miseren.

Lørdag 5. maj

Det nye Århus Postcenter, der har

1990

været i brug siden 2. april, indvies officielt med taler af generaldirektør Helge Israelsen, kommunikationsminister Torben Rechendorff, kredspostmester J.H. Geil og borgmester Thorkild Simonsen.

Søndag 6. maj

I det nye Skelager Sogn, udskilt fra Vejlbj Sogn, indvies Skelager Kirke af biskop Herluf Eriksen. Den er tegnet af arkitekterne Friis & Moltke og udsmykket af maleren Emil Gregersen.

Onsdag 9. maj

En domsmandsret dømmer en arbejdsløs århusianer til 3 måneders fængsel for overfald på en sagsbehandler ved socialkontoret i Ris-skov, rasing af samme socialkontor og hærværk på 7 biler uden for Veri-Centret.

Torsdag 10. maj

I Bruxelles indvier borgmestrene fra Århus, Ålborg og Odense EF-kontorer for de 3 byer, indrettet i samme bygning ved Rue du Cornet.

Det oplyses, at Århus Kommune har anmodet entreprenørerne om at sortere affaldet fra byggepladser før afleveringen på lossepladsen i Edslev og opmuntret dertil ved at give en betydelig rabat, hvorefter sorteret og usorteret affald hældes i samme hul på lossepladsen. Rådmand Olaf P. Christensen forklarer, at det sker »af pædagogiske grunde«, og at det samme er tilfældet i andre kommuner.

Lisbjergskolen fejrer 50 års jubilæum og udgiver et festskrift.

Søndag 13. maj

I Tangkrogen afholdes en »stor legedag«, arrangeret af Århus Amts Gymnastikforening i samarbejde med en række idrætsforeninger og børne- og ungdomsorganisationer. Alle legemuligheder er repræsenteret, og deltagelse er gratis.

Mandag 14. maj

Den 26-årige århusianer, der 9. april 1989 skar halsen over på sin mor med en køkkenkniv, dømmes ved et nævningeting til anbringelse på ubestemt tid i et psykiatrisk hospital.

På en stor legetøjsauktion hos firmaet Nellemann & Thomsen opnås den højeste pris af en mekanisk bamse til 32.000 kr., med omkostninger: 45.000 kr. Den dyreste dukke går for 9000 kr.

Tirsdag 15. maj

Brabrand Boghandel, Hovedgaden 70, lukker efter at have eksisteret siden 1958. Bog- og papirsalget videreføres af Clemens Bog & Idé i City Vest.

Torsdag 17. maj

En 42-årig kvinde findes kvalt i sin lejlighed i Bispehaven. To unge mennesker, der har tilbragt natten i lejligheden, bliver fængslet og sigtet for drabet.

12 daginstitutioner i Viby arrangerer børnekarneval med deltagelse af 800 børn, der danser Samba i farvestrålende dragter.

I Århus Byråd er der begyndt et samarbejde mellem socialdemokraterne, SF og de rød-grønne, idet man holder rådslagning om de vigtigste sager før hvert byrådsmøde. Selv omtaler deltagerne sig som »kaffeklubben«, mens rådmand Olaf P. Christensen taler om »det røde kabinet«.

Lørdag 19. maj

Ellen Margrethe Skou, tidligere amtsrådsmedlem, har modtaget Hartmann-Prisen på 200.000 kr. for sit sociale arbejde. Hun vil bruge en del af pengene til et tekstbehandlingsanlæg, så hun kan skrive sine erindringer.

Onsdag 23. maj

Århus Kommune har indgivet politianmeldelse mod ejeren af Restaurant Valhalla, tidligere Åkrogen, for uden myndighedernes tilladelse at have opført 3 tilbygninger på i alt 465 m². Han har formentlig overtrådt både byggeloven og loven om strandbeskyttelse.

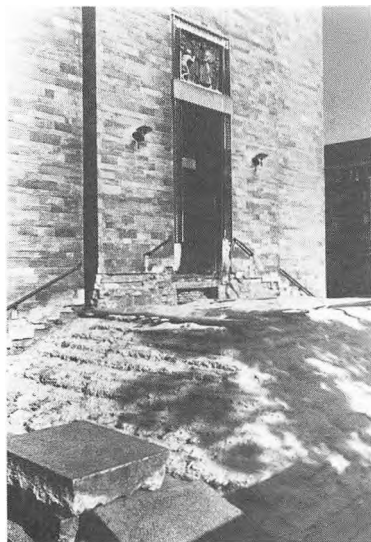
Torsdag 24. maj

I Kulturgynge i Mejlgade holdes en debataften om ungdomskriminalitet, arrangeret af Kriminalforsorgens Pension Skejby. Lektor Jørgen Jepsen, Juridisk Institut, mener man bør nedlægge en række fængsler og bruge midlerne til socialt at støtte de unge kriminelle.

Fredag 25. maj

Regnskaberne for World Masters Games 22. juli–6. august 1989 bliver offentliggjort og viser et underskud på 27 mio. kr. samt 10,5 mio. kr. i udlæg for evt. kommende værter. Beløbet skal formentlig betales af kommunerne Århus, Herning og Ålborg.

Kronprins Frederik fylder 22 år og fejrer sin fødselsdag med unge venner på Marselisborg. Prins Henrik, der er i Århus for at dyrke sejlsport, aflægger visit.

Tirsdag 29. maj er man kommet så langt med renoveringen af trappen ved Skt. Lukas Kirke, at alle trappesten er fjernet.

De er blevet nummereret, da de skal placeres på deres oprindelige plads igen. (Foto: Ib Hansen).

Mandag 28. maj

Sundhedsminister Ester Larsen og medicinaldirektør Palle Juul Jensen meddeler, at hjertetransplantationer efter den nye lov om dødkriterier kun må finde sted på Rigshospitalet. Borgmester Thorkild Simonsen betegner det som københavneri af værste slags.

Onsdag 30. maj

Ca. 250 børnehaver, vuggestuer og fritidshjem lukker kl. 14 for at personalet kan demonstrere på Rådhuspladsen mod Byrådets vedtagelse af det såkaldte orlovs-forlig, hvorefter forældre kan tage deres børn ud af institutionerne med garanti for at få pladsen igen efter orloven. Der er henved 5000 deltagere i demonstrationen: pædagoger, medhjælpere og forældre med børn.

Juni

Fredag 1. juni

En ny genbrugsfabrik ved navn DFC Genvinding ved Mosevej 20 indvies af rådmand Eva Tørnæs. Fabrikken modtager køleskabe, fryser og komfurer til bearbejdning og genanvendelse af freon og metaller.

Lørdag 2. juni

I Brabrand-Hallen er der rock-show med bl.a. Søs Fenger, Shu-Bi-Dua og Finn Nørbygaard, arrangeret af Brabrand Idrætsforening.

Arkitekturens Dag, Fredag 1. juni, markeres i Århus ved at der bliver rejst en søjle på Klostertorvet. Otte lokale tegnestuer har leveret hver deres bidrag til den særprægede skulptur. (Foto: Peter Laursen).

Tirsdag 5. juni

Den Danske Forening har indbudt til grundlovsmøde på Sjette Frederiks Kro med rådmand Olaf P. Christensen som taler. Fællesinitiativet mod Racisme bebuder en moddemonstration, og restauratøren nægter at give lokale til mødet, som derefter henlægges til konfirmandstuen ved Lisbjerg Kirke. Moddemonstrationen holdes så på Klostertorvet med tale af sognepræst Regin Buus, Skt. Johannes Kirke.

1990

Onsdag 6. juni

I Musikhuset åbnes Europarådets 2. ligestillingskonference med deltagelse fra 22 lande. Mødets værter er borgmester Thorkild Simonsen og amtsborgmester Ib Frederiksen. Blandt gæsterne er statsminister Poul Schlüter og Prinsesse Benedikte.

På Århus Flydedok navngives M/S Ice Star, bygget til Copenhagen Reefers, Mortensen & Lange, København, som det første af en serie på 3 køleskibe.

Fredag 8. juni

Europarådets ligestillingskonference ender i kaos, og man er i tvivl, om der er vedtaget nogen egentlig resolution på mødet. Grethe Fenger Møller, formand for Ligestillingsrådet, er dog tilfreds med den på mødet manifesterede enighed.

I Fredensvang Idrætsanlæg er der rock-show med Nicolaj, News og Sanne Salomonsen samt Mek Pek, arrangeret af AGF.

Lørdag 9. juni

I fortsættelse af ligestillingskonferencen afholdes i Botanisk Have en ligestillingsfestival, åbnet af rådmænd Eva Tørnæs og amtsrådsmedlem Sesse Søgaard.

Det amerikanske krydstogtskib »Ocean Princess« med 500 passagerer anløber Århus. Der er arrangeret busudflugter, men forretningerne er desværre lørdagslukket.

Mandag 11. juni

Politiet i Århus tager et edb-anlæg i brug, der øjeblikkelig kan oplyse, om en cykel er meldt stjålet, blot stelnummeret opgives.

Realkreditinstituttet Nykredit åbner nye lokaler i Danmarks Nationalbanks tidligere bygning ved Domkirkepladsen.

Tirsdag 12. juni

En voldsom lokal byge midt i en tørkeperiode giver i det sydlige Århus næsten 60 mm regn.

Den nye strækning af Viengevej mellem Sindalsvej og Lystrupvej åbnes for trafik. Samtidig spærres Sindalsvej og Viengevej for biltrafik af hensyn til boligkvarteret omkring Jellebakkeskolen.

Onsdag 13. juni

4 badestrande ved Århus kan i år pyntes med det blå EF-flag, der betyder badevand af tilfredsstillende kvalitet: Den Permanente Badeanstalt, Ballehage, Fortevej og Moesgård Strand.

Fredag 15. juni

Det nye Marselisborg Renseanlæg, der har kostet 214 mio. kr. og nu kan underkaste spildevandet både mekanisk, kemisk og biologisk rensning, bliver indviet af rådmænd Olaf P. Christensen.

Lørdag 16. juni

I Tangkrogen afholdes rockkoncerten Århus Open Air 90, arrangeret af Rytmisk Musikforening.

Blandt de medvirkende er Gnags, Lars H.U.G., Henning Stærk, One Two og C. Abbew. Konferencier er Hans Otto Bisgaard.

Søndag 17. juni

En kvinde bliver indlagt på Kommunehospitalet efter et være fundet blodig og forslået og seksuelt mishandlet på cykelstien ved Riis Skov. Voldsmanden, der har tabt sit ur, bliver indkredset og anholdt efter to dages forløb.

Mandag 18. juni

I forbindelse med kreditforeningens fusion med Unibank må Nykredits Århus-afdeling fyre 21 ud af 127 medarbejdere.

Tirsdag 19. juni

I Amtsrådets møde vedtages det at påbegynde hjerte- og levertransplantationer på Skejby Sygehus fra nytår på trods af Sundhedsministeriet og Sundhedsstyrelsen, der fastholder Rigshospitalets eneret til disse operationer.

Fredag 22. juni

Miljøminister Lone Dybkjær meddeler, at hun har opgivet sin modstand mod Jørn Utzons Stjernecenter med det 150 m høje tårn. Herefter kan lokalplanen for den Baronske grund færdiggøres.

Sindalsvej, der 12. juni blev spærret for biltrafik, bliver efter beboerprotester genåbnet, men som stillevej og kun for personbiler.

En beskyttet bolig i et etagehus ved Abildgade bliver ødelagt af en brand, der menes at skyldes tobaksrygning. En 60-årig mand, vistnok lejlighedens indehaver, brænder inde.

Lektor Morten Ougaard, Handelshøjskolen, bliver dr.scient.pol. på afhandlingen »Magt og interesser i den globale samfundsformation«.

Lørdag 23. juni

Sankthansaftens forskellige arrangementer afvikles i nogenlunde tørvejr. I Botanisk Have er det Fritids- og Kulturforvaltningen, der sørger for underholdningen, og i Tangkrogen er det Socialdemokratiet.

I Kvindemuseet vises udstillingen »Brudekjoler gennem 100 år«.

Søndag 24. juni

Der klages på Frederiksbjerg over stank af svovlbrinte fra det nyindviede Marselisborg Renseværk. Kommunens hygiejniske afdeling vil råde bod på lugtgenerne ved tilførsel af jernklorid.

Tirsdag 26. juni

Dronning Margrethe og prins Henrik kommer til Århus for at tage sommerophold på Marselisborg. Byen gør denne gang mere ud af begivenheden end sædvanlig på grund af dronningens 50 års fødselsdag den 16. april. Efter modtagelse af kongeskibet »Dannebrog« kører regentparret gennem byen i åben karet eskorteret af gardehusarer og med musik af flere lokale

Titusinder af tilskuere følger tirsdag 26. juni dronningens ekstra fødselsdagsrunde i Århus. Der er blevet uddelt flag og balloner, og de helt små må op på de voksnes skuldre for at kunne se. (Foto: Helene Bagger).

orkestre. Der er stor modtagelse på Rådhuset med overrækkelse af byens gaver: et maleri af det gamle kongeskib, udført af Th. Ry Andersen, og en samling af Hack Kampmanns tegninger til Marselisborg Slot. Om aftenen er der festmiddag på Rådhuset og koncert i Musikhuset.

Torsdag 28. juni

Det meddeles, at FDBs kryddermølle i Viby er solgt til P. Baunsgaard Rena i Hørning, som dermed er Danmarks næststørste krydderivirksomhed efter Carno.

Lørdag 30. juni

Sjørup Jørgensens Modemagasin, Søndergade 45, der blev grundlagt i 1906, ophører, og lokalene overtages af isenkramforretningen Folmer Hansen, tidligere hjørnet af Lille Torv og Badstuegade.

Juli

Torsdag 5. juli

En delegation af byrådsmedlemmer og embedsmænd fra Tokyo besøger Århus for at se på sociale institutioner. De modtages på Rådhuset af rådmand Jens Arbjerg Pedersen.

To jernbanevogne på DSB-terrænet ved Augustenborggade er blevet overmalet med graffiti. Rengøringen vil koste mindst 30.000 kr.

Lørdag 7. juli

Som led i ombygningen af det tidligere Centralmejeri ved Vestre Ringgade, hvor der skal indrettes et moderne erhvervscenter, bliver den 35 m høje skorsten nedrevet ved sprængning.

Søndag 8. juli

I Lisbjerg Fællespark afholdes den første af to Sommerrock-koncerter, arrangeret af Århus Kommune, Rytmsk Musikforening og Ølsted Borgerforening. De optrædende er Simcess fra København og tre århusianske grupper. Der er gratis ad-

Onsdag 4. juli er den kongelige gravhund vendt hjem til Marselisborg Slot, hvorfra den var forsvundet søndag 1. juli. Hunden blev fundet i en have i Højbjerg. (Foto: Ib Hansen).

gang, men besøget er sløjt på grund af regnen.

Onsdag 11. juli

Dronningen modtager som gave fra en kreds af dansk-amerikanere en bronzefigur af en gazelle, udført af billedhuggeren Marshall Fredericks, til opstilling i Marselisborg Slotspark.

Torsdag 12. juli

Hestesportcentret Vilhelmsborg er i 4 dage rammen om Danmarksmesterskaberne i kørsel med hest og vogn. Arkitekt Ib Møller, formand for Dansk Køreforbund, er stævnepræsident, og prinsesse Benedikte er protektor.

Fredag 13. juli

Undervisningsministeriet giver tilsgodkendelse til opførelse af to nye bygninger for Århus Tekniske Skole: en ombygning af den gamle trikotagefabrik ved Silkeborgvej for 90 mio. kr. og opførelse af en ny skole i Hasselager til 52 mio. kr.

Bowling-Centret Super Bowling Århus ved Skanderborgvej i Viby bliver indviet af rådmand Lone Hindø. Centret rummer 24 fuldautomatiske bowlingbaner, en legeafdeling for børn, en café med 200 pladser og restaurant »Bernhard«.

Søndag 15. juli

Muskelsvindfonden arrangerer »Grøn koncert«, på Vestereng med optræden af bl.a. Gnags, One Two, Thomas Helmig og Jacob Haugaard som konferencier. I det fine vejr er der en vældig tilstrømning. Det anslås, at der har været henved 70.000 tilhørere.

Mandag 16. juli

Århus er i dagene fra 16. til 21. juli ramme om Aarhus International Jazz Festival med talrige arrangementer i Musikhuset, Ridehuset, Huset og flere af byens restauranter og værtshuse. Der er friluftskoncerter på Klostertorvet, på Strøget og i Tivoli Friheden.

Fredag 20. juli

Den danske Banks afdeling Skanderborgvej 20 hjemses af to pistolbevæbnede mænd, der tager 338.000 kr., affyrer et skud og flygter på en rød motorcykel. Den bliver senere fundet i en garage ved Augustenborggade sammen med det tøj, røverne havde på under røveriet. Selv er de formentlig undsluppet i en stjålet bil.

Lørdag 21. juli

Den anden Sommerrock-koncert i Lisbjerg Fællespark med bl.a. Gonnus og Moonjam er lidt bedre besøgt end den første (8. juli), men tilstrømningen er stadig meget beskeden. Det skyldes vel dels den af-sides beliggenhed, dels halvårligt vejr.

Onsdag 25. juli

Restaurant Vester i Vestergade er udsat for indbrud og hærværk. Der er stjålet for 2000 kr. samt et større parti spiritus og cigaretter, og på vægge og gulv er der malet racistiske slagord.

Torsdag 26. juli

Fem unge århusianere i en stjålet bil kolliderer med en norsk bil ved Saltum i Vendsyssel. Fire af dem bliver dræbt og den femte hårdt kvæstet. I den norske bil bliver en ung pige dræbt og to andre lettere såret.

Fredag 27. juli

Det meddeles, at skibsmæglerfirmaet Blæsbjerg Marine A/S har købt den svenske færge »Nordic

I januar var taget på skatteforvaltningens fløj på Rådhuset ved at blæse af. Undersøgelser viste, at det hedre kunne betale sig at lægge et helt nyt kobbertag på, og det er dette arbejde, der her i slutningen af juli er ved at være afsluttet. (Foto: Niels Reiter).

Hunter«, som DSB vil chartre til Århus-Kalundborg-ruten i stedet for en af de to solgte færger »Peder Paars« og »Niels Klim«. Den nye båd er bygget i Italien 1982 og har tidligere sejlet på Sortehavet som bulgarsk rutebåd.

Lørdag 28. juli

En hyrevognschauffør bliver overfaldet af to passagerer på Udkærsvvej i Skejby, truet med et jagtgevær til at udlevere 3500 kr. og lænket med håndjern til hyrevognen, hvor-

efter røverne flygter i en medfølgende bil.

Søndag 29. juli

Det oplyses, at BRF (Byggeriets Realkredit-Fond) har ydet to lån på i alt 48 mio. kr. til et selskab ejet af G.A.L. Thorsens familie (Midtjyllands Bygge- og Anlægsvirksomhed Aps) med sikkerhed i et 113.000 m² stort ubebygget areal ved Stenagervej. Dette giver anledning til en langvarig offentlig debat om kreditinstitutternes långivning.

Mandag 30. juli

Det meddeles, at den besatte ejendom Mindegade 7 er købt af Cevo Invest alias Kurt Thorsens Totalentreprise, der dog vil lade BZerne blive boende, til husets fremtidige indretning er fastlagt.

Tirsdag 31. juli

En seddelautomat med ca. 5000 kr. bliver stjålet fra Metax-servicestationen Silkeborgvej 691. Tyvene har lagt en kæde om den og trukket den op fra soklen ved hjælp af en bil.

August

Lørdag 4. august

Et af Statsbanernes nye IC 3-tog bliver navngivet »Peter Sabroe« og taget i brug på Hovedbanegården med taler af generaldirektør Peter Langager og borgmester Thorkild Simonsen.

På Århus Cyklebane holdes en rockkoncert arrangeret af Rytmisk Musikforening med deltagelse af Texas-sangeren Meat Loaf, One Two og Divin Ducks. Under varmebølgen, der kulminerer med 30°, er besøget ret beskedent.

Onsdag 8. august

En 25-årig århusianer idømmes ved et nævningeting 6 års fængsel for vold med døden til følge, idet han i juli mishandlede en kvindelig bekendt, så hun kort efter døde.

Torsdag 9. august

Folkeværtshuset Æsken i Anholts-gade åbner igen efter en grundig istandsættelse.

Århus Maskinfabrik A/S har modtaget ordre på bygning af Skandina-

Hektisk aktivitet, men ikke panik, præger evakueringen af Kommunehospitalets medicinske afdeling C. da der udbryder brand i tagetagen tirsdag 31. juli. (Foto: Peter Laursen).

viens største containerkran til den finske kemikoncern NESTE OY. Ordren er på 24,5 mio. kr.

Fredag 10. august

Stanavforlant, Natos faste Atlanterhavslåde bestående af 12 skibe med 2200 marinere fra 8 forskellige lande, aflægger et 5 dages besøg i Århus. Der er en stiltfærdig demonstration på kajen mod brug af atomvåben.

Lørdag 11. august

I Haslegården, der er indrettet til erhvervscenter, åbner Østjysk Væ-

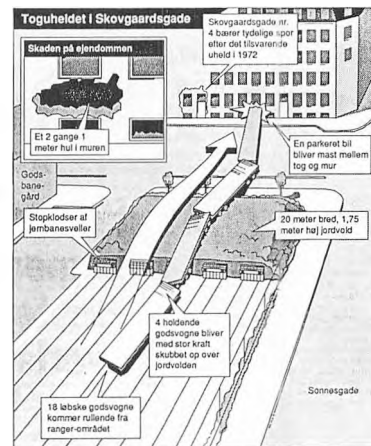
vekreds udstillingen »Tråde i tiden«, bestående af bl.a. silkemaling, billedvæv, duge, plaider og slips, udført af 14 kunsthåndværkere.

Søndag 12. august

I Tivoli Friheden kåres den 17-årige HH-studerende Trine Søby fra Beder til Frøken Århus 1990.

Mandag 13. august

Vandrerhjemmet i Riis Skov, der kun har 128 sengepladser, må ligesom tidligere år melde alt optaget og henvise til Kulturgyngeens »Sleep In« i Mejlgade 53 eller til vandrerhjemmene i Skanderborg og Ry.

På baneterrænet ved Godsbanegården kommer en række godsvogne i skred fredag 3. august. En af dem skubbes op over en 3 m høj jordvold og ruller hen over Skovgaardsgade, hvor den knuser en bil og kører ind i stuetagen i nr. 2. Ingen kommer døg til skade. (Foto: Ole Rode Jensen).

Tirsdag 14. august

Under en jordbunds-prøveboring ved Mosevej i Vejlbj med henblik på kommende rensningsanlæg findes der naturgas i 10 meters dybde. Borehullet bliver dog atter lukket, da fundet ikke har praktisk betydning.

Torsdag 16. august

Det meddeles, at rådmand Hans Schjøtt har afskediget en akademisk fuldmægtig, ikke på grund af util-

fredstillende arbejde, men fordi han mener selv at kunne klare sagerne. Borgmesteren hævder, at det skete er et brud med kommunens personalepolitik, som tilstræber omplacering og naturlig afgang.

I Klostergade 34, der engang rummede »Tagskægget« og senere »Club Fisk«, indvies diskoteket »Blitz« med plads til 880 besøgende. Øverste etage, hvor der spilles rockmusik torsdag, fredag og lørdag, hedder »Rocken«.

Fredag 17. august

Motel Gammel Vejlbj Kro, indrettet efter ombygning og udvidelse af kroen, åbnes af prinsesse Elisabeth, der skænker motellet en schweizisk kobjælde. Motellet er bygget i gammel stil med 11 værelser og et konferencelokal.

Videreuddannelsen for Ergoterapeuter og Fysioterapeuter, der har lokaler på Vesterbro Torv, holder 10 års jubilæum i Stakladen med et Seminar over sundhedssektoren i fremtiden.

Søndag 19. august

Til den årlige bugtsvømning fra Skødshoved til Åkrogen, arrangeret af Lystrup Idrætsforening, har der meldt sig 10 deltagere, som alle gennemfører den 4,3 km lange tur.

Mandag 20. august

Den gamle By har modtaget træværk og mursten fra et 8 fags toetagers bindingsværkshus i Randers (Dytmærskens 10) der har været opmagasinert siden nedrivningen i 1910. Da huset var fredet, men ikke har kunnet genopstilles i Randers, er det nu blevet overdraget til Købstadmuseet.

Torsdag 23. august

Den Danske Banks afdeling Langelandsgade 177 har besøg af en ubevæbnet røver der flygter med 15.000 kr., men bliver skygget af nogle vidner til røveriet og kort efter anholdt i sin lejlighed. I retten hævder han at lide af hukommelsestab.

Bordtennisklubben SisU/MBK gennemfører sit rekordforsøg, at spille bordtennis i 312 timer i træk De 13 døgnspil afsluttes lørdag 18 august, hvor bl.a. Lone Hindø og Birthe Bernt Henriksen deltager i en mixed double.

(Foto: Niels Reiter).

Holger Dalggaard præsenterer Ikaros-plakaten, der gerne skal trække mange tilskuere til Århus Internationale Videofestival, der løber af stabelen i Festugen.
(Foto: Niels Reiter).

Mandag 27. august

På Århus Universitet afholdes et internationalt symposium om filt. Samtidig vises på Moesgård Museum udstillingen »Nomadefilt fra Mellemøsten og Centralasien« og andre filtudstillinger i Kunsternes Hus, Den Gamle By og Galleri en Garde.

Tirsdag 28. august

Det meddeles, at Kalundborgbåden »Niels Klim«, der sammen med »Peder Paars« er solgt til det svenske rederi Stena Line, efter en mindre ombygning skal indsættes på ruten Grenå-Halmstad.

Onsdag 29. august

Kalundborgbåden »Niels Klim« bliver groft generet af to tyske jagerfly, der passerer færgen i 50 meters højde. Den lovlige danske sikkerhedsafstand er 300 m. Det vesttyske luftvåben meddeler, at den tyske sikkerhedsgrænse er 200 fod (60 m), og vil nøjes med at henstille til piloterne at tage hensyn til de danske regler.

Statens Kunstfond har belønnet den århusianske kunstnergruppe

Solkorset med 50.000 kr. for den kontroversielle udstilling »Sektion« i Brandts Klædefabrik i Odense.

Freitag 31. august

Som optakt til Festugen, der i år har temaet »Et vindue mod øst« opføres et multi-medieshow på Bispetorvet med titlen »En bøn for Europa«. Der deltager flere teatre, musikgrupper og sangkor, med lyseffekter, laserstråler og fyrværkeri, placeret på stilladser og i vinduer rundt om pladsen. Som sluteffekt svæver en engel ned fra Domkirketårnet.

September

Lørdag 1. september

Festugen åbnes officielt i Musikhuset af Dronning Margrethe og borgmester Thorkild Simonsen. Tjekkosloviets præsident Vaclav Havel, der er inviteret som æresgæst, kunne ikke komme, men bringer en hilsen gennem sin kulturrådgiver Peter Oslzly.

Senere åbnes i Århus Kunstmuseum udstillingen »Kunstsatte fra Zarernes Hof 1860-1917«, den største og dyreste i museets historie. Dronningen taler som udstillingens protektor, derefter museumsdirektør Jens Erik Sørensen, den sovjetiske ambassadør Gennadi Vederikov og kulturminister Ole Vig Jensen.

En af hovedattraktionerne på Moesgårds særudstilling »Langs Silkevejen« er »Guldmanden« fra Alma Ata. Udstillingen åbnes fredag 31. august af dronning Margrethe, museumsdirektør Peter Mortensen og professor Viktor Kumanev fra Moskva.
(Foto: Preben Hupfeld).

Søndag 2. september

Blandt Festugens utallige arrangementer er der mere end 40 kunststillinger, danske og østeuropæiske, og ca. 25 andre udstillinger. Midtbyen præges af ophængte kæmpe-lærreder, og af mere varige udsmykninger er der to murmalerier i Rosensgade (gavlen af Hotel Royal) og i Borggade, udført af polske kunstnere.

Onsdag 5. september

Under en anholdelse af to biltyve i Brabrand lykkes det den ene at bemægtige sig politiets patruljevogn og køre væk. Vognen findes næste morgen på en byggelejeplads i nærheden.

Fredag 7. september

Det meddeles, at DSB til afløsning af Kalundborgbådene har chartret den svenske færge »Boyana«, søsterskib til »Nordic Hunter« (se 27. juli).

Søndag 9. september

Festugen vurderes af politiet som en af de roligste i mange år. Der har været god plads i detentionen og få klager over generende støj. For at hjælpe trætte og berusede gæster har Århus Sporveje arrangeret natkørsel. Hvad renholdningen angår, er der også sket fremskrift. Stadsingeniørens kontor har hver morgen fra 5 til 8 haft 14 mand i arbejde i midtbyen med koste, fejmaskiner og spulere.

Tirsdag 11. september

Ved Århus Universitets årsfest, der overværes af kronprinsen, stud.scient.pol. Frederik, angriber rektor Henning Lehmann regeringen og særlig undervisningsministeren for mangelfuld støtte til forskningen.

Fredag 14. september

Et godstog fra Grenå til Århus standser på linjen ved Grenåvej og blokerer i 3 kvarter af myldretiden al trafik med tog, busser og biler.

Søndag 16. september

I forbindelse med målsætningen »20.000 nye arbejdspladser inden år 2000« udskriver Byrådet en offentlig konkurrence med en samlet præmiesum på 380.000 kr. (200.000 som førstepræmie). Emnet er »De bedste forslag til erhvervs- og beskæftigelsesfremmende projekter og aktiviteter«.

Mandag 17. september

»Søstykke«, et lille maleri af C.W. Eckersberg, som Århus Kunstmuseum har savnet siden 1983, er blevet fundet hos en galleriejer i London, der har købt det på Sotheby's Auktioner. Det stjålne billede bliver nu overgivet til den danske ambassade i London, hvor det vil blive afhentet af museumsdirektør Jens Erik Sørensen.

Peder Stougaards plakatsamling i Åby, også kaldet Dansk Plakatmuseum, modtager 40.000 kr. fra Kulturfonden til indsamling af plakater fra Østeuropa.

Søndag 23. september

Over hele landet holder bibliotekerne åbent hus i anledning af »Bibliotekets Dag«. I Århus gælder det bl.a. Hovedbiblioteket i Mølleparken, hvor der er udlån, salg af kasserede bøger, præsentation af den kommende århusianske bogmesse, EDB-fremvisning af en folketællingsliste fra 1845 og for børnene børneplakater og uddeling af badges. På Statsbiblioteket er der rundvisning til toppen af bogtårnet og salg af gamle 78-lakplader.

Søndag 30. september

Århus Sporvejes vinterkøreplan træder i kraft uden større ændringer. Dog forlænges linje 17 fra Brendstrupvej til Skejby Sygehus, hvor den får endestation sammen med linje 14.

Oktober

Onsdag 3. oktober

Politiet i Århus anholder 22 mænd og kvinder, danske og udlændinge, som led i optrævlingen af en omfattende narkeaffære. Samtidig beslaglægges heroin for flere mio. kr. samt et større våbenlager.

Torsdag 4. oktober

Det meddeles, at Kalundborgbåden »Peder Paars«, der sammen med »Niels Klim« er solgt til det svenske rederi Stena Line, fra juli 1991 skal indsættes på ruten Dover-Calais, (se 28. august).

Retskritisk Forum holder debatøde med over 400 deltagere i den økonomiske kantine ved Århus Universitet. Emnet er sagen mod de såkaldte Jydebrødre, og den karakteriseres på mødet som en eklatant fiasko for Bagmandspolitiet.

Fredag 5. oktober

Justitsministeriet uddeler tilladelser til at drive spillekasino til 6 danske hoteller. Blandt de foretrukne er Hotel Royal, Århus, hvor kasinoet

En tiltrængt modernisering af toiletforholdene på Hovedbanegården er årsag til, at der er placeret to toiletvogne uden for banegården. Man regner med at vognene kan fjernes til jul.
(Foto: Peter Laursen).

skal indrette i Royal Cinemas tidligere lokaler.

Lørdag 6. oktober

Århus Flydedok har givet skoleskibet »Georg Stage« et gavebrev på 5 års dokning til en værdi af ca. 375.000 kr.

Mandag 8. oktober

De to beværtninger Trøjborg-Kroen og Peder Wessel Bodega ved hjørnerne af Todenskjoldsgade og Niels Juels Gade kommer under fælles ledelse af restauratør Jørgen Nimborg.

På Åby Bibliotek holdes stiftende generalforsamling i foreningen Dansk Plakatmuseums Venner med deltagelse af borgmester Thorkild Simonsen.

Fredag 12. oktober

Arkitektskolen fejrer 25 års jubilæum ved en reception med taler af skolens rektor Mogens Brandt Poulsen, der klager over Kulturministeriets plan om kortere studietid, af departementschef Jørgen Harder, der tager ministeriet i forsvar, og af professor Johannes Exner, der kritiserer nutidens byggeri i almindelighed. Om aftenen er der fest i skolen og i hele kvarteret, og der slutes af med et gigantisk fyrværkeri.

Lørdag 13. oktober

I Ridehuset holdes en to dages høstfest, arrangeret af Ridehusets Venner. Der er høstgudstjeneste musik og dans, teater, tovtrækning, roekastning og andre konkurrencer. Skuespilleren og folketingskandidaten Jacob Haugaard giver gratis øl og sodavand til alle.

Søndag 14. oktober

På Vilhelmsborg holder Dansk Varmblod, Dansk Rideheste-Avlsforbund, for første gang auktion over ungheste. Der sælges 60 heste for i alt 970.000 kr.

Mandag 15. oktober

Vejlby Landbrugsskole indvier en ny administrationsbygning ved Tretømmervej 31, adskilt fra Århusegens Husholdningsskole i nr. 33.

1990

De to skoler har tidtil haft fælles administrationsbygning.

Det rumænske fragtskib »Bihor« anløber Århus med en last shea-nødder. Det bliver tilbageholdt, først efter et mindre olieudslip, derefter på grund af alvorlige mangler ved skibets udstyr og endelig som følge af et krav fra Århus Oliefabrik på 2 mio. kr., da lasten er delvis ødelagt.

Tirsdag 16. oktober

En 25-årig århusianer, der fejrede sin polterabend ved at knuse front-ruden og trampe buler i en hyrevogn i Frederiksgade, idømmes 30 dages betinget hæfte og 26.000 kr. i bøde og erstatning.

Onsdag 17. oktober

For at vise omridset af det projekterede 20 etagers kontorhus »Ny Vesterport« eller Shell-tårnet ved hjørnet af Silkeborgvej og Viborgvej har arkitektfirmaet Friis & Moltke samt bygherrerne Dansk Shell og Kay Wilhelmsen ladet ophejse en vandret gittermast og to stålwirer til 70 meters højde. Imens er der fri adgang til Den gamle By, for at de besøgende med en stemmesteddel kan give deres mening til kende. Over 80% stemmer nej til tårnet.

Torsdag 18. oktober

I »La Fayette«s tidligere lokaler Østergade 12 åbnes den eksklusive natklub »Butterfly«, hvor der ikke er adgang for unge under 23 år. Den udgør sammen med »Palæ« i Christiansgade og »Maritza« i Frederiksgade Restaurationselskabet af 1. oktober 1990.

Fredag 19. oktober er der dragestævne i Mindeparken. Desværre må arrangørerne, Fritidshjemmet Spættevej, aflyse arrangementet på grund af vindmangel. (Foto: Jørn Timm).

Fredag 19. oktober

Sundhedsstyrelsens Transplantationsudvalg meddeler, at Skejby Sygehus ikke mere må behandle patienter efter hjertetransplantation i udlandet. Ligesom selve transplantationen må også efterbehandlingen kun foretages på Rigshospitalet.

Lørdag 20. oktober

Det meddeles, at Dansk Firma Center har købt Restaurant Åkrogen og to nærliggende villager med plan om opførelse af et hotel, når lokalplanen for området er færdig.

For 3. gang arrangeres i Ridehuset konkurrencen »Kunstsport 90«. I

de to tidligere kunst- eller kulturkampe 1987 og 1988 var modstanderen København, men denne gang har man udfordret Århus' uofficielle venskabsby Leningrad. Kampen omfatter 10 discipliner, og russerne vinder en kneben sejr.

Mandag 22. oktober

Århus Kommune starter forsøg med sortering af køkkenaffald i »grønt« og »sort« affald til henholdsvis kompostering og forbrænding på forbrændingsanlægget ved

Ejendommen Norsgade 12, der blev besat 24. oktober, bliver ryddet af politiet efter anmodning af ejeren. Byfornyelsesselskabet Danmark. Seks besættelse bliver anholdt. (Foto: Torben Madsen).

Lisbjerg. Foreløbig er det 10.000 husstande i den nordlige bydel, der får udleveret poser og stativer til forsøget.

Tirsdag 23. oktober

I Musikhuset holdes en konference om »Århus på vej mod år 2000«, arrangeret af Århus Handels- og Industriforening. I panelet sidder bl.a. borgmester Thorkild Simonsen, rådmænd Olaf P. Christensen og politimester Arne Baun. Man diskuterer dels trafikplanen for midtbyen, dels problemerne omkring alkohol, narko og kriminalitet på strøget. Her kræver de handlende en fornyet indsats fra kommunens side og fra politiet.

Onsdag 24. oktober

I Statsgymnasiets trapperum afsløres fire mosaikker, forestillende de fire elementer jord, ild, luft og vand, udført af den franske kunstner Michel Smidt-Chevalier.

Ejendommen Norsgade 12, der har været ubeboet i 5 år og står foran nedrivning, bliver besat af en gruppe BZ'ere.

Torsdag 25. oktober

Der holdes offentlig høring i Viby

Bibliotek om et kommende OBS-varehus i Viby, hvor FDB har planer om at indrette det i sin nuværende ferskvareterminal. Panelet består af kommunalpolitikere fra byråd og amtsråd samt fagforeningsrepræsentanter.

Lørdag 27. oktober

De århusianske biografer markerer Danmarks Biograf-Fest med at præsentere en lang række nye film og gamle succesfilm til en fælles billetpris af 20 kr.

Onsdag 31. oktober

I Musikhuset spiller den norske violinist Arve Tellefsen og den svenske cellist Frans Helmerson Brahms' dobbeltkoncert sammen med Århus Symfoniorkester. Bagefter spiller orkestret Carl Nielsens 5. symfoni som afslutning på en Carl Nielsen-festival i anledning af komponistens 125 års jubilæum.

November

Torsdag 1. november

Århus Teknikum ved Ingerslevs Plads, oprettet 1915 som Elektroteknikum og siden udvidet adskillige gange langs Dalgas Avenue og N. J. Fjords Gade, fejrer 75 år jubilæum og ønsker samtidig at skifte navn til Ingeniørhøjskolen.

Maria Rasmussen, enke efter den århusianske violinbygger Martin Rasmussen, skænker violinen »Morten« til Århus Folkemusikskole. (Foto: Helene Bagger).

Fredag 2. november

Viby Amtsgymnasium fejrer 25 års jubilæum og udgiver et festskrift. Det startede i 1965 som Danmarks første amts gymnasium og havde først lokaler i Rundhøjskolen, indtil bygningen ved Søndervangs Allé var færdig i 1968.

På Brabrand Torv afslører rådmand Olaf P. Christensen og direktør Finn Ørntoft et lille springvand med en stor natursten, fundet i Brabrand Bakker.

Arkitektgruppen i Århus modtager Betonelementprisen på 50.000 kr. for sin løsning af Boligministeriets konkurrence om fremtidens etagehus. Den er blandt andet ført ud i livet i Brabrand Boligforenings nye afdeling Odinsgården.

Lørdag 3. november

Som led i en international møderække samles ca. 400 iranere fra hele landet i Rosenvangskolen. Formålet er at fremme demokratiet i Iran og få Shahens søn Reza Pahlavi II, der lever i eksil i USA, tilbage som landets monark.

Mandag 5. november

Rådmand Lone Hindø invier et nyt fælleshus i Sabro, der i de samme lokaler rummer ungdomsklub og skolefritidsordning.

Tirsdag 6. november

Der meldes om hærværk mod Byfornyelsesselskabet Danmarks kontorer i Rosengade med rudeknusning og overmaling, formentlig en hævnaktion foretaget af århusianske BZ'ere (jfr. 1. november).

Ved Skt. Clemens Bro rejses en 10 m høj stålsøjle med plads til neonskiltning og sommerfugl på toppen, udført af indretningsarkitekt Mette Milling.

Onsdag 7. november

En gruppe BZ'ere og sympatisører arrangerer et fakkeltog fra Rådhuspladsen til de tidligere besatte ejendomme Norsgade 12 og Mindegade

7. Det overvåges af politiet og forløber uden voldsomheder.

Fredag 9. november

Arkæologen Lotte Hedeager fra Center for Kulturforskning, København, bliver dr. phil. på en afhandling om jernalderen. Forsvaret for disputatsen finder sted på Moesgård Museum.

Lørdag 10. november

På Hovedbiblioteket i Mølleparken afholdes en konference om lokalhistoriske samlinger under ledelse af rådmand Lone Hindø og stadsbibliotekar Grethe Torfing. Der er enighed om samlingernes store betydning for lokalsamfundet, men samtidig om erkendelsen af, at deres fremtid afhænger af privat sponsering og frivillig arbejdskraft.

Ved Centrumdemokraternes landsmøde i Scandic Hotel taler formanden Mimi Jakobsen for en flertalsregering af konservative, socialdemokrater og måske centrumdemokrater.

I Galleri for Design og Arkitektur, Klostertorvet 9, åbnes udstillingen »Landskabsarkitektur, eksempler 1985-90«, der bl.a. bringer 9 forskellige forslag til den fremtidige udformning af Klostertorvet.

Mandag 12. november

Daginstitutionernes Børneteater-Uge starter med en udstilling i Rådhushallen af kulisser, kostumer, masker, parykker og andet udstyr. Samtidig arrangeres der forestillin-

ger på flere biblioteker og i Børnernes Hus foruden de sædvanlige spillesteder.

Torsdag 15. november

I glasbygningen under Skt. Clemens Bro åbnes Glazhuset, et nyt center for jazz og anden rytmisk musik med 2 scener og plads til ca. 300 gæster.

Der klages over tyveri og hærværk på Århus Kommunes nye lokaladministrationsbygning, der er under opførelse ved Vejlbj Centervej. Tyverierne anslås til en værdi af ¼ mio. kr. og hærværk til ½ mio. kr. Sagen er overgivet til kriminalpolitiet.

Lørdag 17. november

Århus Journalistforening fejrer 75 års jubilæum ved en fest på Scandic Hotel med opførelse af en revy og udgivelse af et festskrift.

Mandag 19. november

Lektor Flemming Nielsen, Datalogisk Institut, bliver dr. scient. på en afhandling om datalogiens sproglige problemer.

Tirsdag 20. november

Springvandet i Mølleparken med Johannes Bjergs »Elskovskampen« som midtfigur bliver nedlagt, da det er brøstfældigt, og en renovering vil koste 600.000 kr. Skulpturen vil komme tilbage på en ny sokkel, men de 6 amoriner skal opstilles andetsteds.

Fredag 23. november

Århus Bogtrykkerforening fejrer 100 års jubilæum med en udstilling i Rådhushallen, udgivelse af et festskrift og fremstilling af en turistplakat med svanemotiv, tegnet af grafiker Finn Hjernøe.

Søndag 25. november

Landskabsarkitekterne Frede Birk Nielsen og Jonna Majgaard Krarup har vundet førstepræmien på 125.000 kr. i konkurrencen om et parkanlæg omkring Malmøhus i Skåne.

Mandag 26. november

Dansk Plakatumuseum, der fik oprettet en støtteforening den 8. oktober, modtager 500.000 kr. fra Århus Kommune og 40.000 kr. fra Kulturfonden.

Onsdag 28. november

Der holdes valgmøde i Kongreshuset med Preben Møller Hansen fra Fælles Kurs og Mogens Glistrup fra Trivselspartiet. De to politikere er enige i mangt og meget, navnlig i nedrakning af alle andre partier.

December

Lørdag 1. december

WHO's World Aids Day (Verdens Aids-dag) markeres i Ridehuset med oplysende udstillinger, musik, sang, dans og sketches, bl.a. et kondom-modeshow, opført af Landsforeningen Bøsser og Lesbiske.

Søndag 2. december

Den såkaldte Julemærkemarch på 5 eller 10 km, arrangeret af Postens Marchforening, udgår som sædvanlig fra Rosenvangskolen med i år over 1100 deltagere.

Onsdag 5. december

På et valgmøde i Anatomisk Institut, arrangeret af Frit Forum og Socialdemokratiet, taler partiformanden Svend Auken og Norges statsminister Gro Harlem Brundtland om verdens miljøproblemer og nordisk miljøpolitik.

Torsdag 6. december

Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen deltager i et vælgermøde på Sabro Kro, hvor han udtaler sin tilid til Poul Schlüter som statsminister og til de radikale som regeringspartnere.

Ortopædisk Hospital, opført 1939-40, har 50 års jubilæum, men fejrer det kun ved en intern festlighed. Hospitalet er truet af lukning på grund af amtets spareplaner.

Fredag 7. december

Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen optræder i et »valgtopmøde« i Institut for Statskundskab. Da det ikke er lykkedes at få Svend Auken med, er det SF's formand Gert Petersen, der figurerer som ministerens modpart. Blandt tilhørereses stud. scient. pol kronprins Frederik.

En fest for handelsskoleelever i Folkedansernes Hus ved Poul Martin

Når alle andre i det offentlige system har lukket for natten, er Den sociale Døgnvagt på Vester Alle åben. Der er ingen tidsbestilling, og alle kan vælge at være anonyme.

(Foto: Preben Hupfeld).

Møllers Vej tiltrækker mange ubudne gæster og ender i et kæmpeslagsmål, der må afbrydes af politiet.

Lørdag 8. december

Socialdemokratiets traditionelle store valgmode finder sted i Stadionhallen, arrangeret af Arbejdernes Fællesorganisation. Hovedtalerne er Svend Auken og de tre andre Århus-kandidater, endvidere Sveriges statsminister Ingvar Carlsson, LOs formand Finn Thorgrimson og borgmester Thorkild Simonsen.

Søndag 9. december

En 17-årig elev fra Viby Amtsgymnasium bliver myrdet med knivstik efter besøg på Musikværtshuset Fru Jensen i Mejlgade. Liget bliver fundet to dage senere ved Gammel Løgten Strand, og drabsmanden viser sig at være en løs medhjælper på værtshuset.

Mandag 10. december

En gruppe embedsmænd offentlig-

gør »Katalog over forslag til budgetforbedringer i årene 1991-94«, omfattende 298 forslag til besparelser, der skærer dybt i næsten alle områder af den kommunale forvaltning i Århus. Byrådet skal deraf udvælge besparelser på ca. 275 mio. kr. I modsat fald vil der blive tale om alvorlige skatteforhøjelser.

På Århus Handels- og Industriforenings generalforsamling i Hotel Marselis udtrykker formanden, direktør Bent Vagner tilfredshed med samarbejdet mellem kommunen og erhvervslivet. Han foreslår en frilægning af havnefronten mellem Toldkammeret og Nørreport, hvortil borgmester Thorkild Simonsen og rådmand Olaf P. Christensen giver deres tilslutning.

Det rumænske fragtskib »Bihor«, der har været tilbageholdt i Århus siden 15. oktober, forlader endelig havnen, efter at dens tekniske udstyr er godkendt af Søfartsstyrelsen.

Idrætsklubben Skovbakkens tennisafdeling indvier i Vejlbj-Risskov Idrætscenter en kombineret tennis- og squashhal på 3.800 m² med 4 tennisbaner, 4 squashbaner, et cafeteria og andre faciliteter.

Tirsdag 11. december

Postekspeditionen i Hans Broges Gade har besøg af en invalidepensionist og parcelhusejer, der i anledning af terminen tilvender sig 7000 kr. Kort efter bliver han pågrebet mens han sidder og fisker ved havnen, og pengene findes i

Det nye »rådhus« er 28. december klar til brug. Fra 2. januar skal huset fungere som kommunalt kontor for det meste af Århus Nord.

(Foto: Niels Reiter).

hans bil. Han tilstår over for politiet, at det var ham, der på samme dato i fjor røvede 41.700 kr. fra postekspeditionen ved Hovedgaden i Brabrand. For de to forhold idømmes han 2 1/2 års fængsel.

Torsdag 13. december

En nystiftet komité, der under mottoet »Hjælp Leningrad« vil samle mad og medicin til Århus' russiske venskabsby, starter arbejdet med et møde på Århus Kunstmuseum. Komiteen består af borgmester Thorkild Simonsen, speciallæge Håkon Helland, domprovst Knud Tage Andersen og statsautoriseret revisor Bjarne Aaen.

Fredag 14. december

På årets største julefrokost-dag er politiet særdeles aktivt og standser næsten 1000 århusianske bilister. Det resulterer dog kun i 2 sigtelser for spirituskørsel.

Tirsdag 18. december

Ubåden »Sælen«, der grundstødte ved Hesselø 3. december, er nu hævet og bliver bugseret til Århus Flydedok, hvor den skal undersøges og eventuelt istandsættes.

Onsdag 19. december

Ca. 500 beboere fra Møllevangskvarteret går i demonstration til Rådhuset med 5600 underskrifter på en protest mod forslaget om lukning af Møllevangskolen.

Torsdag 20. december

Politiet prøver at trænge ind i den besatte ejendom Mindegade 7 for at finde tyvekoster, som formentlig opbevares der, men BZ'erne sætter sig til modværge med sten og andet kasteskyts, så politiet må give op efter 3 timers belejring.

Lørdag 22. december

Det Danske Spejderkorps' 15. Århusgruppe har fra Århus Kommune fået overdraget Marselisborgværket i skoven ved den tidligere Zoologiske Have som spejderhytte. Det lille vandværk fra 1932, nedlagt i 1972, ligner i det ydre et norsk bjælkehus, men skal naturligvis ombygges indvendig.

Torsdag 27. december

Årets hidtil største bankrøveri finder sted i Århus. Unibanks filial Viborgvej 136 får besøg af en maskeret røver, der med et oversavet jagtgevær truer bankens medarbejdere til at lægge sig på gulvet i boks-kælderen, binder dem på hænder og fødder, bemægtiger sig 1,2 mio. kr. og forsvinder i en bil, som viser sig at være stjålet i Vejle, og som senere bliver fundet ved Teknologkollegiet på Ellemarksvej. Røveriet svarer ret nøje til kuppet mod Sydbanks afdeling ved Hovedbanegården 22. december i fjor.

1990

Søndag 30. december

I Århus Kunstmuseum slutter museets hidtil største udstilling »Kunstskatte fra Zarernes Hof«. Den har haft over 95.000 besøgende.

Mandag 31. december

Den sidste bundtmager i Århus, Hugo Præst, Borggade 7, lukker forretningen, som han har drevet siden 1952.

I Ridehuset afholdes en nytårsgalla, arrangeret af »Frontløberne«. Prisen er henholdsvis 225 kr. for dem, der deltager i middagen, og 95 kr. for dem, der kommer efter kl. 23. Huset er udsmykket i russisk stil fra zartiden, og underholdningen er inspireret fra samme kulturkreds.

Da banken kom til byen

Uden at det næsten er til at se for folk på gaden, er en institution med 150 år på bagen forsvundet fra byen. Det er Nationalbankens filial i det pæne hus bag Domkirken; eller Bankcomptoiret i Aarhus, som det hed fra begyndelsen i 1837. Med Nykredits overtagelse af huset er dets funktion inden for finansverdenen bevaret, men bank er der ikke mere.

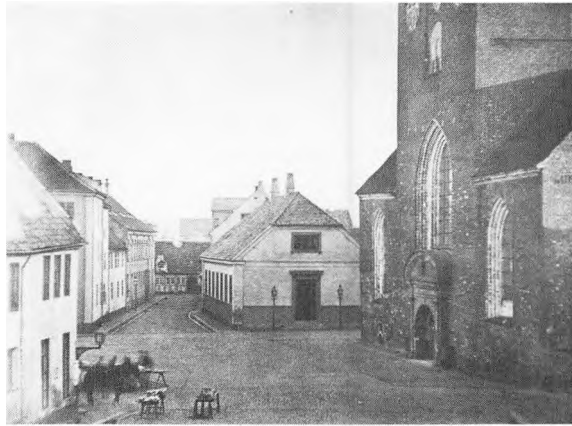
Det var altså Frederik den sjette, der i sin tid gjorde vitterligt, at nu skulle der bank til byen, til »vor Kjøbstad Aarhus«. Der var ingen forretningsbanker i landet på den tid, så det var naturligvis en filial af Nationalbanken, det drejede sig om. Dette jyske bankkontor skulle være berettiget til at udføre alle sædvanlige bankforretninger, dog ikke åbning af folio og modtagelse af indskud (deposita hed det i tidens sprog). Det var mest fordi, man ikke havde brandsikre hvælvinger til opbevaring af bøgerne.

Hvad var så tidens »sædvanlige bankforretninger«? Det var udlån af sølv mønt og sedler imod en sådan sikkerhed, som bestyrelsen fandt betryggende. Det var køb og salg af vekslers på Hamborg. Vekslers var et stykke papir, som var stærkt brugt i tiden i den internationale handel. Hvor man i dag mellem faste forretningsforbindelser anvender hurtige bankoverførsler, så var det under tidens meget langsommere sam-

færdselsforhold vekslers, der havde betalingsfunktionen. Skulle man importere noget fra Hamborg, kunne man betale med et tilgodehavende hos en anden person i denne by. Hvis man ikke havde noget tilgodehavende hos nogen dernede, kunne man købe et sådant af en, der havde, i vekslers form. I banken kunne man også købe og sælge dansk sølv mønt i større summer, og hvis man skulle til København på forretningsrejse, kunne man veksle sin kontante mønt til en anvisning, der kunne indløses i Nationalbanken i København. Det gjorde rejsen sikrere og nemmere. På samme måde modtog man anvisninger fra København samt de vekslers, forretningsmændene havde med hjem derfra til diskontering. Det mest væsentlige var afgjort vekseldiskonteringerne. Gennem disse kunne købmændene omsætte tilgodehavender til gangbar mønt til gavn for omsætningen.

Nu skulle man ikke tro, man bare kunne gå ind fra gaden og uden videre få sine vekslers diskonteret. Sådan spillede klaveret ikke. Det var således kun tirsdage og fredage, de såkaldte postdage, man kunne komme igennem med det. Før kl. 11 måtte man indlevere en begæring. Man kunne så få svar senest kl. 13 på, om banken ville diskontere vekslers; i bekræftende fald kunne man komme mellem 15 og 17 og indlevere den. Systemet lignede det tilsvarende i Nationalbanken i København, hvor man sagde, at vekslers var brune i hjørnet af spyt efter adskillige medarbejders overvejelser over, om vekslers kunne godkendes eller ej.

Men bank havde man fået, og det blev hilst

Dette gamle fotografi viser Bispegade med Nationalbanken til højre. Lige overfor er hotel Royal i sin daværende beskedne udformning. Billedet er formentlig fra omkring 1860, i hvert fald efter 1859, da byens gamle rådhus foran domkirken blev nedrevet.

med stor tilfredshed. Der manglede udlånskapital i Jylland, og det var både besværligt og dyrt at skulle sende sine Hamborg-veksler vejen over København, når de skulle diskonteres.

Det var dog ikke helt ligetil at få banken netop til Århus. Viborg, Ålborg, Randers og Fredericia ville også gerne huse filialen. I Ålborg sagde man for at sætte Viborg ud af spillet, at man da ikke kunne lægge en bank lige ved siden af et tugthus. I Randers greb man sikkerhedssynspunktet ved at gøre opmærksom på, at her opbevarede man hele det nørrejyske forråd af krudt og våben, mens Fredericia påpegede, at man her havde selveste Jyllands fæstning. Det var stænderforsamlingen i Viborg, der skulle afgøre spørgsmålet,

og her måtte man igennem fire afstemninger, før Århus sejrede med 24 stemmer mod Viborgs 23.

Kontoret åbner

Mandag den 4. december 1837 klokken 9 formiddag åbnede bankkontoret i en nyopført bygning mellem Domkirken og hotel Royal, et hus, der lå langs med Bispegade. Det var opført af arkitekt C.G.F. Thielemann til formålet i 1836, men opnåede kun 90 års levetid, inden det i 1926 blev nedrevet og erstattet af den nuværende bygning. I kommunens registrant over huse i den indre by fremhæves det med rette, at man ved at vende den nye bygning med gavlen ud til Bispegade og placere et haveanlæg foran har gjort gaderummet meget diffust; men sådan er der flere ting i Domkirkens omgivelser, der virker malplacerede.

Sådan var det ikke i 1837. Da lå Rådhuset næsten foran Domkirkens hovedindgang, og bispegården på det dengang bebyggede Bispetorv. Og så altså banken mellem Domkirken og hotel Royal.

Nationalbanken overlod ikke noget til tilfældighederne, men sendte en af direktørerne over for at styre forretningerne i begyndelsen. Det var selveste L.N. Hvidt, som var 60 år gammel på dette tidspunkt. Han var oprindeligt teologisk kandidat, men havde omkring århundredskiftet overtaget sin fars købmandsforretning i København ved dennes død. Napoleonskrigene havde slået ham ud, men efter krigen kom han igen som storskibsreder og var fra 1835 til sin død 1856 direktør i Nationalbanken. Ved sin side havde han

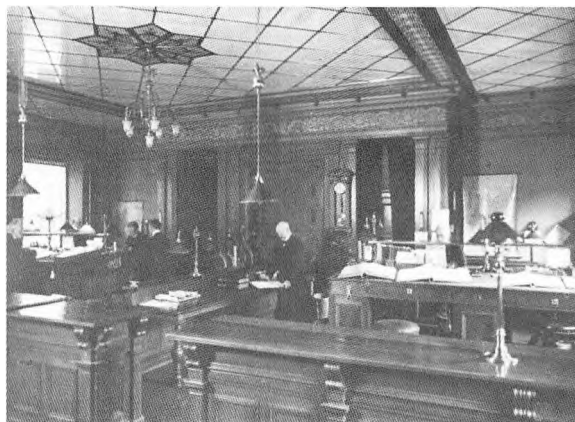
Her præsenteres Thielemanns bankbygning midt i den århusianske hverdag. Der er hestemarked på Store Torv med stort folkeliv. Bag Nationalbanken ses hotel Cimbria i Bispegade. Det blev nedrevet kort før første verdenskrig. Billedet her kan dateres til omkring 1880, og blandt de forandringer, der er sket i forhold til det foregående billede, kan noteres ombyggede skorstene på bankbygningen, ligesom hotel Royal har fået en statelig prydelse på hjørnet foroven.

kassereren C.R. Otterstrøm samt bogholderen L.S. Fabricius; hertil kom assistent Meulengracht. Revisionen blev varetaget af kancelliråd C. Ingerslev.

Det var dog kun lige i begyndelsen, Hvidt var retog ledelsen. Derefter blev den betroet Otterstrøm og Fabricius i fællesskab.

Otterstrøm var svensk skomagerson fra København, nu 42 år og jurist med en fortid som fuldmægtig på stifts- og amtskontoret i Viborg, senere prokurator samme sted. I det organ, der gik forud for rigsdagen, stænderforsamlingerne, var Otterstrøm medlem, idet han 1834 var blevet indvalgt som repræsentant i Viborg. Ikke desto mindre har han med sandsynlighed været fortaler for, at Århus skulle være hjemby for Jyllands første bank. Otterstrøm mødte i stænderforsamlingen både 1836 og 1840 og hørte til blandt forsamlingens liberale medlemmer. Hans politiske karriere fortsatte under den nye forfatning. Han var således medlem af den grundlovgivende rigsforsamling og indvalgt i folketinget ved det første valg til dette i 1849. Han var udpræget ejderdansk nationalliberal og i modsætning til den konservative regering. Otterstrøm opgav dog hurtigt sin politiske karriere, formentlig fordi stillingen som byens første »bankdirektør« fyldte hans liv. Personligt var Otterstrøm en begavet, dannet og elskværdig mand, meget flittig, men også en krasbørstig herre, når det tog ham. Det fik købmand J. Mendel jr. at mærke i Otterstrøms senere funktionsår ved en bestemt lejlighed. Ved middagstid en mandag i februar 1859 dukkede der et bankbud op hos Mendel og meddelte, at banken havde en forfalden veksel på ham, som han måtte møde i banken og betale for at undgå protest. Mendel sagde til bankbudet, at enhver veksel måtte præ-

senteres på hans kontor, så skulle den nok blive honoreret prompte. Han ville ikke sende sine folk i byen at betale vekslers for bankpersonalets bekvemmeligheds skyld. En halv time efter mødte Otterstrøm op. Han modtog betaling og meddelte derpå Mendel: »Dette skulle De ikke have gjort; thi i fremtiden bliver ingen vekslers på Dem antaget og diskonteret, hverken her eller i Nationalbanken i København«. Værsgod. Historien kendes, fordi Mendel klagede sin nød til avisen under overskriften: »Således taber man sin kredit i Århus«. Otterstrøm fik i øvrigt sit knæk ved den store økonomiske krise i 1857. De skuffelser, anstrengelser og spændinger, krisen belastede ham med, førte til sygdom. Det endte med, at han tog sin afsked i 1859, hvorefter han flyttede til København. Her genvandt han helbredet og

Således så der ud i det gamle »bankcomptoir«, efter at en restaurering af det indre var foretaget i 1875. Loftet blev udstyret med glasmosaik, væggene med paneler og pilastre. Der kom også nye møbler, udført i massiv eg og egemalet fyr.

levede endnu 16 år, inden han afgik ved døden i en alder af 80 år i 1876.

Han blev afløst på posten som bankkasserer af sin kollega fra begyndelsen, L.S. Fabricius, der indtil da havde bestridt posten som bogholder. Fabricius var 10 år yngre end Otterstrøm. Han var biskopsøn og i sin tid begyndt hos handelshuset Suhr i København. Han blev jurist og ansat i rentekammeret, hvorefter han blev ansat i Nationalbanken i København i 1829. Han var således karrierebankmand og kom til at tilbringe sit liv i Århus efter udnævnelsen til bogholder ved filialen i 1837.

Fabricius var et elskværdigt og dygtigt menneske, men han blev nok ved for længe. Allerede i 1870, da han var 65 år, noterede købmand og senere bankdirektør i Aarhus Privatbank, Harald Skovby, at han var udslidt, og at hans usikkerhed var påfaldende. 8 år efter kaldte Skovby ham af-fældig, men noterer, at han gerne ville holde lidt endnu, så han kunne fejre 50 års jubilæum i Nationalbanken. Det lykkedes for ham, og han afgik først fra bankens tjeneste i efteråret 1879. Noget langt otium fik han ikke, idet han døde i sommeren 1880, 75 år gammel.

Endelig var der tredjemanden, assistent Meulengracht. Han rejste allerede 1840 til hovedkontoret i København og blev erstattet af W. Kornerup, der blev puttet ind af sin noget ældre svoger, der var en af Nationalbankens direktører. Kornerup sad kun på posten i 3 år, før også han søgte tilbage til København. Heldigvis foreligger der fra hans hånd bogen: »En kjøbenhavners meddelelser om sit hjem og sin by 1820–50«, og

Denne fine optagelse af fotograf Riis Knudsen er fra tiden omkring 1920. Motivet er dels hotel Royals facade mod Bispegade, dels Nationalbankens prægtige haveanlæg. Til venstre skimtes bankens gavl over den lave mur, der afgrænser haven.

her finder Århus-tiden også sin plads. Den unge assistent havde sin gang i selskabslivet i de gode familier, og til beskrivelse af livet i byen i begyndelsen af 1840'erne giver han et interessant bidrag.

De første forretninger

Startkapitalen kom i kontanter fra København. Der var tale om ikke mindre end 500.000 rigsdaler, nemlig 200.000 i sølv og 300.000 i sedler. I en meddelelse fra Horsens i slutningen af november hedder det, at hele fragtmandslavet var aktiveret for at videretransportere den uhyre sum, som var ankommet med ageposten. Det krævede 14 vogne at få pengene videre til Århus. Det viste sig at være en rigelig sum til at begynde

med, for forretningerne startede trægt. I den første måned blev der kun udlånt 70.000 rigsbankdaler, hvoraf de 55.000 var lån i fast ejendom. (Det første af disse var et første prioritetslån til købmand Chr. Bang i Mejlgade på 6.000 rigsbankdaler). Der blev diskonteret vekslere for 33.000 rigsbankdaler, heraf halvdelen på Hamborg, en fjerdedel på København og en fjerdedel på Århus. Det var ledelsens hensigt at få udstrakt forretningerne ud over Jylland, og efter et halvt års tid fik filialkontoret lov til at diskontere vekslere på Århus, København, Altona og Hamborg for solide folk uden for Århus.

Det var ikke så lige til at afgøre, hvem der var »solide folk«, så bogholder Fabricius måtte på rejse til forskellige byer for at danne sig indtryk af kreditværdigheden. Det blev bankkontoret i Århus, der præsenterede landets første kassekredit, nemlig en løbende kredit til »Uldmagasinet« i Randers på 20.000 rigsbankdaler og 4% i rente. Efter den lidt seje start kom kontoret efterhånden rigtig godt i gang. I 1847, 10 år efter indvielsen, omsatte bankkontoret over 10 mill. rigsbankdaler med hovedvægten på vekseldiskonteringer på Århus.

Bankkontoret var nu en etableret institution, som fik sin – især under krigen – bevægede historie i de næste halvandet hundrede år. Med forretningsbankernes opkomst fra anden halvdel af forrige århundrede fik banken andre funktioner. Efterhånden var den vigtigste at sortere og kontrollere pengesedler, sørge for den kontante pengeforsyning til banker og sparekasser og

modtage overskydende beløb, som institutterne ikke ønskede at ligge med. Men Nationalbanken blev ramt af sparekrav, og et udvalg fandt ud af, at der kunne spares et tocifret millionbeløb ved at nedlægge filialerne i Odense og Århus. Det skyldtes bl.a., at man i hovedsædet havde fået så avancerede maskiner, at de kunne tælle samtidig med, at de sorterede slidte og falske sedler fra. Dermed blev de mange »pengetællere« overflødige, og banken kunne nedlægges.

Bankbygningen endte sine dage i sommeren 1926, som det fremgår af dette avisbillede fra Stiftstidende den 9. juli 1926. Da den til sidst tjente som kontor for børnehjælpsdagen, kom den til at stå lidt længere end beregnet. På billedet ses det, at den nye nationalbankbygning allerede er opført bagved. Denne nuværende bygning er opført af arkitekt Axel Berg. Han søgte sin inspiration i den engelske 1600-tals arkitekt Inigo Jones' fortolkning af den berømte italiener Andrea Palladios arkitekturkunst.

35 mennesker var der ansat til sidst til at varetage bankfunktionerne og afslutte det arbejde, der blev påbegyndt af Otterstrøm, Fabricius og Meulengracht.

I.G.

Museets arbejde blev påbegyndt så snart der forelå kort over vejforløbet. Indledningsvis blev det undersøgt, om der på strækningen var kendte fortidslevn. Til dette arbejde anvendtes Nationalmuseets sognebeskrivelse, der er en landsdækkende registrering af fortidsminder. Sognebeskrivelsen blev grundlagt allerede i begyndelsen af forrige århundrede, og man kan derigennem finde oplysninger om f.eks. gravhøje, der idag er så stærkt udpløjede, at de er vanskelige at få øje på. Selv under disse omtrent udslettede høje kan der findes urørte grave, der ligger så dybt, at ploven ikke har kunnet nå dem.

Som et supplement til sognebeskrivelsen blev der også studeret luftfotos af den berørte strækning. Derved kan man kontrollere, om der findes overpløjede gravhøje, der ikke er registreret i sognebeskrivelsen. På luftfotos fremstår de nemlig som tydelige, lyse pletter.

Udover disse arkivstudier blev der foretaget undersøgelser i marken, dvs. hele motorvejsstrækningen blev gennemvandret til fods. Formålet med denne rekognoscering, som det kaldes i arkæologien, er at se efter forhistoriske levn. En boplads kan give sig til kende ved, at der på markoverfladen findes potteskår, stumper af flintredskaber eller ildsteder, der er pløjet op.

Nu kan bopladsler undertiden være vanskelige at finde ved regkognoscering alene, idet der på pladserne fra visse perioder som f.eks. yngre jernalder og vikingetid normalt kun findes ganske få oldsager på overfladen. Et andet problem er, at store arealer kan være dækket af vintersæd på det tidspunkt, man gennemvandler markerne.

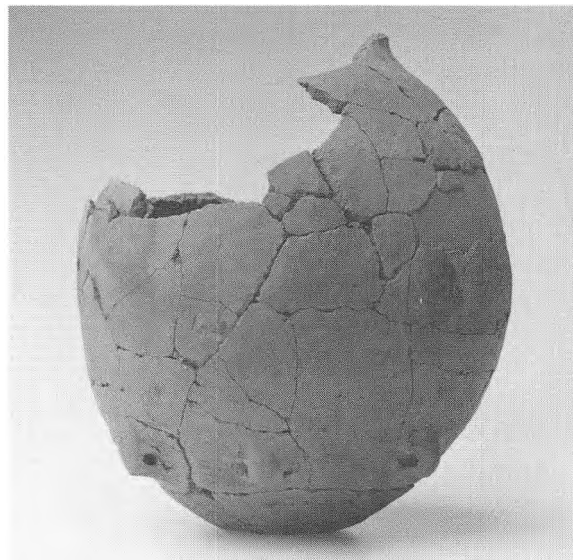

Fra udgravningen ved Skibby hvor der blev fundet en landsby fra yngre romersk jernalder, ca. 200 e.Kr. Med gravemaskine blev der afdækket et areal på 4000 m². Derved fremkom spor efter to indhegnede gårde ialt fem huse. Bebyggelsen bredte sig tydeligvis på begge sider af den kommende motorvej.

Som supplement til den traditionelle rekognoscering anvendte vi derfor den såkaldte fosfatanalyse, der er en ret ny metode inden for arkæologien. På steder, hvor der gennem længere tid har levet mennesker og dyr, sker der en op-hobning af fosfat p.g.a. affald og gødning. Ved at måle fosfatindholdet i jorden kan man derfor endnu den dag idag opspore de forhistoriske bopladsler, idet de giver sig til kende som områder med forhøjet fosfattal. Med denne metode er det

faktisk lykkedes at finde flere bopladser på motorvejsstrækningen.

Resultatet af de forskellige undersøgelser blev, at der på den 25 km lange motorvejsstrækning var 26 lokaliteter, der skulle undersøges nærmere. Det drejede sig først og fremmest om overpløjede gravhøje og bopladslevn. Undersøgelsen af de enkelte pladser blev indledt med, at vi ved hjælp af en rendegraver lavede søgegrøfter hen over dem. Derved kunne vi hurtigt vurdere om der var grundlag for en større udgravning. I en del tilfælde var fundmængden så

Lerkar fra udgravningen ved Skibby. Det er en såkaldt øskenkrukke fra den tidligste del af yngre stenalder, ca. 3500 f.Kr.

Den bevarede del af karret er 32 cm højt. Tæt ved bunden er seks øskener til ophængning. Fundomstændighederne tyder på, at der er tale om en offergave.

sparsom, at undersøgelsen kunne afsluttes med prøveudgravningen.

Ved udgangen af 1990 er situationen den, at de arkæologiske undersøgelser er afsluttet på den sydlige halvdel af motorvejsstrækningen, dvs. forløbet fra Dørup til Viborgvej ved Mundelstrup. På strækningen er der undersøgt 12 lokaliteter, hvoraf de to vigtigste skal omtales her.

Umiddelbart vest for Skibby viste fosfatanalysen et meget højt fosfantal inden for et afgrænset område. Prøveudgravningen afslørede stolpehuller med jernalderkeramik. Da der således var tydelige spor efter oldtidsbebyggelse, foretog vi ved hjælp af gravemaskine en større fladeafdækning. I alt blev der afdækket ca. 4000 m². Det resulterede i, at der fremkom en jernalderlandsby. På grundlag af keramikfund kan den dateres til ca. 200 e.Kr., dvs. yngre romersk jernalder, og det særlige er, at bopladser fra den periode ikke tidligere er fundet i Århusområdet. Der blev udgravet dele af to indhegnede gårdsanlæg med i alt fem huse. De største huse var mellem 20 og 25 m lange og 5,5 m brede. I et af husene blev der i to stolpehuller fundet hele lerkar, der må opfattes som offergaver nedsat i forbindelse med byggeriet. De to udgravede gårde udgjorde kun en del af landsbyen, der tydeligvis breder sig på begge sider af motorvejen. Det kunne være interessant ved en senere lejlighed at vende tilbage og udgrave resten af bebyggelsen.

Under udgravningen blev der lige uden for jernalderlandsbyen fundet et lerkar, omhyggeligt nedgravet og omsat med sten. Umiddelbart lignede det en urnegrav, som meget vel kunne

tilhøre bebyggelsen. Da karret blev udgravet, viste det sig til alles overraskelse, at der var tale om en såkaldt øskenkrukke fra den tidligste del af yngre stenalder, dvs. omtrent 3500 f.Kr. Stenalderkrukken havde altså stået i jorden næsten 4000 år, da jernalderlandsbyen blev grundlagt. Fundomstændighederne kunne tyde på, at det drejer sig om en offergave. Der blev ikke fundet noget i lerkarret, men det skyldes sandsynligvis, at indholdet har været et organisk materiale, måske et madoffer, der er helt forvundet uden at efterlade spor.

Den anden større udgravning på den sydlige del af motorvejsstrækningen foregik mellem Edslev og Åbo. Også i dette tilfælde var det på grundlag af fosfatanalysen, vi foretog en undersøgelse. Ved prøveudgravningen var der fremkommet en meget stor affaldsgrube, der indeholdt betydelige mængder keramik. Den efterfølgende fladeafdækning viste, at det drejede sig om et tidligere vandhul, der i oldtiden var fyldt helt op med affald. Affaldshullet havde en diameter på ca. 10 m, og et snit viste, at det på midten var lidt over en meter dybt. Ved udgravningen kunne det ses, at opfyldningen var sket i flere omgange, idet det var en tydelig lagdeling. I de nederste lag var en tæt koncentration af keramik fra slutningen af yngre bronzealder, dvs. ca. 700 f.kr. Lagene indeholdt desuden talrige knusesten, brudstykker af kværnsten samt en lille fin bronzenål. Af andre interessante fund kan nævnes en 10 cm lang flintdolk, der imidlertid må henføres til den ældre bronzealder. I affaldsgrubens øverste lag fandtes keramik fra 700-

tallet e.Kr., dvs. den yngste del af jernalderen umiddelbart før vikingetiden. Gruben indeholdt altså bopladsaffald fra både bronzealderen og slutningen af yngre jernalder, dvs. at vandhullet blev fyldt op i to perioder med ca. 1400 års mellemrum. Fra disse perioder kendes ingen bopladser i museets arbejdsområde, og bopladser fra slutningen af yngre jernalder er også på landsplan yderst sjældne. Da man må formode, at oldtidsfolkene ikke har transporteret deres affald særlig langt væk fra bopladsen, burde sporene efter deres bebyggelse findes i nærheden af

En stor affaldsgrube fra udgravningen mellem Edslev og Åbo. Det viste sig at være et tidligere vandhul, der i oldtiden er blevet fyldt op med bopladsaffald. I bunden var en tæt koncentration af keramik fra yngre bronzealder, ca. 700 f.Kr. I de øverste lag var keramik fra yngre jernalder, ca. 700 e.Kr.

det store affaldsul. Ved fladeafdækningen fandtes imidlertid kun spredte mindre gruber og ildsteder i de nærmeste omgivelser. De forventede stolpehuller efter huse og indhegninger udeblev. I et yderligere forsøg på at finde spor efter bebyggelsen blev der lavet flere søgegrøfter med rendegraver. Det resulterede i, at der helt ude i østkanten af motorvejsforløbet fremkom en lille hustomt fra 700-tallet. Det drejer sig om et såkaldt grubehus, der er karakteristisk for den yngre jernalder og vikingetiden. Det er ganske små hytter, der normalt kun måler 2–3 m på hvert led. Navnet henviser til at de som regel er gravet ca. en halv meter ned i jorden. Fundene fra denne hustype viser ganske tydeligt, at der er tale om værkstedshytter, der i mange tilfælde har været brugt til vævning. I det nyfundne grubehus var en betydelig mængde potteskår. Desuden blev der fundet to tenvægte og otte vævævægte, der viser, at der er foregået tekstilforarbejdning i hytten. Af andre fund kan nævnes et par jernnagler, en glasperle og en næsten 20 cm lang benkam med fine udskæringer.

Det lykkedes altså at finde spor efter den ene af de to bopladser, der har benyttet det tidligere vandhul som losseplads. Grubehuset lå som nævnt helt ude i kanten af den kommende motorvej, og meget tyder på, at bebyggelsen fra 700-tallet ligger umiddelbart øst for motorvejen. Den vil derfor ikke blive undersøgt i denne omgang, men det vil ganske givet ske på et senere tidspunkt. Bronzealderbebyggelsen lykkedes det derimod ikke at finde. Det kunne blot konstateres, at den ikke lå inden for motorvejsforløbet.

Udgravning af grubehuset fra yngre jernalder. Det indeholdt hovedsageligt keramik. Blandt de øvrige fund kan nævnes 2 tenvægte, 8 vævævægte, et par jernnagler, og en glasperle. Den mørke plet til venstre i billedet er et stolpehul, hvori der blev fundet en næsten 20 cm lang benkam.

De store arealer, der bliver berørt af motorvejen, har givet museet indblik i områder af Århussejnen, der ikke tidligere er blevet undersøgt. Det har ikke blot resulteret i en forøgelse af fundmængden men har også givet interessante nye fundtyper som bopladserne ved Skibby og Edslev. De arkæologiske undersøgelser på den resterende del af motorvejen, dvs. stykket mellem Viborgvej og Hadbjerg, skal være afsluttet i løbet af 1991.

JJ.

1990 – Besluttet i Byrådet

Onsdag 17. januar

Der vedtages en lokalplan for Møllevangskvarteret, hvori indgår det af Dansk Supermarked planlagte Møllevang Nærcenter i GASAs tidligere bygninger. Det sker dog med forbehold af amtets godkendelse, da nogle af grundene er stærkt forurenede.

Onsdag 31. januar

Der bevilges et rente- og afdragsfrit lån på 3,1 mio. kr. til Kulturcentret i Mejlgade 53, der bl.a. rummer Kulturgyngen, Frontløberne og Byhøjskolen.

Onsdag 14. februar

Der vedtages en lokalplan for Barrow-grunden på hjørnet af Randersvej og Nordre Ringgade. Dermed gives der grønt lys for Alex Poulsens Stjernecenter-projekt med Jørn Utzons 150 m høje tårn.

Der foreligger nu en lokalplan for Frichsparken, hvor Brdr. de Lindes byggeri har været standset af Planstyrelsen efter klager fra beboere i kvarteret. Sagen har været i teknisk udvalg og mangler endnu en offentlig høring.

Onsdag 28. februar

Der bevilges 750.000 kr. til ombygning af bussernes billetautomater, så de kan tage de nye mønter.

Der bevilges 542.000 kr. til oprettelse af et vokalsemble, et kor på 16 sangere, der skal samarbejde med Den Jyske Opera, Århus Symfoniorkester og Musikhuset.

Der bevilges 125.000 kr. som støtte til Mediecentret for Unge, som har standset sine betalinger.

Onsdag 14. marts

Det vedtages at kontakte Udenrigsministeriet og Kommunernes Landsforening for at finde områder eller byer i Østeuropa, som man kan tilbyde hjælp i form af samarbejde om konkrete projekter. Borgmesterens afdeling indhenter forslag fra kommunens andre afdelinger.

Der bevilges 17,2 mio. kr. som garanti for et byggelån til Børghlum-Kollegiet, der trues af nedstyrtninger som følge af byggesjusk og nu må afstives med stålbjælker.

Der bevilges 12,7 mio. kr. til udskiftning af telefonerne på Rådhuset og områdekontorerne.

Onsdag 28. marts

Som resultat af det såkaldte ventelisteforlig træffes der beslutning om opførelse i 1991 af 2 vuggestuer og 5 integrerede institutioner med i alt 359 nye pladser.

Onsdag 25. april

Til renovering af 9 boligblokke i Gellerupparken, der lider under store betonskader, bevilges foreløbig 5 mio. kr. som kommunens bidrag. Resten må betales af staten og af lejerne.

Der bevilges 300.000 kr. til et nødtøftsthus ved iskiosken i Tangkrogen.

Mediecentret for Unge, der allerede har fået støtte af kommunen, skal videreføres som kommunalt beskæftigelsesprojekt.

En ansøgning om byggetilladelse til et discount-marked ved Skanderborgvej 107-109 i Kongsvang bliver afvist.

Onsdag 16. maj

Byggeriet af 16 små, dyre ejerlejligheder ved hjørnet af Egegade og Elmegade på Christiansbjerg er blevet iværksat på en dispensation fra kommuneplanen, der blev givet af byrådet under den forudsætning, at det drejede sig om ungdomsboliger. Rådmand Olaf P. Christensen anklages for at have sørt byrådet bag lyset, men klarer frisag ved at love, at han fremtidig vil orientere byrådet i lignende tilfælde.

Onsdag 30. maj

Det vedtages, at børn i daginstitutionerne skal kunne få orlov, det vil sige kunne udmeldes i indtil 3 måneder med garanti for at kunne genoptages, når orloven ophører.

Det vedtages at indstille til Undervisningsministeriet, at Kolt Skole får dispensation fra loven, hvorefter der skal vælges 2 elever til den nye skolebestyrelse. Skolen har kun elever op til 5. klasse, og de skønnes at være for unge til hvervet.

Der bevilges 1. mio. kr. ekstra til Festugen der i år skal afholdes under temaet »Øst 90«.

Onsdag 13. juni

Der bevilges 10. mio. kr. til asbestrenovering i 10 skoler og andre institutioner.

Der bevilges 1 mio. kr. ekstra til den nye affaldssortering, der skal omfatte 10.000 husstande i den nordlige bydel. Denne gang gælder det 750 etageboliger.

Der bevilges 180.000 kr. til reparation af Den Permanente Badeanstalt efter stormskaderne i februar.

Onsdag 20. juni

Det vedtages, at Social- og Sundhedsforvaltningen skal flyttes fra Clemensborg til en planlagt kontorbygning på en grund øst for Skejby Sygehus, hvor man også vil anbringe kommunens EDB-central.

RE-Å-Møbler, en kommunal møbelfabrik med 40 arbejdspladser for revalidender og folk på kontanthjælp, foreslås etableret ved hjælp af en erhvervsdrivende fond, der skal støttes ved et lån af 7,2 mio. kr. Sagen sendes foreløbig i udval.

Mandag 24. september. På et beboermøde i Lisbjergskolen gør borgmester Thorkild Simonsen og rådmand Olaf P. Christensen rede for Århus Kommunes planer om Lisbjerg som erhvervsområde i forbindelse med den kommende motorvej. (Foto: Peter Laursen).

Onsdag 15. august

Det vedtages at gøre et forsøg med offentlige postlister til næste år. Alle breve, der giver mulighed for aktindsigt, bliver ført på lister, som man kan abonnere på.

Efter nedlæggelsen af Finsensgade Skole må ca. 150 børn daglig passere Nordre Ringgade ved Aldersrovej for at komme til Skovvangskolen. Der har været forslag om en tunnel til 5,8 mio. kr. og en busordning til 180.000 kr. Begge løsninger er dyre, så sagen sendes foreløbig i teknisk udvalg.

Der bevilges 750.000 kr. til lysregulering af krydset Edwin Rahrs Vej/Hejredalsvej.

Der bevilges 550.000 kr. til oprensning og polyester-forstærkning af den gamle Borrebæk langs sydsiden af Nørre Allé.

Onsdag 12. september

Der er livlig debat om lokalplanen for trekanten mellem Silkeborgvej og Viborgvej, hvor bygherrerne Dansk Shell og Kay Wilhelmsen har planlagt et byggeri ved arkitektfirmaet Friis & Moltke, der bl.a. omfatter et 20 etagers kontorhus i 70 meters højde. Man er særlig betænkelig ved konsekvenserne for Den gamle By, og sagen sendes atter i udvalg.

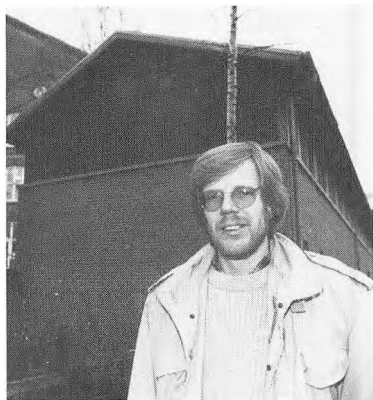
Den nye losseplads i Vejlbj Enge bliver heller ikke endelig vedtaget, da der afventes en udtalelse fra Miljøstyrelsen om placeringen. Man er ikke sikker på, at undergrunden kan bære belastningen.

Onsdag 3. oktober

Det vedtages at flytte Tivoli Frihedens hovedindgang fra dens nuværende plads ved Skovbrynet til hjørnet af Skovbrynet og Stadion Allé.

Onsdag 24. oktober

Telebuskørsel for handicappede, der med held har været praktiseret som forsøg siden 1988, skal fortsætte, foreløbig i kraft af tillægsbevillinger, senere afhængigt af budgetforhandlingerne i 1991.

Peter Nissen foran Kochs Skole på Trøjborgvej, hvor Trøjborg Beboerforening, trods kommunens spareplaner, arbejder for at få oprettet et kulturcenter. I Fritids- og Kulturforvaltningen er man positivt indstillet over for ideen.
(Foto: Hung Tien Vu).

Onsdag 7. november

I henhold til den nye folkeoplysningslov nedsættes der et folkeoplysningsudvalg på 19 medlemmer, 8 politikere og 11 repræsentanter for oplysningsforbund, ungdomsklubber og lignende. Rådmand Lone Hindø bliver formand for udvalget.

Riis Skov, der har været forsøgsvis lukket for gennemkørsel siden februar 1989, bliver nu lukket permanent. Den var foreslået genåbnet af

magistratens 2. afdeling (rådmand Olaf P. Christensen) af hensyn til trafikken, mens 1. afdeling (rådmand Eva Tørnæs) ønskede spærningen opretholdt af hensyn til miljøet. Der er stort flertal for den miljøvenlige løsning.

Onsdag 21. november

Der ydes en tillægsbevilling på 45,3 mio. kr. til Social- og Sundhedsforvaltningen for at dække den stærkt forøgede udgift til bistandshjælp.

Det vedtages at sammenlægge de to ungdomsskoler Trøjborg-Møllevangen og Skt. Annagade under navnet Midtbyens Ungdomsskole, hvilket medfører en besparelse på 100.000 kr. om året.

Det vedtages at overlade en del af Vestereng (mellem Bodøvej og Paludan-Müllers Vej) til Firmasport, som vil bruge arealet til idrætsanlæg. Det sker trods heftige protester fra kvarterets beboerforeninger, og der mangler endnu en behandling i det tekniske og den grønne udvalg.

Onsdag 5. december

Der vedtages en ny kommunal annonce- og informationspolitik. Kommunens annoncer samles i en pakke, der bringes en gang om ugen i Århus Stiftstidende og Århus Onsdag. Derved vil der kunne spares 1 mio. kr. årlig.

Det tillades i almindelighed byens restaurationer at indrette fortovscafeer, når visse betingelser opfyldes.

Der er foreløbig tale om et toårigt forsøg.

Århus Kommunes Biblioteker får bemyndigelse til at opkræve vederlag for særlig dyre EDB-søgninger samt dokumentation i forbindelse med erhvervsinformation.

Onsdag 19. december

Der bevilges 100 mio. kr. til påbegyndelse af Egå Rensningsanlæg, der skal erstatte de eksisterende anlæg i Lystrup, Risskov, Skæring, Studstrup og Skødstrup. Pengene kommer fra en særlig miljøkonto.

Der gives en del ekstrabevillinger og overføringer af rådighedsbeløb på årets sidste byrådsmøde. De største er til sporvejene, der har bedt om 19 mio. kr., og skolevæsenet, der vil have 12 mio. kr.

En ansøgning om oprettelse af en økologisk restaurant i Vestergade 41 bliver afslået, da man ikke vil give flere spiritusbevillinger i midtbyen.

Arkitektskolen i Aarhus 25 år

I Hack Kampmanns Statsbibliotek, hvor i dag Statens Erhvervshistoriske Arkiv har til huse, står fem ringbind med titlen »Arkitektskole i Jylland«. Materialet blev i 1966 afleveret dér af arkitekt Aksel Skov. Han var, fra 1962–66, formand for »Komiteen for oprettelse af en arkitektskole i Jylland«.

Komiteen blev i sin tid oprettet på initiativ af Akademisk Arkitektforenings afdeling for Jylland, der den 10. januar 1962 som punkt 1 på dagsordenen havde: »Arkitektuddannelsen. En drøftelse på baggrund af manglen på kvalificeret arbejdskraft på tegnestuerne. Midtkredsens mødeudvalg vil i samråd med indbudte observatører gøre rede for visse fortrolige informationer«.

Det viste sig hurtigt, at det man ønskede drøftet var tanken om oprettelse af en arkitektskole udenfor København, en tanke Steen Eiler Rasmussen havde været inde på omkring 1930 i forbindelse med arkitektkonkurrencen om Århus Universitet.

Ud over referater af komiteens møder finder man i arkivet referater af møder med kulturminister, departementschef, borgmester, repræsentanter for akademisk arkitektforening og arkitektskolen ved Det kongelige Akademi for de Skønne Kunster. Navne som Julius Bomholt,

Henning Rode, Palle Suensons og Bernhart Jensen støder man på igen og igen mellem navnene på lokalafdelingens repræsentanter, hvor C. F. Møller omtales som »vor diskrete rådgiver«.

I materialet indgår flere udkast til undervisningsplaner. I kommentarerne til dem kan man læse om, hvordan en repræsentant med gode erfaringer fra arkitektuddannelsen på kunstakademiet stillede forslag om, at skolen i Jylland passende kunne orientere sig mod det praktiske, medens det akademiske og kunstneriske blev dyrket i København. Forslaget blev forkastet og man vedtog, at undervisningsplanerne skulle udarbejdes på grundlag af såkaldte »Charlottenborg-principper«. Men, understreges det, med øje for forbedringer.

Den del af arkitektskolens forhistorie, der er samlet i de fem ringbind, er naturligvis kun noget af historien. Den store indsats, C. F. Møller ydede, kan kun anes. Man får heller ikke her at vide, hvordan tanker om en arkitektskole i Jylland blev debatteret ved Akademiets årsmøder, og der er ikke oplysninger om de samtaler, som udspandt sig mellem de involverede, og dem der i øvrigt havde en mening om sagen, når de eks-

empelvis mødtes på natbåden mellem Århus og København.

Den 2. september 1964 tiltrådte finansudvalget aktstykket vedrørende etablering af en arkitektskole i Århus.

I løbet af sensommeren 1965 blev de første professorer og lektorer ansat. C. F. Møller blev rektor og Arne Sørensen administrator.

Den 4. oktober 1965 modtog Arkitektskolen i Aarhus de 50 første studerende. Efter planen skulle skolen åbne 1. oktober, men arbejdet med renovering af bygningerne Nørreport 18 og 20 var langt fra afsluttet. Med et par dages udsettelse fik man ryddet så meget op, at de studerende kunne bydes indenfor og velkommen, inden de igen blev sendt ud i landskabet omkring Skanderborg for at tegne. Efterhånden som arkitekt og håndværkere fik sig gjort færdige, rykkede man ind i bygningen. Rum for rum. Den 29. april 1966 indviede kulturminister Hans Sølvhøj den nye institution.

Lidt efter lidt kom således arkitektskolen i gang. Efter de første planer skulle skolen have 150 studerende. Det kom til at gå anderledes. I perioden 1969 til 76, hvor der var fri adgang til arkitektstudiet, voksede studentertallet til omkring 1000. I dag er der, som følge af regulering af tilgangen, omkring 650 studerende på skolen.

Arkitekturmiljøet i Århus var omkring 1960 ganske overskueligt. I 1963 var her små 100 arkitekter, tegnestueindehavere og medarbejdere. I dag er der knap 1000.

Ikke mindst tegnestuer som C. F. Møller, Gravers og Richter, Friis og Moltke, satte deres præg

på byen og omegnen med en række markante bygninger. Gravers og Richter havde i slutningen af 50'erne færdiggjort Statsgymnasiet med Asger Jorns store bemærkelsesværdige keramikrelief. C. F. Møllers Møllevangskirken stammer fra samme periode, og tegnestuen var til stadighed i gang med udbygningen af Århus Universitet. Friis og Moltke var i de år i gang overalt; i

Nr. 20, 18 og 16 set fra Nørreport. Alle tre bygninger benyttes i dag af Arkitektskolen.

Collage af Knud Friis til arkitekturudstillingen i Århus Kunstbygning i forbindelse med Århus Festuge 1965. Under C.F. Møller optræder lokale arkitekter som Arne Gravers, Salling-Mortensen, Inger og Johannes Exner, Nils-Ole Lund, Sven Hansen, Ib Møller, Knud Black-Petersen, Elmer Moltke, Knud Friis, Johan Richter, Herbert Jensen, Arne Karlsen, Alfred Mogensen, Erik Andersen, Poul Lund, Erik Petersen, Harbo Sølvsten, Jørgen Schmidt, Thyge Thygesen og Svend Wichmann.

Brabrand opførte de Hotel Tre Ege, ved Mariens Boulevard rækken af højhuse, ved Marienlund det lange hvide treetages rækkehus og på Åboulevarden Bruun og Sørensens administrations- og lagerbygning med Emil Gregersens store maleri på porten ved hovedindgangen.

I disse tegnestuer, som stod for en inspirerende videreførelse af den danske arkitekturtradition, fandt arkitektskolen sin støtte i de første år. Herfra udviklede det sig, hurtigt præget af de udefra kommende, Johannes Exner, Sven Hansen, Arne Karlsen og Nils-Ole Lund.

I 1965 afholdtes for første gang Århus Festuge. I den anledning inviterede Århus Kunstforening af 1847 arkitekter, billedhuggere og malere med tilknytning til byen til at udstille. Udstillingens afdeling for ny arkitektur kom til at fremstå som en præsentation af »Den Jyske Arkitektskole« og dens nyudnævnte professorer og lektorer. Inden skolen en måned senere modtog de første studerende, var navnet ændret til Arkitektskolen i Aarhus.

Knud Friis udarbejdede til udstillingen en portræt collage, som på bedste vis sammenfatter situationen. Under C. F. Møllers statelige portræt udfolder byens arkitekter sig. Hver især får de med collagens underfundige muligheder en kommentar med. Mellem dem ser man en række nye ansigter – det er arkitektskolens unge udefra kommende lærere.

Rundt omkring i byen blev der i de år arbejdet med en fri kunst i en åben situation, hvor alt kunne ske, overalt. Omtrent sådan kan man sammenfatte Kristen Bjørnkjærs medord til den »År-

I Nørreport nr. 18 har Arkitektskolen indrettet et bibliotek. En omfattende ombygning af dette blev afsluttet i 1989.

husrapport«, som beskriver byens eksperimenterende kunstmiljø i 60'erne.

Arkitektskolen gav eksempelvis plads for en »Udstilling for kaniner«, hvor Tom Krøjer byggede verdens største gulerod. Her blev også arrangeret happenings og udstillinger, hvor hele rum blev bearbejdet og gjorde begrebet environment til en del af bevidstheden.

Således blev hele Nørreport bearbejdet, medens det endnu lå øde hen efter saneringen til det omfattende gadeanlæg, vi kender alt for godt. Udstillingsarrangementet hen over rester af kælderfundamenter, påbegyndte vejanlæg og rabatter havde titlen »En udvidelse af et bymiljø«. Fra de allerførste år blev arkitektskolen på forskellig vis en udvidelse af det århusianske bymiljø, der dengang fornemmedes helt anderledes overskueligt.

Men forandringer var igang, overalt båret af 60'ernes dynamik og optimisme. Hele uddannelsessystemet ekspanderede. Der blev planlagt nye universiteter og man drøftede nye organisationsformer og ændrede studieforb. b.

Da skolen åbnede i 1965, var det tanken at etablere en 5-årig enhedsuddannelse. De 150 studerende, skolen var planlagt for, skulle alle have afgang indenfor bygningskunst. Meget hurtigt blev det besluttet, at Arkitektskolen i Aarhus skulle have samme faglige bredde som Kunstakademiets Arkitektskole. Specialafdelingerne som Møbel- og rumkunst, Landskab- og Havekunst og Restaurering, der var tænkt som serviceafdelinger, modtog året efter skolens start deres egne studerende.

Indførelse af fri adgang til arkitektuddannelsen og tanken om ét stort uddannelsescenter i århusområdet ændrede få år efter radikalt de oprindelige planer. Samtidig med at den frie adgang i 1972 for alvor slog igennem, blev der indført en 2-årig 1. del og en 2. del på 3 år og 8 måneder. Ud over at den nye 1. del gav adgang til fortsatte studier på arkitektskolen, skulle den

med tiden, i overensstemmelse med centertanken, give adgang til at række universitetsstudier. Det prægede indholdet af 1. dels uddannelse og dermed lærergruppens sammensætning. Økonomi, humangeografi, idéhistorie og videnskabsteori blev en del af indholdet. En meget stor del. Men da det hurtigt viste sig, at vejen gennem arkitektstudiets første år alene blev en indledning til arkitektuddannelsen, blev indhol-

Det meget flotte pakhus med hejsekvist i gårdrummet bag Studsgade nr. 33. Bygningen, der er opført i 1845, rummer i dag bl.a. tegnesale og kontorer.

Smøgen mellem gårdanlægget Studsgade 33 og den gamle industribygning, der oprindeligt var dampværk.

det ændret i forhold hertil. Det skete i vidt omfang på fagområdet »planlægning«'s betingelser. Det bidrog til en vis videnskabeliggørelse af dele af faget og det fjernede det egentlige arkitektfaglige indhold fra store dele af samfundets planlægningsopgaver. I den anden ende af skalaen begyndte de nye muligheder indenfor industri-design at tegne sig.

Det må dog ikke glemmes, at medens alt dette stod på, fortsatte den faglige udvikling på det der dengang blev opfattet som de traditionelle afdelinger. Her arbejdede man med inspiration fra arkitekturhistorien og langsomt frigjorde man sig fra modernismens bindinger og fra den danske arkitekturtradition. Døren ud mod det internationale arkitekturmiljø kom efterhånden til at stå vidt åben og bølger af nye ismer slog hen over skolen. Ny-rationalisme, postmodernisme og dekonstruktivisme blev dyrket med uhæmmet entusiasme. Afslebet og tilpasset satte de efterhånden spor i vore omgivelser. Lige nu ser det ud til, at vi står ved begyndelsen af en periode, hvor vi spørger os selv, hvad det egentlig var, vi vendte ryggen til. Udstillingen Arkitekten Arne Jacobsen, som blev arrangeret i anledning af ju-

bilæet, kan ses som udtryk for en fornyet interesse for værdierne i den danske tradition.

De strømninger der gik over skolen i studietiden præger de færdiguddannede arkitekters arbejder i årtier fremover. En del af skolens tidligere elever har fået mulighed for at fortsætte deres faglige udvikling på eksisterende tegnestuer, hvor de med den unge færdiguddannedes begejstring har bidraget til en fornyelse. Mange har af lyst eller tvunget af omstændighederne selv måttet forvalte det faglige ståsted, der blev udviklet på arkitektskolen. Dette gøres almindeligvis forsvarligt og ind imellem med stort talent; og nye betydningsfulde tegnestuer beriger byens, landets og ind imellem det internationale arkitektfaglige miljø.

M.B.P.

Hvorfor hedder den det?

Historien er klassisk. En ældre dame kommer ind i en bus i Århus og sætter sig. I det samme lyder chaufførens stemme i højttaleren lige over hende: »Harald Jensens Plads!« Stærkt rødmenende rejser damen sig og fremstammer: »Undskyld. Det vidste jeg ikke«.

Hvem var denne Harald Jensen, hvis plads den ældre dame mente at have sat sig på? I dag er Harald Jensen for de fleste vel først og fremmest navnet på en snaps, men det er ikke ham. Snapsens Harald Jensen var brændevinsbrænder i Ålborg. Den rigtige Harald Jensen var redaktør og politiker, født 1851 i København, men fra 1875 til sin død i 1925 bosat i Århus. Han var uddannet typograf og stiftede i 1885 dagbladet Demokraten, som han redigerede frem til 1908. Han var den ledende socialdemokrat i byen og blev indvalgt i folketinget og fra 1906 i landstinget. Han var desuden medlem af byrådet fra 1894 til 1916, og var den første socialdemokrat, der fik sæde der. Han var også den første socialdemokrat, der fik opkaldt en gade efter sig. »Kong Harald« var han blevet kaldt på grund af sin stærke position blandt sine meningsfæller og den generelle respekt, der stod omkring ham, og han ville så være blevet Harald den 4., hvis det virkelig var blevet til noget, men det var nu ikke på grund af hans moralske kongeværdighed, at pladsen blev

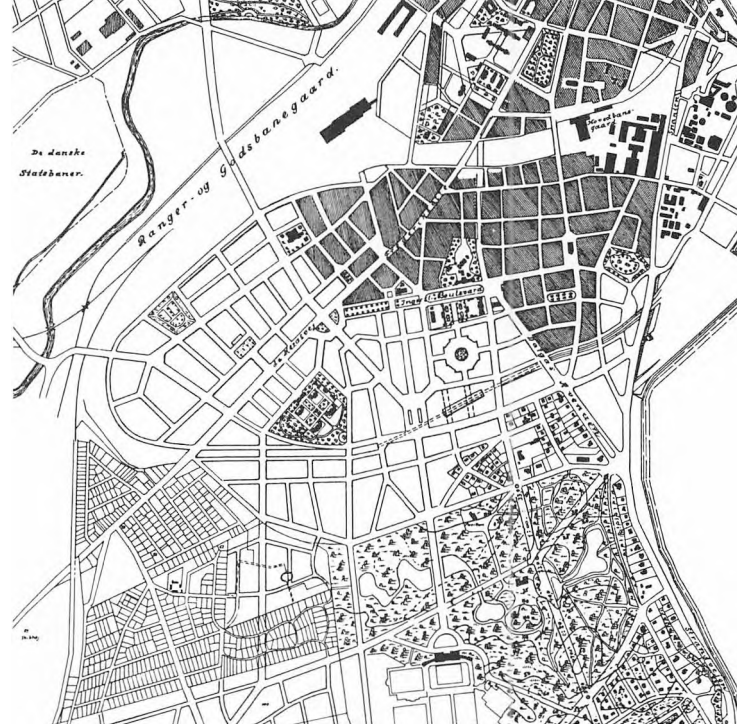
Udsnit af stadsingeniør Ch. Ambt og arkitekt Hack Kampmanns byplan fra 1898. Ingerslevs Boulevard havde en østligere linjeføring end den fik. På planen går den fra Paulskirken til Stadion Allé og afsluttes mod vest af en monumental bygning. I virkeligheden går den som bekendt fra Dalgas Avenue til Harald Jensens Plads og afsluttes ikke med nogen bygning. Syd for Ingerslevs Boulevard ses de to pladser, på kortet mærket H og B, som aldrig er blevet til noget. Området er i dag udnyttet til boldbaner.

opkaldt efter ham. Forhistorien går tilbage til 1874.

Oprindeligt gik grænsen mellem Århus og Viby omtrent ved baneterænet, men i 1874 lykkedes det Århus at indlemme 88 td. land af Viby sogn, jorden mellem baneterænet og herregården Marselisborg, hvis hovedparcel begyndte omtrent, hvor Odensegade ligger i dag. Dermed var der skabt mulighed for byggeri af boliger til

byens hastigt voksende indbyggertal. Men det varede ikke længe, så var mulighederne udnyttet fuldt ud, og Århus byråd måtte igen søge at skaffe jord til den fortsatte byudvikling. I november 1895 foreslog ors. Chr. Kier på et lukket byrådsmøde, at man skulle spørge ejeren af Marselisborg, den daværende trafikminister H. P. Ingerslev, der var både ugift og barnløs, om han ville sælge Marselisborg gods til Århus Kommune. Forslaget blev vedtaget, og bl.a. Harald Jensen gik varmt ind for det og har måske spillet en formidlende rolle, fordi han som folketingsmedlem havde jævnlig anledning til at møde H. P. Ingerslev. Da ministeren havde reageret positivt på byrådets henvendelse, blev der i januar 1896 nedsat et udvalg bestående af borgmesteren F. Vestergaard, ors. Kier, købmand S. Chr. Wærum, købmand Carl Bertelsen, og købmand Rud. Wulff samt grosserer Joh. Baune og købmand Chr. Petersen til at gå videre med sagen. Det endte med en overenskomst, først med H. P. Ingerslev, som imidlertid døde 3 dage senere, og derpå med hans arving, hvorved Århus Kommune overtog hele Marselisborg gods. Aftalen blev underskrevet den 2. maj 1896 af det samlede byråd og blandt underskriverne finder man købmand Hans Schourup, læge P. P. Ørum og apoteker Adolph Meyer. Byrådet nedsatte nu et udvalg, der skulle forestå administrationen af den nyerhvervede jord. Dette udvalg fik ors. Kier som formand og i 1897 indtrådte det nyvalgte medlem, grosserer Chr. Filtenborg også i udvalget.

Der skulle nu udarbejdes en plan for området, og det fik byrådet stadsingeniøren Oscar Jørgen-

Udsnit af A. F. Frederiksen's byplan fra 1919-20. Ingerslevs Boulevard har fået sit nuværende forløb, og Harald Jensens Plads og Joh. Baunes Plads er indtegnet ligesom Stadion Allé. Men heller ikke denne byplan blev ført ud i livet uden ændringer. I stedet for Hack Kampmanns to pladser syd for Ingerslevs Boulevard opererer planen med én stor plads á la Amalienborg Slotsplads i dette område, men heller ikke denne plads er nogensinde blevet anlagt.

sen til, men der var ikke tilfredshed med hans plan, og i 1897 opfordrede byrådet arkitekten Hack Kampmann og stadsingeniøren i København Ch. Ambt til at vurdere Oscar Jørgensens forslag. De forkastede det og udarbejdede i stedet deres eget, som byrådet med visse ændringer vedtog, idet byrådet dog i første omgang kun bandt sig til at iværksætte dele af planen, mens resten stod som en slags principskitse. Den bærende idé i Kampmann og Ambts plan var an-

læggelsen af en ringgade vest om byen, der skulle forbinde alle tilkørselsveje. Denne idé blev som bekendt virkeliggjort senere omend med visse forandringer. Men derudover var det en hovedbestræbelse i planen at udforme bydelen sådan, at det blev en daglig glæde at færdes i den. Et vigtigt element i planen var således to indbyrdes forbundne pladser, der skulle anlægges i området vest for Dalgas Avenue. Disse pladser er imidlertid aldrig blevet til noget. En af de første veje, der blev anlagt på det nyerhvervede areal var den brede Ingerslevs Boulevard, opkaldt efter den mand, som havde solgt jorden til kommunen. Den står som det bedste eksempel på de intentioner Hack Kampmann havde om at skabe gader og pladser, der kunne danne smukke rammer om det liv, der skulle leves i den nye bydel.

Udbygningen af området trak imidlertid ud. Der blev tilvejebragt bebyggelse i forbindelse med Dalgas Avenue i begyndelsen af det nye århundrede, blandt andet villakvarteret vest for denne op mod Stadion Allé, Stadion Allé selv blev anlagt og parallelt med den var mod øst omkring 1913 anlagt F. Vestergaards Gade, opkaldt efter den borgmester, der havde skrevet under på slutseddelen sammen med H. P. Ingerslev, men udbygningen af den sydlige bydel foregik især i området mellem baneterænet og Frederiks Allé/de Mezas Vej. Her blev i 1918 anlagt en mindre plads, som fik navn efter ors. Kier, som havde stillet forslaget, om at byrådet skulle skulle købe Marselisborg gods.

Udbygningen vest for Frederiks Allé og de Me-

zas Vej gjorde det nødvendigt med en bedre øst-vest gående vejforbindelse, og allerede i 1912 havde byrådet besluttet, at Ingerslevs Boulevard skulle forlænges helt ud til de Mezas Vej. Dermed kom den til at udmunde midt i krydset mellem de Mezas Vej og Søndre Ringgade, og forlængelsen af Ingerslevs Boulevard skabte derfor et problem med reguleringen af færdselen, som i først omgang måtte stå uløst.

I løbet af 1920'erne begyndte man at udbygge den resterende del af området. På det tidspunkt havde det imidlertid været nødvendigt at udarbejde en ændret plan for den sydlige bydel. Hack Kampmann og Ambts plan var stadig udgangspunktet, men der var i 1919 blevet udarbejdet et helt nyt forslag. Hovedmanden bag det var afdelingsingeniør A.F. Frederiksen, og hans forslag var betydelig mere retvinklet og økonomisk rationelt end Kampmanns, men dermed også mere kedeligt. Dertil kom imidlertid også 2 overordnede hensyn, som var kommet til, siden Hack Kampmann og Ch. Ambt udarbejdede deres plan i 1897-98. Det første var en påtænkt jernbaneforbindelse til havnen. Dens linjeføring var efter aftale med statsbanerne blevet fastlagt lidt nordligere end oprindeligt tænkt. Dette areal måtte friholdes, og løsningen blev anlæggelsen af en meget bred gade, i hvis midterrabat der var plads til eventuelt senere at anlægge jernbanespor. Den påtænkte bane til havnen er som bekendt aldrig blevet til noget, men den dag i dag vidner Marselis Boulevard om hensigten.

Det andet overordnede hensyn var Stadion Al-

lé. Der var ganske vist allerede i Kampmanns plan skitseret en vej nogenlunde der, hvor Stadion Allé kom til at ligge, men efter at byggeriet af Lukas kirke og stadion var vedtaget i årene 1918–19, blev det til et overordnet hensyn at skabe en fuldstændig lige vejforbindelse mellem de to bygninger, således at de kom til at afslutte vejen i begge ender og altså blev udsigtspunkt for alle, der færdedes ad den nye vej. De to nye veje, Stadion Allé og Marselis Boulevard kom imidlertid til at skære hinanden omtrent i det punkt, hvor Søndre Ringgade udmundede, så der opstod også her et problematisk vejkryds, ligesom tilfældet havde været, da Ingerslevs Boulevard blev forlænget til de Mezas Vej.

Hensynet til færdselssikkerheden var blevet større i perioden fra Kampmanns plan til A.F. Frederiksens, og det var derfor nødvendigt at finde en løsning på problemerne i de to nævnte kryds. Det skete begge steder i form af en plads. I krydset mellem Søndre Ringgade, de Mezas Vej og Ingerslevs Boulevard blev den plads indtegnet, der senere fik navnet Harald Jensens Plads; i krydset mellem Stadion Allé, Marselis Boulevard, Søndre Ringgade og F. Vestergaards Gade blev den plads indtegnet, der fik navnet Joh. Baunes Plads, som Hack Kampmann også havde forestillet sig i sin byplan, men de pladser der kom, blev af en helt anden beskaffenhed, end dem han havde tænkt sig. Hack Kampmanns pladser havde til formål at være udendørs rum, steder hvor børn kunne lege og mennesker mødes og slå sig ned. De to pladser, der faktisk blev anlagt, kom til at ligge et helt andet sted, og blev

Harald Jensens Plads fotograferet o. 1940 mod nordøst. Øverst til venstre ses Ingerslevs Boulevards udmundning i pladsen med Lukaskirken i baggrunden. Billedet er taget før pladsen i 1952 blev omlagt i forbindelse med de underjordiske garageanlægs etablering.

skabt af hensyn til færdselssikkerheden. De er som pladser i Hack Kampmanns forstand fuldstændig mislykkede.

Værst er på sin vis Joh. Baunes Plads. Den er åben mod øst og har derfor slet ikke pladskaraktter. Men heller ikke i færdselsmæssige henseende, som ellers skulle være dens hovedformål, er den vellykket. Den står som monument over Stadion Allés sejr over ringgadeideen. Forbindelsen fra Søndre Ringgades slutning til den sydøstlige indfaldsvej, Oddervej er unødigt besværlig. Harald Jensens Plads havde betingelserne for at blive en smuk plads, men det kan næppe lade sig gøre på grund af den voldsomme trafik. Støj og bilos ødelægger miljøet, og pladsen frister der-

for ikke til at man slår sig ned. Det er og bliver hovedulempen. Bedre er det ikke blevet af de underjordiske parkeringsanlæg, der blev etableret i 1952, og som har gjort pladsen mærkelig rodet og uoverskuelig, men det kunne endda reguleres. Det samme kunne det hul, som Ingerslevs Boulevard har slået i pladsens østlige side. Det ville være en gevinst både for Harald Jensens Plads og for Ingerslevs Boulevard, hvis der blev opført en bygning her, afpasset efter kvarterets arkitektur. Man kunne også af hensyn til helhedspræget opføre et hjørnetårn på den bygning der ligger på nordøstsiden af Søndre Ringgade, som kunne korrespondere med det tårn, der findes mod sydøst, men alt dette er tankespind og futilt, fordi trafikken en gang for alle har ødelagt pladsens muligheder for at blive et åndehul.

Omtalen af de to pladser har imidlertid i nogen grad foregrebet begivenhedernes gang. Der gik et stykke tid, fra pladserne dukkede op på A. F. Frederiksens byplan, til de blev anlagt. Først i slutningen af 20'erne nåede sagen ind i sin afsluttende fase. På det tidspunkt var de eksisterende grunde ved Stadion Allé bebygget, og det blev derfor nødvendigt at afstikke byggelinjer og anlægge gader for resten af området. Hovedlinjerne for områdets udvikling var afstukket ved byrådets vedtagelse af A. F. Frederiksens byplan i 1919, men efterhånden som den skulle føres ud i livet gennemgik den en række forandringer. Det sket i to tempi. I 1928–29 blev Ålborggade og Chr. Værums Gade besluttet anlagt, og samtidig blev der truffet beslutning om de tre pladser, Harald Jensens, Joh. Baunes og

Chr. Filtenborgs (ved Dalgas Avenues udmunding i Strandvejen). Endelig faldt planen for resten af området ud til kommunegrænsen på plads i efteråret 1932.

Og hermed er vi så tilbage ved navngivningen. I slutningen af 20'erne var det 30 år siden, at Århus Kommune havde købt Marselisborg gods. Hovedparten af dette jordstykke var skov, og en stor del blev udlagt til park, kongeslot og idrætsanlæg. Af det område, der var udlagt til bebyggelse, var der nu kun en lille del tilbage, og det var den del, der nu skulle træffes beslutning om. Efterhånden som gadeforløbet blev lagt fast, skulle der findes navne til de nye gader.

Det var byrådet, der skulle fastsætte navnene, og det gjorde det efter indstilling fra Udvalget for Byens udvidelse og Bebyggelse. Det bestod af borgmesteren, socialdemokraten Jakob Jensen samt af den senere borgmester, smed H. P. Christensen for socialdemokratiet og lrs. Carl Holst-Knudsen for de borgerlige. De fungerede som en slags forretningsudvalg inden for udvalget, som desuden bestod af tømrer J. Perregaard fra socialdemokratiet og fabrikant J. Chr. Møller fra de borgerlige.

Da forslaget om, at give Harald Jensens Plads og Filtenborgs Plads de navne, som de fik, blev forelagt byrådet den 10. januar 1929, forklarede borgmesteren, at det var meningen at give gader syd for Ingerslevs Boulevard navn efter de byrådsmedlemmer, der var med til at indlemme Marselisborg. Det skete også i en vis udstrækning, men blev ikke gennemført helt konsekvent. Andre navnesystemer var allerede taget i an-

vendelse og fik en vis gennemslagskraft i det nye kvarter. Nord for Ingerslevs Boulevard var man begyndt at opkalde gaderne efter jyske købstæder, Horsensgade og Vejlegade, og det fortsatte man med også syd for boulevarden, hvor Ålborggade hører hjemme i denne navnegruppe. Der var yderligere planlagt en gade syd for og parallelt med Ålborggade, som var tiltænkt navnet Skagensgade, men den blev opgivet igen. Jyske eller mere præcist sønderjyske bynavne blev senere brugt som gadenavne på Langenæs.

I villakvarteret vest for Dalgas Avenue og syd for Marselis Boulevard havde gaderne fået navne efter de københavnske forstæder, Rungstedvej, Gentoftevej osv., og det fortsatte man med, da byrådet den 3. november 1932 skulle fastsætte navnene på de resterende gader i området. Borgmesteren kommenterede sagen: »Angående de foreslåede gadenavne, så var det blevet

gjort gældende, at det blev temmelig københavnsk, men man havde i forvejen navne på nordsjællandske byer i dette kvarter, og det var da bedst at fortsætte dermed«. Og derved blev det i området syd for Marselis Boulevard.

Tilbage til byrådsmedlemmerne var da kun området mellem de to boulevarder, Ingerslevs og Marselis'. Det var langfra nok til, at alle kunne få en gade. Halvdelen af byrådet fra 1896 blev snydt, deriblandt samtlige 7 repræsenterede håndværksmestre. Så bortset fra Harald Jensen og lægen P. P. Ørum er det byens store købmænd, der har lagt navn til kvarterets gader, og dermed knytter det navnemæssigt an til gaderne længere mod øst, der er opkaldt efter andre store købmænd, Hans Broge, C. F. Tietgen og Hendrik Pontoppidan.

J.F.

De fratrådte, valgte eller udnævntes i 1990

Albrechtsen, Ole,
overlæge i hjertekirurgi ved Skejby Sygehus.
1. februar cheflæge ved Skejby Sygehus.

Andersen, Ivar,
marketingschef hos A/S Salling.
8. januar direktør i Århus Cityforening.

Andersen, Jens Smedegaard,
dommer ved Århus By- og Herredsret.
1. januar dommer ved Civil-retten i Gladsaxe.

Andersen, Lisbeth Smedegaard,
sognepræst ved Risskov Kirke.
1. marts sognepræst ved Holmens Kirke i København.

Andersen, Ole K.,
lærer ved Tilst Skole.
1. august skolebestyrer ved Forældreskolen.

Andreasson, Marie,
sognepræst i Tranbjerg.
1. november provst for Århus Sønder Provsti.

Bach, Heine,
direktør i Privatbanken.
1. april direktør for Unibank Århus Nord.

Basse, Ellen Margrethe,
docent i forvaltningsret ved Århus Universitet.
20. maj indtrådt i advokatfirmaet Hørlyck & Partnere.

Bek, Lise,
universitetslektor.
1. februar professor i kunsthistorie ved Århus Universitet.

Bruun, Michael,
afdelingsingeniør ved Jydsk Telefon.
24. oktober erhvervschef i Århus.

Buus, Regin,
sognepræst ved Skt. Johannes Kirke.
1. december hospitalspræst og lærer ved Diakonissestiftelsen i København.

Christensen, Inger Riiskær,
cand. theol.
1. maj sognepræst i Hasle.

Christensen, Jens Kaj,
kontorchef ved Ejendomsadministrationen.
28. februar afsked fra Århus Kommune.

Christensen, Kaj M.,
skoleinspektør.
31. august afsked fra Katrinebjergskolen.

Christensen, Niels Tage Egede,
civilingeniør.
1. januar professor i teoretisk faststoffysik ved Århus Universitet.

Christensen, Sigurd,
forstander for Den Økologiske Jordbrugsskole i Vendsyssel.
1. februar direktør for Det Jydske Haveselskab.

Davies, Trevor,
generalsekretær.
30. september fratrådt som generalsekretær for Århus Festuge.

Dehle, Lasse,
leder af Svalegangen.
31. juli afsked fra Svalegangen.

Doktor, Hans Jørgen,
direktør i Andelsbanken.
1. april erhvervschef i Unibank Århus Nord.

Elmer, Ib,
gartneriejer i Hjortshøj.
22. juni fratrådt som formand for bestyrelsen af Beder Gartnerskole.

Elsass, Peter,
chefpsykolog ved Psykiatrisk Hospital.

1. januar adjungeret professor i medicinsk psykologi ved Århus Universitet.

Folkmar, Jørgen H.,
dommer.

28. februar afsked fra Århus By- og Herredsret.

Frederiksen, S. Helbo,
direktør i SDS

1. april direktør i Unibank Århus Nord.
31. december afsked fra Unibank.

Friese, Peter,
psykolog, leder af konsulentfirmaet Albatros.
1. maj rektor ved Århus Socialpædagogiske Seminarium.

Friis, Mogens,
direktør.

16. februar fratrådt som leder af Århus Stevedore Kompagni.

Gammelgaard, Mariane,
forstander.

11. januar afsked fra Århus Amtssygehus.

Gantriiis, Mogens,
bankdirektør.

1. april direktør for Den Danske Banks erhvervscenter i Århus.

Gregersen, Markil E.G.,
vicestatsobducent.

1. april professor i retsmedicin ved Århus Universitet.

Graae, Bjørn,
retsassessor.

1. marts dommer ved Århus By- og Herredsret.

Gyldensted, Carsten,
overlæge ved Århus Kommunehospital.

1. juni professor i røntgendiagnostik ved Århus Universitet.

Hadbjerg, Erik,
sognepræst.
31. juli afsked fra Skt. Lukas Kirke.

Hansen, Jørgen Kjær,
skolebestyrer.
31. juli afsked fra Forældreskolen.

Hansen, Nils Skibsted,
direktør for Jysk Teknologisk Institut.
1. januar direktør for koncernen Dania i Randers.

Hein-Sørensen, Ole,
overlæge ved Århus Kommunehospitals neurologiske afdeling.
1. februar cheflæge ved Århus Kommunehospital.

Henningsen, Karen Marie,
advokat.
30. april fratrådt som formand for bestyrelsen af Svalegangen.

Holm, Erik,
inspektør.

31. oktober fratrådt som leder af Århus Amts Forsorgshjem Østervang.

Hougaard, Poul Erik,
forbundsformand.
3. december fratrådt som formand for Dansk Metalarbejder-Forbund, Århus.

Ibsen, Thorkild,
byrådsmedlem.
23. april formand for IHF.

Ingemar, Knud,
overlæge ved Marselisborg Hospitals langtidsmedicinske afdeling.
1. februar cheflæge ved Marselisborg Hospital.

Jacobsen, Vibeke Kruse,
sygeplejerske.
1. marts forstander ved Århus Amtssygehus.

Jensen, Arne,
lektor ved Botanisk Institut.
1. oktober afdelingsleder ved Risø Forskningscenter.

Jensen, Poul Erik,
overlærer ved Åby Skole.
1. september skoleinspektør ved Katrinebjergskolen.

Jensen, Torben,
regnskabschef ved Århus Universitet.
12. marts formand for AGFs fodboldafdeling.

Jeppesen, Ruth,
sognepræst.
30. april afsked fra Helligåndskirken.

Juhl, Henning,
overlæge ved Århus Kommunehospitals medicinske afdeling.
1. december overlæge ved Central-
sygehuset i Slagelse.

Kamronn, Asger
stadsgartner.
31. august afsked fra Århus Kom-
mune.

Kivsrose, Arne,
direktør.
1. august direktør for Kongrescen-
ter Århus A/S.

Kjelstrup, Finn,
bankdirektør.
31. marts afsked fra Privatbanken
(Unibank).

Kock, Poul,
direktør.
31. december fratrædt som leder af
Musikhuset.

Kristensen, Lis Vibeke,
chef for Landsdelsteatret i Örebro.
1. august leder af Svalegangen.

Kristiansen, P. Hove,
skoleinspektør.
31. august afsked fra Tilst Skole.

Kvolbæk, Erling,
sparekassedirektør i Odder.

1. april privatkundeforfatter i Unibank
Århus Nord.

Lamm, L. U.,
overlæge ved Århus Kommunehos-
pital.
1. maj professor i klinisk immuno-
logi ved Århus Universitet.

Langsted, Jørn,
professor i dramaturgi ved Århus
Universitet.
1. maj formand for bestyrelsen af
Svalegangen.

Larsen, Asger Nørgaard,
chefredaktør.
8. juni fratrædt som chefredaktør og
administrerende direktør for Jyl-
landsposten.

Lauridsen, Søren K.,
afdelingsleder ved Jelling Semina-
rium, forfatter.
1. september rektor ved Jydsk Bør-
nehave-Seminarium.

Lidell, Elisabeth,
cand. theol.
1. juni sognepræst i Risskov.

Locht, Poul,
socialinspektør ved Århus Kommu-
ne.
1. februar forretningsfører ved Bør-
nenes Kontor.

Lund, Hans,
direktør i Andelsbanken.
1. april direktør for Unibank Århus
Syd.

Madsen, Palle Bo,
docent ved Institut for Privatret.
1. april prorektor ved Århus Univer-
sitet.

Madsen, Stig,
skoleinspektør ved N. Kochs Skole.
1. oktober leder af Danmarks Lær-
rerhøjskoles Århusafdeling.

Mors, Kjeld,
direktør i Handelsbanken.
1. februar direktør i Den Danske
Bank, København.

Mosekilde, Leif,
overlæge ved Århus Amtssygehus'
medicinske afdeling.
1. februar chef-læge ved Århus
Amtssygehus.

Myrup, H. P.,
professor i driftsøkonomi.
31. marts fratrædt som prorektor
ved Århus Universitet.

Nielsen, Karl Ove,
professor i fysik.
31. juli afsked fra Århus Universitet.

Nielsen, Knud,
skoleinspektør i Låsby.
1. februar skoleinspektør ved Tran-
bjerg Skole.

Nielsen, Th. Herborg,
professor i erhvervsøkonomi ved
Handelshøjskolen.
1. juli guvener i Rotary Klub Århus.

Overgaard, Erik,
kantorchef ved Musikhuset.
1. december direktør for Århus
Kongreshus.

Pade, Steen,
musikchef for Århus Symfoniorke-
ster.
7. november direktør for Musikhu-
set.

Paulsen, Peter Kildeberg,
overlæge ved Skejby Sygehus.
1. februar professor i thoraxkirurgi
ved Århus Universitet.

Pedersen, Erling Bjerregård,
overlæge ved Århus Kommunehos-
pital.
1. januar professor i intern medicin
ved Århus Universitet.

Pedersen, Harry Svanhede,
lektor, prorektor.
1. oktober rektor ved Ingeniørhøj-
skolen Århus Teknikum.

Pedersen, Olaf,
professor i de eksakte videnskabers
historie.
30. april afsked fra Århus Universi-
tet.

Petersen, Søren Ryge,
direktør.
31. januar fratrædt som direktør for
Det Jydske Haveselskab.

Poulsen, Henning,
amtssocialoverlæge.
28. februar fratrædt som formand
for Den Jyske Opera.

Quorstrup, Bertel,
overkontrollør.
23. april fratrædt som formand for
IHF.

Rasmussen, Finn,
rektor.
31. august afsked fra Jydsk Børnehav-
seminarium.

Rasmussen, Gunner,
museumsoverinspektør.
28. februar afsked fra Den Gamle
By.

Reisby, Niels,
overlæge.
1. februar chefælge ved Psykiatrisk
Hospital.

Rosendahl, Børge,
ekspeditionssekretær.
31. januar fratrædt som leder af Bør-
nenes Kontor.

Schow-Madsen, Jakob,
hjelpepræst i Vejlbj.
1. maj sognepræst ved Skelager Kir-
ke.

Schumann, Arne,
forstander.
31. juli fratrædt som forstander ved
Århus Købmandsskole.

Stenshøj, Richard,
bankbestyrer.
31. januar afsked fra Handelsban-
ken Lille Torv.

Stephansen, Erling,
sekretær.
3. december formand for Dansk
Metalarbejder-Forbund, Århus.

Svensson, Erik,
redaktør.
28. februar afsked fra Århus Stiftsti-
dende.

Sørensen, Karl,
distriktstoldchef.
30. april afsked fra Toldvæsenet.

Sørensen, Søren,
professor i musikvidenskab ved År-
hus Universitet.
1. marts formand for Den Jydske
Opera.
30. september afsked fra Århus Uni-
versitet.

Thaysen, Kai,
sekretariatschef.
1. november administrerende direk-
tør for Mejerikontoret.

Thostrup, Nils,
redaktionschef.
8. juni chefredaktør og administ-
rende direktør for Jyllands-Posten.

Tirsgaard, Arne,
administrerende direktør for Meje-
rikontoret.
1. november administrerende direk-
tør i BHJ-Gruppen.

Tollestrup, Inge Thurah,
dommer ved Civilretten i Vejle.
1. februar dommer ved Århus By-
og Herredsret.

Torfiing, Grethe,
stadsbibliotekar.

1. januar formand for bestyrelsen at
Statens Filmcentral.

Aagaard, Per,
sognepræst i Astrup-Tulstrup-Hvil-
sted, provst for Århus Søndre Prov-
sti.

31. oktober afsked som sognepræst
og provst.

Hvem sidder der bag skærmen?

På Bibliotekets dag søndag den 23. september 1990 kunne man i Lokalthistorisk Samling i Hovedbiblioteket forevise en nyskabelse i lokalhistorien gennem brugen af edb-teknik. En lille gruppe personer med interesse for databehandling i lokalhistorisk arbejde havde i det foregående års tid bearbejdet til edb-brug et af de kildematerialer, der kan være et vældigt godt redskab, når det bl.a. gælder slægtsforskning – nemlig en folketælling for købstaden Århus fra året 1845. Gruppen består af læge Jan Rømer, Viby, ekspeditionssekretær Torben Aastrup, Viby, historikeren Svend-Erik Christiansen, Brabrand, og afdelingsbibliotekar Leif Dehnits, Lokalthistorisk Samling. Selvom gruppens enkelte medlemmer har haft forskellige indfaldsvinkler til slægtshistorie, så har man let kunnet blive enige om de åbenlyse muligheder, der ligger i anvendelse af edb-teknik til hjælp for slægtsforskningen.

Hvad er en folketælling? Kort kan det siges, at det er en samling af befolkningsstatistiske oplysninger. En anden og måske mere oplysende forklaring fås ved at se på de fortrykte skemaer til tællingen som har følgende overskrift:

»Optegnelse på Folketallet m.v. i... Kiøbstad den 1. ste. Februar 1845«. I en række kolonner i skemaet indskrives der oplysninger om bosted, hus-

stande, personnavne, alder, civilstand, fødested, samt erhvervsforhold eller stilling i familien eller hvad de ernærer sig af.

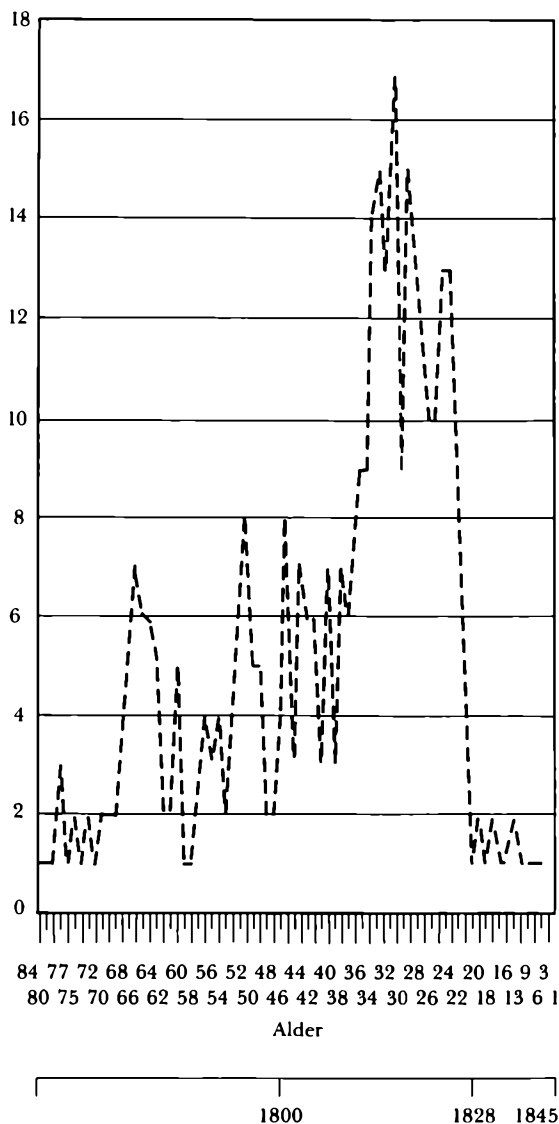
Folketællingerne er et uundværligt kildemateriale, når man beskæftiger sig med lokalhistorien. Som helhed betragtet giver de et øjebliksbillede af samfundet på dagen for tællingen. Men betragter man den enkelte husstand, får man detaljerede oplysninger om far, mor, børn, tjenestefolk og andre til familien knyttede personer. Den ældste bevarede tælling for Århus købstad er fra 1787. De følgende og ligeledes landsdækkende tællinger i 1801, 1834 og 1840 indeholder stort set de samme typer oplysninger som den fra 1787.

I folketællingen 1845 findes der en vigtig tilføjelse i de fortrykte skemaer – nemlig oplysningen om fødested. Det betyder, at hvis en given person findes i tællingen, vil man få oplysninger om vedkommendes fødested og dermed normalt også mulighed for adgang til oplysninger om forældrene i det anførte sogns kirkebøger.

Efter 1845 findes der tællinger stort set for hvert femte år og med de samme grundoplysninger som i folketællingen fra 1845. Personoplysningerne bliver dog mere omfattende, jo nærmere vi kommer frem mod vor egen tid. Således angives fra og med 1901 fødselsdag i stedet for alder.

Folketællingerne rummer hver for sig en samling ganske veldefinerede oplysninger. I tællingen fra 1845 drejer det sig om oplysninger over 7885 personer i Århus købstad. Den slags

Slægtsnavnet -datter

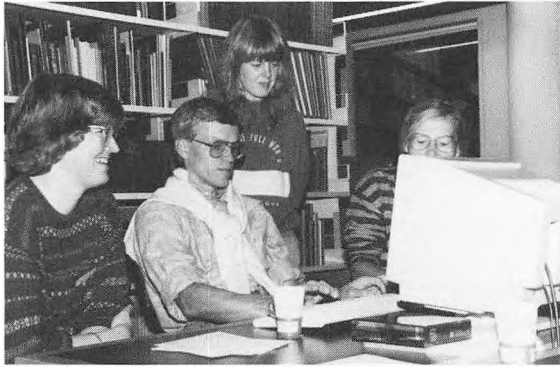

Hypigheden af efternavnsendelsen -datter for kvinder født før 1845 fordelt på alder. Det ses at dåbsforordningen 1828 medfører det forventede fald i antallet af piger med efternavneendelsen -datter. (Datagrafik: Torben Aastrup).

sen som enkekvinder og logerende hos høker og værtshusholder Søren Pederstrup, i en husstand på 11 medlemmer.

I folketællingen fra 1845 ses i kolonnen med bl.a. oplysninger om erhverv flere erhvervsbetegnelser som siden enten helt er forsvundet eller i dag har fået et andet udtryk. Af de forsvundne erhverv kan f.eks. nævnes nålemageren og kammageren. Blandt erhverv med en anden betegnelse i dag kan der peges på høkeren, der er blevet til den lille købmand eller »døgneren«. Klodsmageren, der er blevet til træskomageren. En speciel erhvervsbetegnelse, der må tiltrække sig en bibliotekars opmærksomhed, findes for en kvinde i Guldsmædgade, der anføres at leve af information. En bibliotekar er det ikke, men måske er det byens bedste sladderkone. I Borgporten ses en person, der ernærer sig ved kaffeskænkerie. Det er måske købstadens første cafeteria.

Foruden de rent søgetekniske fordele, der vil være ved den valgte omsætning af folketællingen til en database, vil der være en række muligheder for at bearbejde materialet rent talmæssigt. De traditionelle statistiske bearbejdelser af en geografisk afgrænset befolkning viser som regel beregninger over aldersfordelingen og erhvervsfordelingen. Her vil vi se på, hvilken indflydelse dåbsforordningen af 30. maj 1828 fik for navne-

På Bibliotekets dag 23. september 1990 demonstrerer Torben Aastrup ved dataskærmen søgemulighederne i databasen med folketællingen 1845.
(Foto: Leif Dehnits).

skikken i Århus rent talmæssigt. I en 19 paragrafer stor bekendtgørelse om pligten til for alle forældre inden en vis passende tid at lade børnene døbe, står der i paragraf 18's sidste sætning at »hvert Barn ved Dåben benævnes ei alene med Fornavn, men med det Familie- eller Stamnavn, som det i Fremtiden bør bære«. Herefter skulle piger fremover ikke kunne få et slægtsnavn på -datter, men døbes med samme navn som sønnerne. Som det også fremgår af hosstående grafiske fremstilling af hyppigheden, hvormed piger

med -datter som endelsen i deres efternavn optræder i tiden før 1845, så sker der et markant fald i antallet efter 1828. Når der alligevel optræder nogle få eksempler i tiden efter 1828 skyldes det hovedsagelig følgende forhold. Dels er nogle af de forekommende eksempler døtre af forældre, som er tilflyttet fra landet, og dels synes eksemplerne på opretholdelse af tidligere efternavnetradition også udelukkende at forekomme hos de laveste socialgrupper. Dette er blot et eksempel på hvorledes folketællingens oplysninger kan underkastes talmæssig behandling.

Arbejdsgruppens videre planer er på grundlag af de erfaringer, der er indhøstet gennem arbejdet med tællingen fra 1845 at fortsætte med at omsætte de ældre tællinger enten til mindre databaser for hver tællingsår eller til en større samlet database. Det er arbejdsgruppens håb i fremtiden at kunne stille den elektroniske version til rådighed for slægtsforskere – måske i Lokalhistorisk Samling i Hovedbibliotket. Endvidere er det planen at udskrive indholdet af databaserne i en papirudgave og forsyne den med tilhørende personregistre således at ikke edb-kyndige også får glæde af dette slægtshistorisk set spændende materiale.

L. De.

Folketingsvalget 12. december 1990. Jacob Haugaards politiske gennembrud?

1990'ernes første folketingsvalg blev angiveligt udskrevet på den konstaterede uforenelighed mellem KVR-regeringens og Socialdemokratiets planer til løsning af de store økonomiske problemer og umuligheden af at nå en forhandlingsløsning. Både forhandlingsforløbet og den beskedne afstand mellem parterne ved forhandlingssammenbruddet betød dog, at mange havde svært ved at forstå, at der virkelig skulle være behov for et valg – parterne var jo tilsyneladende tæt på at blive enige!

Diskussionen af Helhedsplanen, seksprocent-skatten og finansieringen af de foreslåede skattelettelser blev imidlertid ikke valgkampens hovedtema, på trods af deres betydning i det forudgående forhandlingsforløb.

Valgkampen kom derimod i betydeligt omfang til at dreje sig om, hvem der skulle være statsminister efter valget: Skulle Poul Schlüter fortsat sidde for bordenden, eller ville Socialdemokratiet efter den fremgang, som alle opinionsmålingsinstitutterne forudsagde, komme i en situation, hvor Svend Auken ville kunne danne en ny regering? Der blev under valgkampen talt om, at

der blev fokuseret utrolig meget på personspørgsmål; men det var nu ikke mere, end det plejer at være.

I denne oversigtsartikel vil der – i forlængelse af tilsvarende artikler om folketingsvalgene i 1987 og 1988¹ – blive givet en oversigt over valgets udfald i Århus Amtskreds, i Århus Kommune og i de fire opstillingskredse, som Århus Kommune er delt op i. Det sker i afsnit 1, der altså handler om vælgernes partivalg.

Afsnit 2 ser derefter på, hvilke kandidater vælgerne foretrak, medens afsnit 3 giver en oversigt over de 21 folketingsmedlemmer, der nu repræsenterer Århus Amtskreds – og dermed også Århus Kommune – i Folketinget, altså valgets egentlige resultat.

For en sikkerheds skyld skal det understreges, at amtskredsen er den centrale enhed, når man diskuterer mandatfordeling. Kredsmandaterne fordeles i amtskredsen under ét, og tillægsmandaterne går til partierne i amtskredsen som sådan. Derfor er det ikke muligt at gøre rede for forholdene i Århus Kommune uden at inddrage den helhed, kommunen indgår i valglovsmæssig forstand, altså Århus Amtskreds.

1. Partivalget

I tabel 1 er vist partiernes relative styrke ved de tre seneste folketingsvalg, altså i 1987, 1988 og

¹ »Folketingsvalget 8. september 1987. Et Århus-perspektiv«, *Århus-årbog 1988*, pp. 52–64; og »Folketingsvalget 10. maj 1988. En hurtig reprise?«, *Århus-bogen 1989*, pp. 53–66.

1990. Opgørelsen er lavet således, at man kan sammenligne resultaterne for hele landet, for Århus Amtskreds og for Århus Kommune.

To forhold er umiddelbart iøjnefaldende: For

det første kan man se en tydelig tilbøjelighed til, at alle partiernes bevægelser er temmeligt parallelle, når man sammenligner udviklingen på de tre niveauer, altså henholdsvis hele landet, amts-

Tabel 1. Den relative stemmefordeling for partiers og grupper af partier ved folketingsvalgene 1987, 1988 og 1990 i henholdsvis hele Danmark, Århus Amtskreds og Århus Kommune

	Hele Danmark			Århus Amtskreds			Århus Kommune		
	1987 ^{a)}	1988	1990	1987 ^{a)}	1988	1990	1987 ^{a)}	1988	1990
<i>Venstrefløj under ét</i> ^{a)}	19,1	16,3	11,8	20,7	17,7	12,2	27,2	23,2	16,8
Enhedslisten.....	.	.	1,7	.	.	1,8	.	.	2,9
DKP.....	0,9	0,8	.	1,0	1,0	.	1,4	1,5	.
VS.....	1,4	0,6	.	1,9	0,8	.	3,2	1,3	.
Internationalen-Socialistisk									
Arbejderparti (SAP).....	0,0	.	.	0,1	.	.	0,1	.	.
Fælles Kurs.....	2,2	1,9	1,8	1,7	1,4	0,9	1,5	1,1	0,9
SF.....	14,6	13,0	8,3	16,0	14,5	9,5	21,0	19,3	13,0
Socialdemokratiet.....	29,3	29,8	37,4	30,8	31,5	37,9	28,3	30,0	36,4
I alt arbejderpartier.....	48,4	46,1	49,2	51,5	49,2	50,1	55,5	53,2	53,2
<i>Centrum under ét</i>	13,9	12,3	11,4	13,0	11,1	10,5	13,6	11,4	10,7
Det radikale Venstre.....	6,2	5,6	3,5	6,2	5,3	3,5	7,2	6,0	4,1
Retsforbundet.....	0,5	.	0,5	0,6	.	0,6	0,6	.	0,6
Kristeligt Folkeparti.....	2,4	2,0	2,3	2,0	1,7	1,9	1,8	1,5	1,7
Centrum-Demokraterne.....	4,8	4,7	5,1	4,2	4,1	4,5	4,0	3,9	4,3
Det konservative Folkeparti...	20,8	19,3	16,0	18,6	17,4	13,6	17,6	17,1	12,7
Venstre.....	10,5	11,8	15,7	11,0	12,6	16,8	7,8	9,7	14,8
Fremskridtspartiet.....	4,8	9,0	6,4	4,1	7,8	5,9	3,2	6,0	4,7
<i>Øvrige partier under ét</i>	1,5	1,4	0,9	1,2	1,1	0,8	1,5	1,4	1,0
De grønne.....	1,3	1,4	0,9	1,1	1,1	0,8	1,4	1,4	1,0
Det humanistiske Parti.....	0,2	.	0,0	0,1	.	.	0,1	.	.
Uden for partierne.....	0,1	0,1	0,3	0,6	0,8	2,3	0,8	1,2	2,9
I alt gyldige stemmer.....	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Valgdeltagelse.....	86,7	85,7	82,7	87,5	86,7	84,3	87,4	86,8	84,6
Gyldige og blanke stemmer i pct. heraf.....	0,8	0,7	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6

Kilde: Den officielle valgstatistik.

a) Ved valget i 1987 fik Marxister-Lenister 0,0 pct. af stemmer på alle tre niveauer.

kredsen og kommunen. Dette mønster har man også kunne se ved de seneste valg. Går et parti frem (eller tilbage) i et bestemt omfang på landsplan, så er der helt tilsvarende bevægelser i amtskredsen som helhed og i Århus Kommune. Her genfindes altså den stigende tilbøjelighed til ensartede udsving landet over, som man har kunnet iagttage ved de senere valg. En af de få undtagelser fra dette generelle mønster er Venstre, jfr. tabel 1.

For det andet er det tydeligt, at der er tale om en relativ stabilitet, når man sammenligner partiernes styrke på de forskellige niveauer. SF har således ved alle valgene været stærkere i Århus Kommune end i amtskredsen som helhed; her har partiet til gengæld været stærkere end i hele landet under ét.

Tilsvarende har Venstre normalt haft en styrke i amtskredsen, der lå en smule over landsresultatet. Til gengæld har resultatet i Århus Kommune tidligere som oftest ligget to-tre pct. under landsresultatet.

I dette mønster var der dog ved dette valg en interessant ændring, der utvivlsomt afspejler Venstres gradvise udvikling fra et udpræget landbrugerparti til et parti, der – i hvert fald mere end tidligere – også appellerer til byernes vælger: Venstre fik denne gang 14,8 pct. af stemmerne i Århus Kommune, altså kun én pct. under landsresultatet. Også i 1988 havde Venstre en fremgang i Århus Kommune, der var større end fremgangen på landsplan. Det samme mønster genfindes i andre byområder; man kan derfor gå ud fra, at det afspejler en generel tendens, som i

de kommende år vil få væsentlig betydning for forholdet mellem de borgerlige partier.

Venstre har som regel ikke klaret sig overvældende godt i Århus Kommune, hvad der på grund af byens karakter ikke er noget mærkeligt i. Men det fremgår af tabel 1, at Venstre ved dette valg faktisk fik flere stemmer i Århus Kommune end både SF og de konservative. Det er kun sket én gang før – ved Hartlings kanonvalg i januar 1975 – at de konservative er blevet overhalet af Venstre, men fordi de konservative gik mere tilbage i Århus end i landet som helhed – og Venstre tilsvarende mere frem her end i landet som helhed – overhalede Venstre altså de konservative og blev kommunens største borgerlige parti.

I tabel 2 ses dernæst, hvorledes billedet er, når man yderligere inddrager de fire opstillingskredse, som kommunen består af.² I denne tabel er kun medtaget de otte partier, der er blevet repræsenteret i Folketinget efter disse tre valg – samt Jacob Haugaard.

Igen ses en bemærkelsesværdig ensartethed i udviklingen. Fremgangs- og tilbagegangsmønstrene – og partiernes indbyrdes styrkeniveau – er overordnetlig stabile, når der fra valg til valg sammenlignes mellem de fire opstillingskredse. Også på dette niveau findes altså den tidligere omtalte tendens til en ensartet udvikling. Herudover kan der konstateres en række forskelle mellem de fire kredse, som primært afspejler deres forskellige sociale og aldersmæssige sammen-

² Opstillingskredsens udstrækning ses på et kort i *Århus-årbog 1988*, pp. 55.

Tabel 2. Den relative stemmefordeling ved folketingsvalgene 1987, 1988 og 1990 i henholdsvis Århus Kommune og de fire opstillingskredse. Kun de repræsenterede partier samt Jacob Haugaard

	Århus Kommune			1. Kreds (Øst)			2. Kreds (Nord)			3. Kreds (Syd)			4. Kreds (Vest)		
	1987	1988	1990	1987	1988	1990	1987	1988	1990	1987	1988	1990	1987	1988	1990
Socialdemokratiet	28,3	30,0	36,4	21,3	23,2	29,6	33,4	35,4	42,5	27,2	28,7	34,6	31,2	32,7	39,4
Det rad. Venstre	7,2	6,0	4,1	7,9	6,8	5,0	6,3	5,4	3,8	7,6	6,2	4,1	7,0	5,8	3,5
Det konservative															
Folkeparti	17,6	17,2	12,7	19,2	18,6	14,1	13,9	13,4	10,0	20,4	20,1	14,6	16,7	16,3	12,0
CD	4,0	3,9	4,3	4,0	3,8	4,1	3,1	3,2	3,6	4,3	4,1	4,6	4,5	4,3	4,8
SF	21,0	19,3	13,0	23,7	23,0	15,7	22,8	20,5	13,7	18,8	17,2	11,5	19,2	17,2	11,3
Kr. Folkeparti	1,8	1,5	1,7	1,5	1,3	1,6	1,9	1,7	1,9	2,0	1,5	1,7	1,7	1,5	1,7
Venstre	7,8	9,7	14,8	8,2	10,3	16,2	6,4	8,0	12,1	8,6	10,5	16,5	7,9	9,7	14,3
Fremskridtspartiet	3,2	6,0	4,7	2,9	5,4	3,9	2,9	5,5	4,2	3,4	6,1	4,8	3,7	6,8	5,5
Repræsenterede															
partier i alt	90,9	93,6	91,7	88,7	92,4	90,2	90,7	92,1	91,8	92,3	94,4	92,4	91,9	94,3	92,5
Jacob Haugaard	0,8	1,2	2,9	1,1	1,5	3,4	0,7	1,0	2,6	0,7	1,2	2,8	0,7	1,0	2,7
Øvrige	8,3	5,2	5,4	10,2	6,1	6,4 ^{a)}	8,4	6,9	5,6	7,0	4,4	4,8	7,4	4,7	4,8
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Valgdeltagelse	87,4	86,8	84,6	86,8	86,6	84,7	86,3	85,6	83,1	88,0	87,9	85,5	88,1	87,1	85,0

Kilde: Den officielle valgstatistik.

a) Heraf udgjorde Enhedslistens tilslutning 3,9 pct. I de tre øvrige opstillingskredse lå den fra 2,3 til 2,9 pct.

sætning. Det samme mønster mellem opstillingskredsene genfindes endog med hensyn til valgdeltagelsen, der ved dette valg var klart faldende i forhold til de seneste valg. Tolkningen heraf er der dog ikke helt enighed om.

2. Kandidatvalget

Kandidatvalget i Århus Amtskreds gik ved dette valg lige efter bogen dvs. stort set alt forløb, som man måtte forvente på grundlag af tidligere erfaringer og de meningsmålinger, som medierne

flød over med i ugerne og dagene inden valget.

Et af valgkampens sidetemaer var, at Svend Auken ikke ville mødes til vælgermøder med Uffe Ellemann-Jensen, heller ikke i Århus, hvor tidligere Universitet og Vejlbj-Risskov-Hallen har været ramme om underholdende og livlige møder mellem de to topkandidater.

Denne gang mente Auken imidlertid, at det var mest passende, at han primært mødtes med regeringens statsministerkandidat, medens udenrigsministeren så kunne mødes med Socialde-

mokratiets udenrigsministerkandidat. Denne rollefordeling irriterede helt åbenbart Uffe Elle-mann-Jensen, som gentagne gange under valg-kampen skosede Svend Auken for ikke at ville møde ham, således som det tidligere har været tilfældet.

Auken lod sig dog ikke provokere, hvad der passede udmærket til den mere besindige, stats-mandsagtige stil, han havde anlagt i denne valg-kamp. I denne situation forsøgte borgerlige poli-tikere at minde vælgerne om »den gamle Auken« og det blev et spørgsmål i valgkampens periferi, om Aukens »nye« troværdighed egentlig var tro-værdig.

Fælles valgmode eller ej, de to partiformænd fik nogle helt formidable personlige stemmetal, der gjorde dem til absolutte topscorere i så hen-seende, ikke bare i amtskredsen, men i hele lan-det.

Auken fik 35.647 personlige stemmer, en anel-se færre end i 1988. I 1988 fik han lige ved 46 pct. af alle personlige, socialdemokratiske stemmer i amtskredsen, medens denne andel ved valget i december 1990 faldt til godt 40 pct. Sammen-ligner man med samtlige stemmer – altså både personlige stemmer og partistemmer – var Au-kens andel 29 pct. i 1988 og lige knapt 25 pct. i 1990. Man er her nødt til at være opmærksom på, at der var et lille fald i den personlige stemmeaf-givning blandt de socialdemokratiske vælgere i amtskredsen (fra næsten 64 pct. i 1988 til 60 pct. nu) – måske på grund af tilgangen af nye væl-gere?

En supplerende tolkning på det relative fald i

Aukens personlige stemmetal kunne være, at en del af de socialdemokratiske vælgere har for-stået, at de ved en strategisk brug af deres per-sonlige stemme også kan skaffe sig indflydelse på, hvem der skal følges med Svend Auken til Christiansborg.

Om denne tolkning er rigtig, kan kun kom-mende valg vise; under alle omstændigheder var den personlige stemmeafgivning på de socialde-mokratiske kandidater – udover den nævnte stagnation i Aukens tilfælde (og tilbagegang for Karl Hjortnæs) – præget af vækst i de personlige stemmetal hos alle øvrige kandidater. Det gæl-der også, hvis man enten ser specielt på de tre kvindelige og/eller de fire nye kandidater.³

Selv om der som nævnt var et lille fald i den andel af de socialdemokratiske vælgere, der stemte personligt, kunne nogle af kandidaterne altså glæde sig over pæne fremgange i deres per-sonlige stemmetals absolutte størrelse. Forkla-ringen på denne tilsyneladende modsætning er naturligvis, at 1990-valget var karakteriseret ved en markant socialdemokratisk fremgang.

Uffe Ellemann-Jensen fik næsten samme per-sonlige stemmetal som Svend Auken, nemlig 35.086. Men i Venstres tilfælde var der tale om godt 70 pct. af samtlige personlige stemmer af-givet på Venstres kandidater (eller næsten 55 pct. af samtlige Venstre-stemmer i amtskredsen), altså en imponerende tillidsrklæring fra partiets

³ For de nye kandidater er sammenligningsgrundlaget de personlige stemmetal for deres forgængere i de pågældende kredse.

vælgere. Både absolut og relativt er der for udenrigsministerens vedkommende tale om en markant fremgang i sammenligning med valget i 1988. At det så er sket på bekostning af partiets øvrige kandidater, hvoraf kun Jørgen Winther var i stand til at forøge sit stemmetal, er en anden sag.

Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at Jørgen Winther, som havde en nydelig stemmefremgang ved amtsrådsvalget i november 1989, har haft klar fremgang i sit personlige stemmetal i otte af amtets opstillingskredse. De eneste to, hvor der ikke har været en sådan klar fremgang, er Mariager-kredsen, hvor han er opstillet, og Randers-kredsen, hvor han bor.

Forde de to topkandidater og partiformænd tager så stor en andel af de personlige stemmer, bliver »de små marginaler« helt afgørende for, hvem af de to partiers kandidater der i øvrigt skal i Folketinget – og det gælder specielt i Socialdemokratiet, som denne gang endte med at få valgt ikke mindre end otte af sine ti kandidater i amtskredsen.

På grund af marginalernes betydning – som de har lært at kende ved tidligere valg – satsede Sonja Mikkelsen og Karl Hjortnæs meget på den personlige kontakt med vælgerne og på at få gjort opmærksom på sig selv. Tanken er naturligvis, at det vil få flere til at stemme personligt på de pågældende – og det er vigtigt ved sideordnet opstilling, fordi man så får en større andel af listestemmerne i de forskellige opstillingskredse.

Sonja Mikkelsen stemte mange dørklokker i

sin kreds, og hun blev blandt andet hjulpet af borgmester Thorkild Simonsen, som også bor i Nordre kreds. Det huede ikke alle kandidaterne for de øvrige partier.

Borgmester Thorkild Simonsen uddelte valgmateriale for folketingskandidat Sonja Mikkelsen. Her får han sig en snak med fru Grete Bech, Louis Hammerichs Vej.
(Foto: Peter Laursen).

Karl Hjortnæs havde derimod blandt andet valgt at gøre opmærksom på sig selv ved at uddele rundstykker på en række arbejdspladser, således at der var noget at bide i til morgenkaffen.

Da de personlige stemmer blev gjort op dagen efter valget, viste det sig, at Sonja Mikkelsen var en af dem, der havde en pæn fremgang i personligt stemmetal, medens Hjortnæs havde tilbagegang. På grund af socialdemokratiets gode valg endte det dog med, at de begge blev valgt – Karl Hjortnæs imidlertid på en lidt lavere plads end

Under valgkampen uddelte Socialdemokratiet rundstykker på arbejdspladserne. Her betragter Karl Hjortnæs en del af de i alt 17.000 rundstykker der blev til.
(Foto: Peter Laursen).

sidst, og Sonja Mikkelsen kun på det sidste på de otte socialdemokratiske mandater i amtskredsen.

På grund af opstillingskredsens lidt forskellige størrelse (hvad der betyder noget for, hvor mange partistemmer der skal fordeles på grundlag af de personlige stemmer), på grund af kandi-

daternes forskellige profil (som naturligvis spiller en rolle for, hvem de hver for sig appellerer til) og på grund af Aukens kraftige indhugst i stemmerne i alle kredsene er det under alle omstændigheder en usikker tilværelse, de tre andre socialdemokratiske kandidater i Århus-kredsene lever.

Det vil ikke være unaturligt at tolke Sonja Mikkelsens gode valg i forlængelse af den tilbøjelighed til i stigende grad at stemme på yngre og – især – kvindelige kandidater, der har kunnet konstateres ved de seneste valg (jfr. blandt andet de i note 1 nævnte artikler).

Sonja Mikkelsen og en del af hendes partimedlemmer i Århus Nordre kreds fejrer valgsejren med en velrøget kalkun.
(Foto: Preben Hupfeldt).

Hvis man så oven i købet er nyopstillet – og derved måske får lidt mere opmærksomhed i medierne og på anden vis, end det ellers ville have

Anne-Marie Meldgaard bliver her interviewet i radioen kort før hun vidste, om hun blev valgt til Folketinget.
(Foto: Preben Hupfeld).

været tilfældet – er chancerne for et godt valg ikke så helt ringe. Det oplevede Anne-Marie Meldgaard, der efter valgets udskrivelse blev opstillet som socialdemokratisk kandidat i Syd-kredsen, fordi Lissa Mathiasen efter en række spændende valg havde foretrukket det politisk lidt mere sikre liv i Kolding-kredsen.

For socialdemokratiske vælgere, der havde lyst til at prøve noget nyt, var der her pludselig en ny mulighed – og resultatet blev da også, at Anne-Marie Meldgaard – 42-årig toldassistent – fik næsten 5.000 personlige stemmer. Det betød, at hun blev valgt før »veteranen« Sonja Mikkelsen – i øvrigt er det en tilbagevendende til et tidligere mønster, at alle fire socialdemokratiske kredsforeninger i Århus har deres kandidater valgt til Folketinget.

Et andet spændende personspørgsmål knyttede sig til den konservative Ole Bernt Henriksen. Han var i 1988 blevet valgt – om end meget yderligt – på amtets fjerde konservative mandat. Ole Bernt Henriksen blev i øvrigt valgt i 1988 på bekostning af Alice Brask, fordi de konservative i Syd-kredsen benyttede kredsvis opstilling, i modsætning til den sideordnede opstilling, som de ni andre konservative kredsforeninger var enige om.

Det skulle så vise sig i 1990, om det var muligt at gentage successen. Udsigterne var imidlertid meget dårlige, dels fordi partiet generelt stod til tilbagegang, dels fordi det fjerde konservative mandat i 1988 var kommet til denne amtskreds på grund af en af valglovens finurligheder.

Den lokale, konservative valgkamp virkede imidlertid ikke meget inspireret; tilsammen betød det, at Ole Bernt Henriksens chance for genvalg reelt var næsten ikke-eksisterende, hvad en række iagttagere også på forhånd havde peget på, og han blev da heller ikke genvalgt. Opførelsen over valget viste desuden, at Bernt

Henriksens personlige stemmetal var mere end halveret, og at Syd-kredsen havde måttet registrere den største konservative tilbagegang af samtlige ti kredse i amtskredsen.

Uden for de ordinære kandidaters række var også denne gang Jacob Haugaard opstillet uden for partierne. Ved de foregående valg har der nok været en tilbøjelighed til at trække lidt på smilebåndet ad Haugaards kandidatur, som er blevet vurderet som en *practical joke*, i forlængelse af komikerens øvrige numre. Haugaards valgprogram har da også klart peget i samme retning, ligesom alle har vidst, at han stemmetal har været milevidt fra 15–16.000 stemmer, der tidligere har været nødvendige for at sikre det femtende og yderste kredsmandat i amtskredsen, som er den eneste måde, en kandidat uden for partierne kan komme i Folketinget på.

Det væsentligste udbytte af at stemme på Haugaard har da også tidligere været adgangen til at drikke den fadøl, som er blevet indkøbt for hans andel i den offentlige partistøtte, som er 5 kr. pr. stemme ved folketingsvalg.

Denne gang troede de fleste vel også, at alt var, som det plejede at være. Haugaard fremlagde som sædvanligt sine programpunkter, hvoraf forslaget om at sende linjeskibet »Jylland« fra Ebeltoft til Den persiske Golf for at assistere korvetten »Olfert Fischer« var det mest aktuelle.

Men denne gang fik Haugaard 8.717 stemmer – naturligvis personlige – hvad der placerer ham på en femteplads på amtskredsens Top 10-liste over personlige stemmer, umiddelbart efter

Hans Peter Baadsgaard, men foran Pernille Forchhammer.

Der er tale om det højeste stemmetal, der nogensinde er opnået af en kandidat uden for partierne – inkl. J. Christmas Møller og det tyske mindretals kandidater sidst i 1940'erne – og det kalder under alle omstændigheder på et forsøg på forklaring, at så mange vælgere har lyst til at bruge deres stemme på en måde, der for alle traditionelle opfattelser svarer til at smide den ud af vinduet.

Der findes ikke noget ordentligt grundlag, som fænomenet kan vurderes ud fra. Og man ved naturligvis intet om, hvem Haugaards vælgere er, selv om Palle Svenssons og Lise Tøgebys undersøgelse af politiske holdninger og politisk deltagelse blandt unge i Århus Amt giver visse holdepunkter – også selv om den er fra 1988, og derfor kun kan have Jacob Haugaards 1988-vælgere repræsenteret i sin stikprøve.⁴ Men det er under alle omstændigheder meget bemærkelsesværdigt, at stemmefremgangen i forhold til 1988 ses i alle ti opstillingskredse, altså ikke kun i Århus, jfr. tabellerne 1 og 2. Overalt er Haugaards stemmetal vokset med 1–200 pct., i Mariagerkredsen endog med næsten 300 pct.

En forklaring byder sig især til, blandt andet på baggrund af Svenssons og Tøgebys undersøgelse. Det er, at Jacob Haugaard især kan tiltrække stemmer fra de helt unge (18–22 år), og

⁴ Palle Svensson og Lise Tøgeby, *Højebelge?*, Århus: Politica, 1991. Forfatterne har også stillet et par supplerende analyser til rådighed for udarbejdelsen af denne artikel.

mere fra mandlige end fra kvindelige vælgere. Desuden var Haugaards 1988-vælgere markant mindre interesseret i politik end de øvrige vælgergrupper blandt de unge og yngre vælgergrupper. En del af forklaringen herpå kan dog være, at Haugaards vælgere også inden for den undersøgte gruppe især – om end ikke udelukkende – hørte til de alleryngste.

1988-vælgerne adskilte sig ikke fra andre unge vælgere ved at have specielle eller særligt rabiate politiske synspunkter – de lignende på de fleste områder nogenlunde de øvrige, bortset fra, at de gav udtryk for en lidt større grad af mistillid til politikernes evne til at træffe de rigtige beslutninger. Forskellen var dog ikke overvældende.

Hvis man kan overføre 1988-undersøgelsens resultater til valget i december 1990, er der altså tale om, at Haugaards stemmer især kommer fra de helt unge og politisk ikke særligt interesserede, som måske samtidig har en oplevelse af, at politikerne ikke i tilstrækkeligt omfang er i stand til at løse de problemer, samfundet står overfor, og som de påstår at have løsninger på.

Det er nok at overdrive at se det som en egentlig protestadfærd, som en meget bevidst reaktion på utilfredsstillende politiske løsninger – netop fordi den kommer fra de unge og politisk uinteresserede. Men for en del af de mange flere, der stemte på Haugaard i 1990, var der måske alligevel tale om en reaktion, der ikke bare var betinget af lyst til at gøre noget, der var anderledes, end hvad forældre-generationen gjorde, men også af frustration, irritation eller en følelse af afmagt.

I en situation, hvor den samlede valgdeltagelse gik ned med tre procent – ofte forklaret ved utilfredshed med valgets udskrivelse og/eller politikerlede – kan det være rimeligt at supplere disse overvejelser om Jacob Haugaards vælgere med at se på stemmeprocenten, der skulle være faldet *mindre* i Århus Amtskreds end i landet som helhed, dersom det er rigtigt, at det at stemme på Haugaard har været et alternativ til ikke at stemme.

Unge med beskeden politisk interesse stemmer normalt mindre end andre, ligesom sofaen også er et oplagt alternativ hos vælgere (unge eller ældre), der ikke er overvældende tilfredse med vore politikere og de politiske beslutninger og løsninger, de præsenterer os for.

Det fremgik af tabel 1, at valgdeltagelsen i denne amtskreds i 1988 var 86,7 pct., i 1990 84,3 pct. Begge tal inkluderer både blanke og ugyldige stemmer, og der var altså tale om et fald på 2,4 pct. mellem de to valg. På landsbasis var der som nævnt tale om et fald på 3,0 pct., fra 85,7 pct. i 1988 til 82,7 pct. i 1990. Det er også værd at hæfte sig ved, at faldet i valgdeltagelse i Århus Amtskreds var mindre end i samtlige øvrige 16 amts- og storkredse! Det er desuden værd at bemærke, at andelen af blanke og ugyldige stemmer i kredsen her i amtet ligger under landsgennemsnittet.

Det støtter den tolkning, der ser Haugaards stemmer dels som et alternativ til ikke at stemme for unge, der ikke er specielt interesserede i politik, dels som en bevidst protest mod partiernes og politikernes måde at løse de problemer på,

En af valgets lokale vindere, Jacob Haugaard, der fik en meget stor stemmefremgang.
(Foto: Niels Reiter).

der opleves som væsentlige af vælgerne – dvs. *ikke* at løse dem.

Haugaards imponerende stemmetal er altså ikke kun en *joke*, som man kan trække på skuldrene eller smilebåndet ad. Det må tolkes som et politisk signal, som i hvert fald i nogle tilfælde er alvorligt ment, og hvor en tilsvarende vækst ved næste folketingsvalg vil bringe Haugaard i Folketinget.⁵ Det er vel tvivlsomt, om væksten kommer – og derfor er chancen for at se Haugaard i Tinget trods alt nok beskeden – men spørgsmålet om, hvad det store stemmetal egentlig er udtryk for, fortjener fortsat en grundig overvejelse.

⁵ Ved valget den 12. december 1990 ville 17.071 stemmer i Århus Amtskreds have været nok til at sikre det femtende og sidste kredsmandat. 17.071 stemmer svarer til knapt 4,5 pct. af de afgivne, gyldige stemmer. Denne procent kan svinge lidt fra valg til valg, afhængigt af den samlede stemmefordeling på partierne i amtskredsen. I 1988 var den 4,1 pct., i 1987 4,2 pct.

I dette perspektiv er det bemærkelsesværdigt, at udenrigsministeren i sin frustration over, at Svend Auken ikke vil mødes med ham til vælgermøde, gik med til at mødes med Jacob Haugaard på Strøget, hvor de to så holdt fælles vælgermøde. Det gav naturligvis publicity for begge, men fænomenet – at så mange stemmer på Jacob Haugaard – forekommer at være af en sådan karakter, at det i fremtiden bør tages langt mere alvorligt.

3. Resultatet: Amtskredsens 21 folketingsmedlemmer

Inden for rammerne af valgloven bestemmer kombinationen af vælgerne partivalg og deres brug af personlig stemmeafgivning hvilke kandidater, der bliver valgt.

Som sædvanligt var der tale om mange genvalg. Af de 21 folketingsmedlemmer i det gamle Folketing genopstillede tre – alle socialdemokrater – ikke. Af de 18 genopstillede kandidater blev ikke mindre end 16 genvalgt, og hertil kom oven i købet, at de tre socialdemokrater, der afløste de tre, der ikke stillede op igen – dvs. Anne-Marie Meldgaard, Jørn Pedersen og Jan Petersen – alle blev valgt.

De to, der røg ud – de konservatives Ole Bernt Henriksen og SFs Aage Frandsen – var allerede på forhånd⁶ udpeget til at lide denne skæbne, fordi deres partier stod til tilbagegang i meningsmålingerne, og fordi de begge i 1988 var blevet

⁶ For eksempel i Helge Kirkegaards artikel »Hvem kommer ind«, *Århus Stiftstidende*, tirsdag 11. december 1990. 1. del, pp. 4.

valgt som deres partis sidste repræsentant i amtskredsen. De blev nu begge deres respektive partiers første stedfortræder i Folketinget fra Århus Amtskreds, Aage Frandsen på grund af SFs anvendelse af partiliste som opstillingsform, Ole Bernt Henriksen, fordi det trods alt lykkedes ham i alt at få flere stemmer end Tom Beck og Grethe Rostbøll. De to havde dog begge flere personlige stemmer end Ole Bernt Henriksen.

Til gengæld kom Socialdemokratiets og Venstres førstesuppleanter i den foregående periode – henholdsvis Sonja Mikkelsen og Else Winther Andersen – i Folketinget på grund af den fremgang, disse to partier havde ved valget.

Så alt i alt kan det konstateres, at personudskiftningerne i Århus Amtskreds ved dette folketingsvalg var så få og små, som det næsten var muligt – og de gik alle i den forventede retning.

Tabel 3. De 21 folketingsmedlemmer, der ved valget 12. december 1990 blev valgt i Århus Amtskreds

Opstilling i kreds:		
Socialdemokratiet:	Svend Auken Hans Peter Baadsgaard Pernille Forchammer Jørn Pedersen Jan Petersen Karl Hjortnæs Anne-Marie Meldgaard Sonja Mikkelsen	1. (Århus Øst) 6. (Randers) 9. (Skanderborg) 10. (Silkeborg) 8. (Grenå) 4. (Århus Vest) 3. (Århus Syd) 2. (Århus Nord)
Det radikale Venstre:	Elisabeth Arnold	4. (Århus Vest)
Det konservative Folkeparti:	Pernille Sams Lars Peter Gammelgaard Chr. O. Aagaard	6. (Randers) 4. (Århus Vest) 10. (Silkeborg)
Centrum-Demokraterne:	Arne Melchior	8. (Grenå)
Socialistisk Folkparti	Ebba Strange Jens Toft	1. (Århus Øst) 4. (Århus Vest)
Kristeligt Folkeparti:	Inger Stilling Pedersen	6. (Randers)
Venstre:	Uffe Ellemann-Jensen Jørgen Winther Knud Enggard Else Winther Andersen	4. (Århus Vest) 5. (Mariager) 10. (Silkeborg) 8. (Grenå)
Fremskridtspartiet:	Kim Behnke	7. (Hammel) <i>samt</i> (Grenå)

Det må derfor være berettiget at karakterisere dette folketingsvalg som de opfyldte forventningers valg. Tabel 3 giver i øvrigt en samlet oversigt over de 21 folketingsmedlemmer, der ved valget i december 1990 blev valgt i Århus Amtskreds. Som det ses, er 8 – eller 38 pct. – kvinder. Det ses også, at ikke mindre end fem af partierne har fået valgt deres kandidat i den store Århus Vest-kreds.

Karakteristikken af valget gælder både på det lokale plan og på landsplan: De to partier, der på forhånd var udråbt som forventelige vindere – Socialdemokratiet og Venstre – havde begge deres partiformænd opstillet her i amtet, og det var da også dem, der kom til at præge valget og valgresultatet.

Men ud over det forventelige resultat for partierne med hensyn til styrkeforhold og valgte kandidater blev valget i Århus også præget af Jacob Haugaards valgresultat. Som det er blevet fremhævet, er det måske i virkeligheden det aller mest interessante ved dette valg, fordi det afspejler en holdning og en adfærd blandt de mange unge og yngre vælgere, der har syntes, at en stemme på Jacob Haugaard var et godt alternativ

til enten at blive hjemme på sofaen eller – eventuelt – at stemme blankt.

Ved dette valg har Malling-komikeren også indskrevet sig i den politiske danmarkshistorie, som alle tiders største stemmesluger opstillet uden for partierne. Det bliver derfor mere end almindelig interessant at se, om stemmefremgangen vil fortsætte i samme takt ved de følgende valg – vil 1990-valget vise sig at være det politiske gennembrud, som for alvor vil bringe Haugaard i nærheden af Christiansborg? Hvis det sker, må Haugaard vel også selv finde ud af, om han tør løbe risikoen for at blive valgt, som vel kunne tænkes at støde an mod nogle af SABAEs vigtigste principper?

Det bliver ikke mindre spændende at se, hvordan de mere traditionelle politikere ved det næste folketingsvalg vil tackle den trussel mod deres eget genvalg og den udfordring til det traditionelle politiske sprog og de velkendte arbejdsformer, Jacob Haugaard udgør. Ved dette valg var det i øvrigt Venstre, CD og SF, der fik de tre yderste kredsmandater.

J.E.

Erhvervslivet i Århus 1990

1992 er blevet et magisk årstal for dansk erhvervsliv. Virksomhedernes tilpasning til en forventet større konkurrence i EFs »indre marked« har i de seneste år ført til en fusionsbølge, som man skal tilbage til årene omkring 1970 for at genfinde. Firmaudbygninger og -opkøb over grænserne har været opskrifter for nogle, mens rekonstruktioner og nedlæggelse af produktionsområder har været andre selskabers fremgangsmåde med henblik på at styrke konkurrenceevnen. Et øget samarbejde på tværs af brancher og med myndigheder og andre serviceorganer har desuden i de seneste år været kendetegnende for erhvervsudviklingen. Disse tendenser har også sat sit præg på erhvervslivets gang i Århus i det forløbne år.

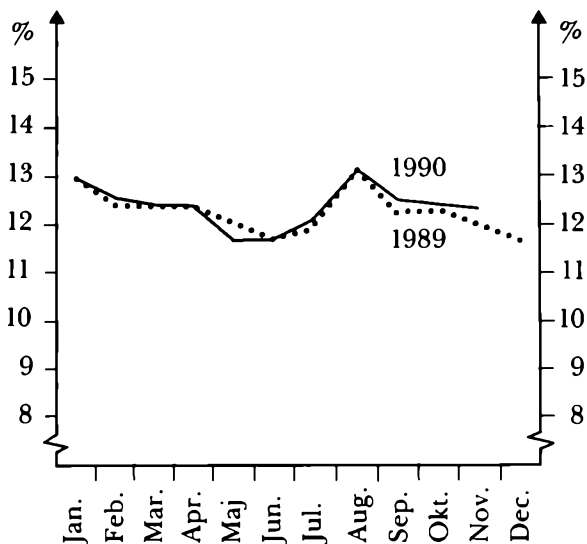
Virksomhedstilpasninger

Blandt byens virksomheder var det Provinsbanken, der indtrådte i den mest omfattende fusionsdannelse ved sin endelige indtræden i foråret i den nye Den Danske Bank, som med årlige renteindtægter på mere end 35 mia. blev landets største erhvervskoncern. Allerede i løbet af året begyndte omstruktureringen i denne og den anden store bankfusion, Unibank, med planer om sammenlægninger/nedlæggelser af en række af byens bankfilialer. En sådan rationaliserings»ge-

vinst« med personalebesparelser førte også til nedskæringer på Grindsted Products i Brabrand, der året før var indgået i Danmarks største industrifusion, Danisco.

Mens både Den danske Bank og Danisco er hjemmehørende i København, ligger landets førende industrivirksomhed inden for fødevarerbranchen i Århus. Det er mejerikoncernen MD Foods. Også den har i årets løb rustet sig til '92, både i Danmark og – gennem sit internationale datterselskab – i udlandet. Her i landet har selskabet opkøbt – og nedlagt – 5–6 mindre mejerier, ligesom det har overtaget mælkekondenseringsfabrikken Akafa i Svenstrup syd for Ålborg med en årlig omsætning på mere end 1 mia., hvilket har bragt koncernens årsomsætning op på omkring 13 mia. kr. på de omkring 45 produktionssteder rundt i landet. MD Foods har desuden lagt op til at blive verdens førende producent af valleprotein, der bl.a. anvendes i modermælkserstatning, ved yogurtfremstilling og i stedet for tilsætningsstoffer i fødevarerindustrien. På de udenlandske markeder, hvortil lidt over halvdelen af selskabets produktion går, har selskabet især styrket sin markedsandel i England. Her opkøbte MD Foods International, der blev oprettet i 1989, i slutningen af året landets 5. største mejeriselskab, Associated Fresh Foods, i Leeds. Med dets omsætning på omkring 2 mia. kr. til ca. 300 supermarkeder og 650.000 husstande har koncernen hermed fået direkte kontakt med en meget stor, ny forbrugerkreds. Tilsvarende fik selskabet i løbet af efteråret – i samarbejde med Dansk Supermarked – leveringsaf-

Arbejdsløsheden i Århus 1989 og 1990 Ledige i procent af forsikrede

De angivne procenttal svarer til ca. 15-16.000 fuldtidsledige. Det er dog et noget større antal mennesker, der rammes af arbejdsløshed i Århus. Målt pr. kvartal går omkring 25.000 ledige i kortere eller længere tid, og i løbet af et år drejer det sig om mere end 40.000.

taler for osteprodukter med supermarkedskæder i bl.a. Holland, England og Frankrig.

Mens mejerisektoren længe har haft sit centrum i byen, hvor også De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation og Andelssmør har til huse, er Århus først i de sidste par år blevet hjemsted for nogle af de største enheder inden for slagteribranchen.

JAKA i Brabrand har siden oprettelsen i 1953-54 været byens betydeligste virksomhed inden

for svinekødsforædlingsindustrien. Ejerkredsen har været en række jyske andelssvineslagterier, fra 1988 suppleret med det sjællandske Steff-Houlberg. I forbindelse med nogle vanskelige år for den danske skinkeeksport til USA i midten af firserne blev JAKA nemlig dette år fusioneret med den mindre konservesfabrik Food Division i Viby, og JAKA har efter denne sammenlægning haft en årsproduktion i underkanten af 1.5 mia. I 1990 er JAKA kommet med i en større fusion i sammenhæng med, at slagteribranchen nu for alvor ser ud til at gå i gang med en omfattende strukturrationalisering. Den nye sammenslutning af forædlingsvirksomheder omfatter ud over JAKAs to skinke- og farsvarefabrikker i Viby og Brabrand bl.a. slagteriet Tulips fabrikker i Vejle, Haderslev, Fåborg, Tyskland og England, Nor meat i Holstebro samt ESS-Foods Danepak i England. Selskabet, Tulip International A/S, der har en samlet omsætning på knap 6 mia. og mere end 4000 ansatte, har fået hovedsæde på JAKAs afdeling i Viby. Bag den nye fødevaregigant står ud over de tilsluttede slagterier nogle finansielle investorer (banker, pensionskasser m.v.), ligesom det var tilfældet i forbindelse med dannelsen af MD Foods International.

Mens de to ovennævnte selskaber har en størrelse, der også i international henseende er anseelig, er det andet nyttilflyttede slagteriselskab væsentligt mindre, men dog i øvrigt også landets største i sin branche. Det drejer sig om fjerkræslagteriet, Danpo A/S, der 1989 flyttede sit hovedsæde fra Randers til Århus. Fjerkræslagterierne begyndte for alvor at blive udbygget i

Hovedtal for større Århusvirksomheder 1987-89

	Omsætning (mio. kr.)			Overskud (mio. kr.)			Antal ansatte		
	1987	1988	1989	1987	1988	1989	1987	1988	1989
MD Food	10.445	11.280	11.906	439	616	768	4.694	5.517	5.860
Korn og Foderstof Kompagniet	6.086	6.747	6.804	102	122	148	1.855	1.854	1.682
Jydsk Telefon	4.391	4.836	5.164	103	148	304	5.754	5.946	5.893
Bilka Lavprisvarehus	3.325	3.554	3.866	46	42	43	1.960	2.030	2.240
Føtex	3.214	3.372	3.599	25	22	29	2.723	2.694	2.895
Dansk Supermarked	1.879	2.192	2.633	120	114	427	637	725	872
Århus Oliefabrik	1.397	1.619	2.229	50	118	87	1.411	1.446	2.533
Jaka	1.130	1.451	1.482	11	19	23	740	950	
Sabroe	1.088	1.175	1.412	÷1	35	51	2.168	2.228	2.475
Gasa	1.032	1.075	1.170	÷6	÷7	5	344	348	347
Olieselskabet Danmark	1.043	937	1.070	17	19	1	231	236	
Danpo	766	838	914	4	÷1	÷10	629	719	787
Jyllands-Posten	682	712	767	6	7	12	894	918	935
Salling	687	696	693	54	81	82	910	878	894
Schouw & Co.	250	320	469	7	24	24	288	270	298
Kosan Crisplant	225	247	418	÷24	12	31	389	344	445
J.M.E. (Dananova)	394	353	406	8	3	÷29	408	408	419
Per Årsleff	320	337	400	19	12	15	265	259	286
Terma Elektronik	454	367	365	2	10	11	716	630	657
O. G. Høyer	289	227	324	23	20	30	266	239	250
Purup Electronics	237	284	299	13	2	7		313	323
Højbjerg Maskinfabrik	253	261	295	12	10	12	411	425	430
Aarhus Stiftstidende	242	237	265	98	÷7	÷37	524	530	436

1950'erne og 1960'erne, da eksporten af dybfrosne kyllinger tog fart, og på denne tid gik byens store foderstoffirma, KFK, også ind i branchen som opdrætter og kyllingeproducent. Omkring 1970 overtog koncernen flere private fjerkræslagterier, der i 1974 sammensluttedes i KFK Fjerkræ. Hovedparten af slagterierne var dog andelsejede, og disse gik i 1971 sammen i Danpo med hovedsæde i Randers. I løbet af 1970'erne kom branchen i krise på grund af overproduktion både herhjemme og i udlandet, og det førte

Oversigten bygger fortrinsvis på virksomhedernes offentliggjorte regnskaber. Om virksomheder, som ikke er nærmere omtalt i teksten, kan nævnes, at Jydsk Telefons resultat for 1990 også har ligget på et højt niveau, og at selskabet i 1991 vil indgå i fusionen TeleDanmark. Den markante fremgang i Århus Olies omsætning i 1989 skyldes inddragelsen af et Sri Lanka-datterselskab i koncernen, og både 1989- og 1990-regnskaberne har vist fald i resultatet. For Gasa er udviklingen derimod i 1990 gået i den rigtige retning med et mere end fordoblet overskud. Som følge af fusioner eller ikke-sammenlignelige regnskabstal er enkelte større selskaber udgået af oversigten. Ud over de i teksten nævnte drejer det sig om Jyske Bryggerier/Faxe Jyske og Dannebrog Værft/Århus Flydedok.

til, at de to selskaber i stedet for at konkurrere i 1977 sluttede sig sammen. Det nye Danpo, hvor KFK blev mindretsaktionær, hørte med en omsætning på 450 mio. kr. til blandt Europas største. I løbet af 1980'erne er produktionen på Danpo vokset til det dobbelte. Trods rationaliseringer har virksomheden dog i de seneste år kørt med store underskud i kølvandet på langvarige priskrige, der har gjort kyllingen til en billig og populær middagsret. I 1988 førte Danpo forhandlinger med Farre Food, landets næststørste fjerkræslagteri, om en sammenslutning, men forgæves. Fusionen er blevet en realitet i 1990. Med en omsætning på 1,2 mia. og lidt højere kyllingepriser ser Århus-virksomheden ud til at have vendt udviklingen. Fra en ny forædlingsfabrik i Hammel (i det nedlagte Tulip-svineslagteri) har man fået gang i salget af færdigprodukter til flyselskaberne. 1990 har også været året, hvor kvægsygdом i England har givet ekstra eksportordre til selskabet i Skejby, men fremgangen blev dog sidst på året forstyrret af problemer for eksporten til Golf-området.

Strukturtilpasning og udbygning har også præget 1990-udviklingen i en række af byens andre industrivirksomheder. Sabroe, der efter nogle kriseår midt i firserne kom ud af 89 med sit hidtil bedste resultat, begyndte året med overtagelse af det sjællandske Gørlev Jernstøberi. Firmaets eget støberi, der er fra 1946 og ligger i Helsingforsgade, har i de senere år haft svært ved at leve op til nye miljøkrav, og i løbet af året er derfor lagt planer for en nedlæggelse af dette. Det skal afløses af et nyt støberi for bl.a. håndfor-

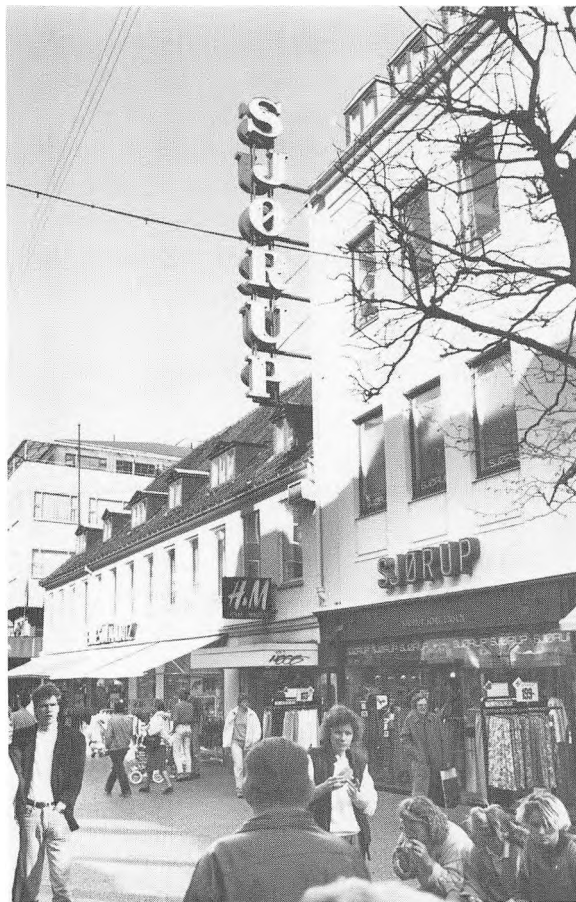
met kvalitetsstøbegods i Hornslet, hvor firmaet i forvejen har afdelinger. Ved årets udgang udvidedes virksomheden desuden ved opkøb. Sabroe overtog kontrollen med det kriseramte nordjyske Carnitech A/S, der siden sin oprettel-

At Århus Maskinfabrik har specialiseret sig i kran- og løseudstyr i store størrelser giver billedet her et godt eksempel på. Den 12 tons tunge krog skal anvendes på en boreplatform i Nordsøen, hvor den skal kunne løfte ikke mindre end 550 tons.
(Foto: Dan Jakobsen).

se i 1981 har markeret sig på verdensmarkedet som leverandør af procesanlæg til håndtering af fisk og skaldyr. Firmaet, hvis produkter supplerer Sabroes køleindustrielle anlæg til fiskeindustrien, har i de seneste år haft et gennembrud på det russiske marked, hvor også Sabroes aktiviteter har været voksende.

1990 har været et ekspansivt år for Århus Maskinfabrik, der igennem en årrække har specialiseret sig som producent af store havne- og containerkraner samt losseanlæg. Firmaet, hvis historie går tilbage til 1917 og fra 1925 blev drevet som familieejet virksomhed af Niels Bunde-Pedersen og – siden 1960 – dennes sønner, Jørgen og Breinert, blev i 1988 overtaget af bl.a. Lønmodtagernes Dyrstidsfond og Dansk Erhvervsinvestering. Siden overtagelsen har virksomheden satset stærkt på at opbygge en international position som leverandør af kæmpekraner, og den har i de første par år fået sådanne kranordrer i hus fra skandinaviske havne og firmaer. En udbygning af firmaet er imidlertid ikke muligt på den nuværende beliggenhed, dels på Skansevej i Sydhavnen, dels på Søren Frichs Vej i Åbyhøj, hvorfor det i årets løb har ført forhandlinger – vanskelige som følge af det store pladsbehov – med Havnevæsenet om oprettelse af en større montageafdeling med kajadgang på havneområdet. Først efter trusler om at flytte bort fra byen lykkedes det selskabet at få rådighed over 11.000 m² (1,1 ha) på Oliehavnsvej, hvor der ud over 3500 m² montagehaller bliver udendørs byggepladser for containerkranerne. Ved siden af udbygningen på havnen har Århus Maskin-

Sjørup Jørgense, damernes magasin, lukkede endeligt i foråret 1990. Den kendte kjoleforretning, der åbnede i 1906, optog i sine velmagtsdage hele hjørneejendommen Søndergade/Østergade. Siden 1982 har kæden Hennes & Mauritz haft til huse i det meste af den tidligere forretning, men nu er også det kendte navneskilt forsvundet fra den sidste lille del af facaden på Søndergade. I stedet er isenkræmmer Folmer Hansen fra Lille Torv rykket ind i de ledige lokaler.
(Foto: Dan Jakobsen).

fabrik, hvis omsætning er gået i vejret fra ca. 70 til omkring 100 mio. kr., købt sig ind i maskinfabrikken KEN A/S i København for at opbygge service- og reparationsafdeling øst for Storebælt.

I modsætning til jern- og metalindustrien der også generelt har haft fremgang i de senere år, er entreprenør- og byggebranchen ramt af den nedgang, der fortsat i 1990 har gjort sig gældende i først og fremmest bolig-, men også erhvervsbyggesektoren. Især den del af byens byggebranche, der fortrinsvis arbejder indenlands, har haft problemer med indtjeningen. For JME-koncernen, der i de foregående år havde forsøgt af modvirke den faldende indtjening i byggebranchen ved at gå ind i industriproduktion, førte det til yderligere tab her. De afsluttedes med en konkurs i begyndelsen af året. Bygge- og entreprenørafdelingerne i firmaet, JME A/S og Svend Andresen A/S, måtte rekonstrueres, og de blev i foråret overtaget af det sjællandske kooperative J.&B. Byggeproduktion, der sammen med andre af arbejderbevægelsens organisationer indskød ny aktiekapital i og overtog ledelsen af virksomhederne med de ca. 650 ansatte. For trælastfirmaet Christensen og Nielsen i Risskov gik det ikke så galt, men selskabet er blevet ramt af den danske byggekriser ved en stagnerende omsætning og faldende indtjening i de seneste par år.

For nogle af de byggeentreprenører, der også har opereret i udlandet, har udviklingen været bedre. Risskovfirmaet A/S Fibo, der er landets førende producent af elementskillevægge, har efter gode 89-resultater og kraftige opsving i

eksporten til bl.a. Sverige og Vesttyskland igangsat produktion i et datterselskab i Portugal. Ligeledes har Per Aarsleff A/S fortsat de senere års næsten konstante fremgang, der – som det fremførtes i bestyrelsens beretning – »er en kombination af en mild vinter og god udvikling i udlandet«. I slutningen af året overtoges Centrum Pæle A/S i Vejle, der i en årrække har været samarbejdspartner i eksport og salg af knowhow om funderingspæle og -teknik.

For bygge- og ejendomsrådgiver Kurt Thorsen gav 1990 derimod nogle ordentlige ruteture. I begyndelsen af året måtte han opgive flere større projekter, bl.a. et i Vesttyskland (München) til mere end 3 mia. samt en erhvervs-park i Skagen. I løbet af foråret forlagde han på grund af ændringerne i den danske anpartslovgivning hovedsædet for sin virksomhed til London, hvor større byggeprojekter er i gang, men vendte senere på året igen tilbage for at tackle problemer omkring overbelåning i Kurt Thorsen Totalentreprise (»den bare mark« på Stenagervej), utilfredsheden i Århus Kommune med den manglende igangsætning af Langeliniehuset samt børsspekulationer i sit ejendomsselskab, Cevo-Invest. Det sidstnævnte blev i november solgt til Magasin, og usikkerhed omkring gældsposterne heri førte ved årsskiftet til indskrænkninger i byggeselskabet efter bankkrav.

Også hos byens største handelsvirksomheder sætter »det store marked« præg på årets udvikling. Byens store kornfirma, KFK, har på trods af den stadig skarpere konkurrence mellem de danske kornhandlere formået at øge sine økono-

miske resultater i de seneste år. Hovedparten af dets udbygning i 1990 har fundet sted i udlandet. I Frankrig har det gennem datterselskabet Dansk Ørredfoder opkøbt landets næststørste fiskefoderfabrik, Aqualim ved Bordeaux, for at kunne ekspandere i den internationale fiskefoderproduktion, mens et andet datterselskab, B-S Specialfoder i Hasselager, ved overtagelse af det svenske firma Marketex AB er blevet blandt Skandinaviens største foderleverandører til hobby- og kælehusdyr (burfugle, gnavere m.v.). En stigende dansk kornproduktion gennem de senere år og muligheder for eksport til oversøiske markeder fik desuden i december KFK til at gå i gang med planerne om anlæggelse af en større kornterminal på et 25.000 m² stort areal på Østhavnen.

Inden for byens detailhandel kan noteres, at den store radio/tv-kæde, Fredgaard Radio A/S, igen kom til byen. Det københavnske firma, der hidtil fortrinsvis havde forretninger på Sjælland, overtog i december Radiohuset Experts to forretninger i Århus samt afdelingerne i Esbjerg og Skanderborg. Det er meningen, at hovedforretningen i Frederiksgade skal indgå i Fredgaards discountkæde Super Radio, mens de øvrige skal fortsættes som almindelige Fredgaard-butikker.

På dagligvareområdet har ændringerne og diskussionerne derom især været koncentreret om udviklingen i Viby. I juli blev Viby Centret igen taget i brug efter et halvt års renovering. Hovedændringen har bestået i en overdækning af det tyve år gamle forretningscenter, men også bu-

tiksarealet er udvidet og omfatter nu to varehuse (Kvickly og Føtex), 30 specialbutikker samt en del serviceforretninger. Kampen om forbruger-

Det er en spændende og flot profil, arkitekterne Iinung og Møller har givet det nye overdækkede Viby Center ud mod torvet. Omkring 35 mio. har ombygningen kostet de pensionskasser, der i 1988 overtog Centret efter Boligselskabet Århus Omegn. Ud over overdækning og forplads har ændringerne især bestået i en nybelægning med lys marmor og sort skiffer af centergaden, nyindretning af butikker, også på 1. sal samt etablering af en elevatorforbindelse, så kunderne kan komme direkte ned i den store parkeringskælder med indkøbsvognene. (Foto: Peter Laursen).

ne i denne bydel har imidlertid også været ført mellem FDB og Dansk Supermarked på anden vis. Sidstnævnte, der har hovedsæde i Højbjerg, har markeret sig med en stadig fremgang i de senere år. Selskabet har således i 1990 begyndt at opbygge et net af butikker i discountkæden Netto i både England og det tidligere DDR. For at tage konkurrencen op med FDB, der har ansøgt kommunen om at måtte åbne et OBS!-varerhus på FDB-fabriksarealet, lagde firmaet billet ind på et lavprisvarerhus, indrettet i det nuværende Domino-bolighus, som så i givet fald skulle overflyttes til Skejby-Lisbjergområdet.

Diskussionen omkring lavprisvarerhuset har sammenhæng med, at brugsforeningerne i disse år er i færd med at opgive at have egne produktionsvirksomheder og i stedet søger at samle den økonomiske kraft om at styrke konkurrenceevnen på handelsområdet. Derfor er Fællesforeningen i gang med at sælge de store FDB-fabriksanlæg i Viby, der næsten siden FDBs oprettelse kort før århundredskiftet har hørt til brugernes betydeligste. De første fabrikker, der fremstillede reb og sæbe, blev etableret i 1906, og omtrent samtidig begyndte også produktionen af de første kemisk-tekniske artikler (soya, skosvæerte og sennep). Den med tiden mest omfattende af virksomhederne, margarinefabrikken, kom til i 1913. En gennemgribende udbygning fandt sted i 1930'erne, og under krigsårenes mangelsituation oprettedes hørfabrikken Linum (flyttet til Brasilien 1956). Trekrone-margarinen, Nuren og Blenda-sæberne og Dinar-skocremen blev i halvtredserne suppleret

med nye produkter fra Krydderimøllen (overført fra Vesterbro Torv 1958) og Salatfabrikken, (udskilt som selvstændig fabrik 1964) og senere fulgte en kød- og viktualiefabrik, der for få år siden blev afhændet til Royal Dane slagteriet. I løbet af 1990 solgte FDB først Krydderimøllen, der blev overtaget af P. Baunsgårds Rena-fabrik i Hørning, så gik frøafdelingen over på hollandske hænder, men Kemisk-Teknisk Fabriks nye ejer blev Nopa (Nordisk Parfumerifabrik) med afdelinger i Hobro og Randers. Et salg af margarinefabrikken til Dragsbæks Margarinefabrik i Thisted glippede i sidste fase i efteråret, og både denne og salatfabrikken fortsætter foreløbig som et nyt selvstændigt aktieselskab, Viby Ferskvarerfabrikker, produktionen i Viby. FDBs store engroslager for Midt- og Østjylland, Ferskvarerterminalen, der også ligger på fabriksarealerne, skal efter planen flyttes til Hasselager, og det er i dennes nuværende bygningskompleks, Obs!-varerhuset ønskes placeret.

Erhvervs-service

Kommunens holdning til varerhusdebatten i Viby har været præget af ønsket om at bevare i hvert fald en del af de arbejdspladser, der nu forsvinder ved nedlæggelsen af FDB-fabrikkerne. Den samlede ledighed i byen har gennem de sidste par år været svagt stigende, og kommunen har efter vedtagelsen af en handlingsplan for erhvervspolitikken i 1989 øget indsatsen for at styrke beskæftigelsen og andre erhvervsfremmefor-mål.

Blandt nytilkomne arbejdsløse må en stigende del gå på bistand, fordi de ikke er tilknyttet en akasse, og især for disse har beskæftigelseskontoret i 1990 gennemført nogle pionerprojekter, hvor kortvarige uddannelser på Købmandsskolen kombineres med jobtilbud i private firmaer

Knap 4 tdr. land købte FDB i 1905 af gårdejer Jacob Rasmussen, Viby Kongsgård, til opførelse af de første fabriksbygninger, men fabriksområdet er siden vokset til det tidobbelte. På billedet her fra 1984 ses yderst til venstre administration, og bagved frøafdeling og salatsfabrik. De fleretagers bygninger i midten rummer margarinefabrikken og den kemisk-tekniske fabrik og forrest til højre ligger krydderimøllen. Øverst i højre side ses en del af ferskvareterminalen. Det er den, FDB ønsker indrettet til Obsl-varehus.

(Foto: Jens-Kristian Søgård).

(bl.a. GASA og Bilka). For de første hold – der dog har været små – har resultatet været positivt, idet alle er kommet i arbejde.

Kommunens indsats over for erhvervslivet i 1990 blev i øvrigt rost på Handels- og Industriforeningens årsmøde i december måned, hvor formanden i sin beretning bl.a. fremhævede begrænsningen af »bureaukratiet«, oprettelsen af en særlig erhvervsafdeling under borgmesterkontoret, en forbedret – og hurtigere – byggesagsbehandling samt en nedsættelse af grundpriserne på erhvervsjord: »Det går den rigtige vej, endda med synlige skridt«.

Væsentlig for byens erhvervslivs udvikling er en nær sammenhæng mellem virksomhederne og informations-, uddannelses- og forskningsinstitutionerne. På dette område led Århus nogle nederlag i 1990, idet det hverken lykkedes at få overført mejeriingeniøruddannelsen med tilhørende forskningsinstitutioner til byen eller blive hjemsted for Landbohøjskolen. På et par punkter styrkedes dog byens placering i fødevareforskningen. Teknologisk Instituts afdeling for levnedsmiddelforskning indgik i et netværk om forskning og udvikling i fødevareindustrien, og inden for fjerkræforskningens område blev det besluttet, at Århus-afdelingen af Statens veterinære Serumlaboratorium for fremtiden skal tage sig af det sundhedsmæssige tilsyn og sygdomsforskning i fjerkræsektoren i forbindelse med nedlæggelse af de hidtidige laboratorier i København, Middelfart og Langå. Enkelte andre positive træk på området må også fremhæves: udvidelsen af Forskerparken, etableringen af

Center for Arbejdsmarkedsøkonomi (Handels- og Økonomisk Institut) og biblioteksvæsenets åbning af særlige erhvervsinformationsafdelinger på 5 biblioteker.

Det er væsentligt for byens virksomheder og deres udvikling, at transportnettet omkring Århus løbende udbygges. Færdiggørelsen af den nord-sydgående motorvej er i fuld gang i disse år, men i 1990 er igen fra byens erhvervsorganisationer og ikke mindst havnen rejst krav om en forbedring af vejforbindelserne til det midt- og vestjyske område, hvor især »oksevejen« mellem Århus og Ringkøbing »er fortvivlende og helt utilfredsiggørende«, som Århus Transport Gruppe – oprettet i efteråret 1989 af byens transportvirksomheder, -organisationer og »væsener« – så diskret udtrykker det.

Transportforbindelserne til Århus har i øvrigt været til diskussion på flere områder i 1990. Det er blevet besluttet, at de store Kalundborgfærger – trods modstand fra byen – sælges og fra midten af 1991 afløses af mindre, der dog, hvad erhvervsfragten angår, vil være lige så hensigtsmæssige. Værre er det, at basishavnene i Århus og København er blevet belastet med højere containerafgifter end andre nordeuropæiske basishavne, når det gælder transporter til fjernsten, og dette er en del af baggrunden for, at stigninger i havnetaksterne for 1991 ikke gennemføres. For luftfartens vedkommende var der i årets løb en del problemer med SASs Tirstruprute til Frankfurt, der måtte indstilles som følge af for lavt passagertal – eller for ringe ruteplaner, som Århusvurderingen lød. Til gengæld be-

gyndte Lufthansa i slutningen af året en direkte rute til Köln.

Trafikken på lufthavnen var i øvrigt i fremgang i 1990, hvilket også var tilfældet for omsætningen på Århus Havn trods en mindre tilbagegang i kultiltførslerne som følge af øget vandkraftimport til elværkerne fra Skandinavien. Både dette og den udvidede anvendelse af naturgas ligger bag planer om at udstyre en del af kulterminalen med pakhusholdninger og lossegræder, så den også kan anvendes til andre varegrupper. Og disse er allerede på vej, idet både KFK og DLG er i gang med etablering af større kornterminaler i østhavnsområdet, som er planlagt udbygget med 180 m nye kajer i de kommende år.

Afslutning

Der foregår i disse år mange ændringer i byens erhvervsliv som følge af EF-tilpasningen. Sammenslutninger og rationaliseringer betyder farvel til Århus-virksomheder, der har præget byen i generationer, som det er tilfældet for FDB-fabrikkerne. Ikke alle årets virksomhedslukninger i byen skal dog sættes i forbindelse med »det indre marked«.

For Brabrand Boghandel, der i maj drejede nøglen om efter at have eksisteret siden 1958, må årsagen ud over generationskifte og ejendomsalg henføres til den voksende konkurrence fra det i de senere år styrkede City Vest-center. At byens sidste bundtmager, Hugo Præst i Borggade, ikke længere kunne opretholde en tilstrækkelig omsætning til at bevare sin specialforretning, må også i første række tilskrives »den moderne tid« – EF eller ej, mens »den moderne ungdom« og dens manglende sans for den ældre tids »dyder« må bære skylden for, at byens vel nok kendteste forlystelsesforretning i årene siden 2. verdenskrig lukkede med udgangen af året. Det kendte navneskilt uden for Gunnar Gravholts danserrestaurant fra 1941 – der under nye ejere fra begyndelsen af 1970'erne har skrantet i de sidste mange år – lyser ikke længere op i Frederiksgades natteliv: Maritza og Den blaa Fugl.

Og så tog Århus i 1990 endelig afsked med sin ældste store industrivirksomhed, idet Frichs Energi flyttede fra Hasselager til Horsens.

E.K.J.

Frikirker i Århus

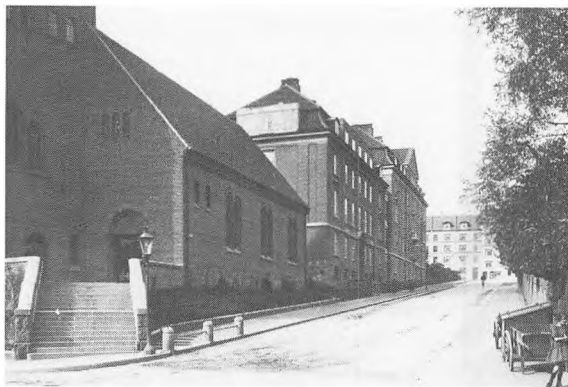
Som frikirke betegner man her i landet normalt en kirke, der står uden for folkekirken. Ifølge denne definition er den katolske kirke i Ryesgade også en frikirke. Det er tilmed den ældste, oprettet 1873, og indtil 1990 også den, der havde den største kirke, den kan rumme 500 mennesker. Den er dog ikke behandlet her, da jeg går ud fra at alle ved, hvad den katolske kirke står for. Den skiller sig også naturligt ud fra de øvrige kirker, som i det følgende vil blive beskrevet.

De er nemlig alle i deres oprindelse brudt ud fra en anden kirke. Det gælder også baptismen og metodismen, selvom de nu er store kirker med mange millioner medlemmer. De har desuden alle et præg af vækkelse. Idealet for disse kirker er det menighedsliv, der afspejler sig i de nytestamtlige breve og Apostlenes Gerninger. De lægger alle meget vægt på Bibelen, især Ny Testamente. Det er skriftsteder derfra, der fremføres, når man skal begrunde sin stilling til f.eks. dåben, embeder i menigheden eller Kristi genkomst.

Et andet fælles træk ved frikirkerne er, at medlemmerne er meget aktive. Det er regelen, at man deltager i gudstjenesten, man tager del i menighedens styrelse, der kan også være tale om at hjælpe med søndagsskole eller spejderarbejde. Økonomisk støttes frikirkerne alene af med-

lemmerne, ofte kalder man det at betale tiende, men det skal ikke tages for bogstaveligt. Som regel betaler man efter evne og fri vilje.

Frikirkerne har mange internationale kontakter, da de alle er dele af kirker, der er spredt over hele den vestlige verden, desuden tager de alle aktivt del i ydre mission, hvilket giver kontakter med andre verdensdele.

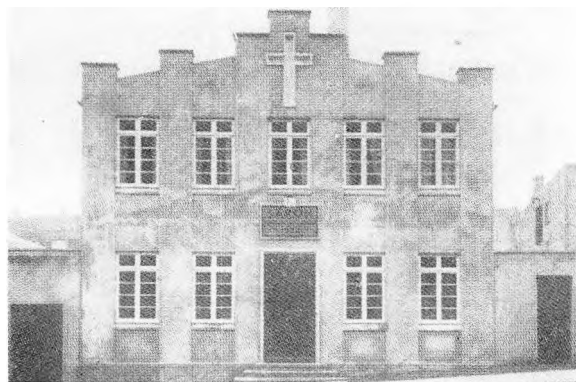

Metodisternes kirke på hjørnet af Tunøgade og Hjarnøgade. De to store bygninger, der ligger i forlængelse af kirken er ældre og plejehjem oprettet af menigheden. (Foto: Lokalthistorisk Samling).

I det følgende vil de enkelte frikirker blive behandlet kronologisk efter den rækkefølge, hvori de har oprettet menigheder i Århus.

På Frederiks Alle 37 ligger en smuk kirke bygget i gotisk stil, den tilhører Den Katolske Apostolske Kirke. Der er plads til 300 mennesker i kirken, der blev indviet 1893. Menigheden er op-

rettet 1879. Omkring 1940 havde den 600 medlemmer. På dette tidspunkt havde menigheden også en mindre kirke i Tunøgade. Senere er det gået tilbage med tilslutningen. Det skyldes denne kirkeretnings fundamentale opfattelse, som er at Kristi genkomst er nært forestående. Det var på dette grundlag, kirken blev oprettet i England 1832. Man mente endvidere, at der i tiden umiddelbart før Kristi genkomst skulle være 12 apostle, som der havde været det i tiden efter Jesu død og opstandelse. Det var alene disse apostle, der blev udnævnt i årene 1832–35, der kunne ordinere præster. Den sidste af de tolv apostle

Saronkirken. Den danske Missionsforbunds kirke i Langelandsgade.
(Foto: Lokalhistorisk Samling).

døde i 1901 og siden er der ikke blevet ordineret nye præster, hvorfor gudstjenesten i de forskellige menigheder efterhånden er ophørt. I Århus fandt den sidste gudstjeneste med en præst sted engang i 1960'erne. Der findes dog stadigvæk en

menighed i Århus, og den samles jævnligt til bøn og salmesang i kirken.

Den Katolsk Apostolske Kirke var endvidere kendetegnet ved sin smukke liturgi, hvor man gjorde brug af messeklæder i forskellige farver, salmesang og musik spillede også en stor rolle i gudstjenesten.

Kirkens lære er iøvrigt almenkristelig, det var derfor man brugte betegnelsen katolsk, der betyder almindelig eller altomfattende. Det var det oprindelige mål at samle alle kristne i en kirke.

Læren om apostle og de øvrige embeder i kirken blev begrundet ud fra Efeserbrevet 4, 11–13. Det er det samme skriftsted, som er grundlaget for embederne i Den Apostolske Kirke, hvilket er forklaringen på navneligheden mellem de to kirker.

1886 stiftedes den metodistiske menighed i Århus. Den boede nogle år i Bethel ved Posthusmøgen. Stedet blev dog hurtigt for lille og 1912 fik menigheden sin nuværende kirke, Bethlehemskirken, på hjørnet af Tunøgade og Hjørnøgade.

Methodismen har sin oprindelse i England sidst i 1700-tallet, men den bredte sig hurtigt til USA, hvor den nu har sin største udbredelse med ca. 20 millioner medlemmer. Det var også herfra bevægelsen bredte sig til Danmark, da en dansk udvandrer Christian Willerup blev grebet af bevægelsen. Han virkede først nogle år som præst blandt skandinaver i USA, men 1856 rejste han til Norge for at missionere og to år senere kom han til Danmark, hvor den første menighed dannedes allerede året efter i København.

I dogmatisk henseende er metodismen nært beslægtet med den engelske statskirke, som den også er udgået fra. Men det er ikke spidsfindige dogmatiske spørgsmål, der har metodisternes interesse. Det har derimod oplevelsen af omvendelse og livet derefter som troende. Det må kunne ses, at man bekender sig til Kristus som frelser. Det har lige fra starten i England givet sig udslag i, at bevægelsen lægger stor vægt på socialt arbejde. Det er også tilfældet med menigheden i Århus, der i Hjarnøgade har bygget to store huse, som er indrettet til alderdoms- og plejehjem.

Metodismen har en fastere organisation end f.eks. baptismen. Den øverste myndighed er generalkonferencen, der holdes hvert fjerde år i USA. I Danmark er den øverste myndighed årskonferencen, der som det fremgår af navnet holdes årligt. Her træffes bl.a. beslutninger om besættelser af præsteembeder. Metodisterne i Norden arbejder sammen om præsteuddannelsen, der foregår i Øverås ved Gøteborg.

Frelsens Hær i Århus fejrede i maj 1990 sit 100 års jubilæum. De første år i byen boede menigheden i Nørregade, men allerede 1914 fik korpset sine nuværende lokaler i Klostergade 54. Huset blev indviet af kommandør Lycy Booth Hellberg, der var yngste datter af Frelsens Hærs grundlægger William Booth. Han var i sine yngre år medlem af den metodistiske kirke, men han brød ud af denne 1861. Efter nogle år som fri prædikant dannede han 1865 Frelsens Hær. Han tog dog flere ting med fra metodismen. Det gælder således interessen for socialt arbejde og en

Gudstjeneste i Adventkirken på Fuglebakkevej.
(Foto: Børge Venge).

udogmatisk indstilling. Da der i Frelsens Hær opstod strid om nadverens betydning, afskaffede han denne for ikke at spille tiden på dogmatiske spidsfindigheder. Af samme årsag har man afskaffet barnedåben, der er erstattet af en barneindvielse.

Den nuværende militære organisation af bevægelsen blev gennemført 1878, hvor William Booth lod sig udnævne til general. Der findes kun en general i bevægelsen, som i ham har sin øverste myndighed. Det militære præg er gennemført ud i yderste led, således kaldes medlemmerne i Frelsens Hær soldater. Folk, der er på prøve for at blive optaget i hæren, kaldes rekrutter. Officererne er folk, der er heltidsbeskæftiget i bevægelsen og lønnes af denne.

Menigheden i Århus har i øjeblikket to officerer og ca. 80 soldater. Offentlighedens kendskab til Frelsens Hær stammer nok mest fra hærens indsamlinger ved juletid, hvor der skal skaf-

fes midler til de mange julepakker, der er blevet mere rift om i de senere år.

Der sker dog også noget resten af året. Hver søndag er der to gudstjenester i Klostergade 54. Disse er meget præget af musik og sang, medens der som nævnt ikke finder dåb og nadver sted. Næsten dagligt får Frelsens Hær besøg af men-

Baptisternes kirke på Frederiksbjerg Torv.
(Foto: Thomas Pedersen og Poul Pedersen).

nesker, der er i nød. Hvis det drejer sig om materiel nød, kan den måske afhjælpes med et måltid mad eller tildeling af tøj. Tit er det dog åndelig nød, der bringer folk til stedet. Frelsens Hærs svar i denne situation vil i sidste ende være at tilbyde det kristne budskab.

På Langelandsgade 7 ligger Saronkirken, som tilhører den lokale menighed af Det danske Missionsforbund. Menigheden blev dannet 1890, den boede de første ca. 40 år i lejede lokaler i Vestergade 5. Den nuværende kirke er opført 1923, men indtil 1932 var der dampvaskeri i bygningen. Dette år købte menigheden stedet og indrettede det til kirke. I øjeblikket har menigheden ca. 200 medlemmer, når børn og unge medregnes. På landsplan har Det danske Missionsforbund 2000 voksne medlemmer, som er fordelt på 26 kirker. Forbundet blev oprettet 1888. Det er i højere grad end de øvrige frikirker af dansk oprindelse. Blandt forudsætningerne for dets opståen nævner man Søren Kierkegaards skarpe kritik af den officielle kristendom. Bevægelsen er dog ikke rent dansk, idet den i de første år blev en del påvirket af Det svenske Missionsforbund, der var stiftet nogle år før. Det er nu Sveriges største frikirke med over 100.000 medlemmer.

Det danske Missionsforbund er sammen med Frelsens Hær det mindst dogmatiske af frikirkerne. Det eneste man skal opfylde for at blive medlem er en personlig tro på Jesus Kristus som frelser. I princippet er det ikke nødvendigt at være døbt for at være medlem af menigheden. Det vil være at tillægge dåben for stor betydning at kræ-

ve det. Det afgørende er at man har oplevet frelsen i Kristus og derefter lever et kristent liv. Det er dog ikke ensbetydende med, at der ikke holdes dåb i Det danske Missionsforbunds kirker. Der holdes både dåb og nadver, men det er ikke nødvendigt at deltage heri for at være medlem. De enkelte menigheder er uafhængige og selvstyrende, men på landsplan arbejder de sammen om problemer, der bedst løses i fællesskab. Det gælder indre og ydre mission og uddannelse af præster.

Internationalt arbejder man sammen med andre ligesindede menigheder i Internationaler Bund Freier Evangelischer Gemeinden, der blev stiftet 1948.

Fuglebakkevej 1 A ligger Adventkirken i Århus. Menigheden i Århus blev dannet 1895. De første år havde menigheden til huse i private hjem, senere i lejede lokaler. 1917 fik menigheden foden under eget bord, da man købte ejendommen Nørre Alle 30, som senere blev udvidet med en kirkesal. Her boede man så, indtil den ny kirke på Fuglebakkevej blev indviet 1971.

Adventkirken, eller Syvende Dags Adventisterne, som er deres officielle navn, blev grundlagt af nogle mennesker i USA, som ved at læse i Bibelen havde fundet frem til, at Jesus ville vende tilbage til jorden 1844. Det skete som bekendt ikke, men man bevarede troen på, at det ville ske i en ikke for fjern fremtid. På dette grundlag er Adventkirken opstået som en selvstændig kirke.

Bevægelsen kom til Danmark 1877, da dansk-amerikaneren John G. Matteson vendte tilbage til sit fædreland. Han havde da opholdt sig 22 år i

USA, hvor han først havde været præst hos baptisterne, men 1863 var han gået over til adventisterne. I dag er der ca. 4000 adventister i Danmark, hvortil kommer 2000 børn og unge. Medlemmerne er fordelt på 60 menigheder. Disse er organiseret i to afdelinger, hovedkontoret for den vestlige afdeling ligger også på Fuglebakkevej.

I starten var det forventningen om dommedag, der karakteriserede Adventkirken. Denne forestilling er nu ikke så fremherskende. Skal man idag pege på et særpræg ved bevægelsen, er det, at den har lørdagen som helligdag. Et andet karakteristisk træk er, at medlemmerne skal afholde sig fra at spise svinekød. Disse forhold må dog ikke skygge for, at Adventkirken er enige med de øvrige frikirker i det helt centrale om troen på den treenige Gud og om frelsen fra synd og død ved Jesus Kristus.

Et andet karakteristisk træk ved Adventkirken er dens interesse for et sundt liv. Således begyndte John G. Matteson allerede 1881 at udgive Sundhedsbladet, som stadig udkommer. I denne forbindelse kan også nævnes Skodsborg Badesanatorium, der blev oprettet 1897. Adventisterne driver desuden en fysioterapiskole og en fødevarerfabrik for sund kost.

På Frederiksbjerg Torv ligger Immanuelskirken, som tilhører baptistmenigheden i Århus. Menigheden blev oprettet i 1911 og allerede året efter blev kirken bygget, det skete med økonomisk tilskud fra dansk-amerikanske baptister. Kirken har ca. 150 siddepladser. 1959 blev der i forbindelse med kirken bygget menighedssal og

spejderlokaler. Menigheden har i øjeblikket 185 medlemmer, heri er ikke medregnet børn og løst tilknyttede personer.

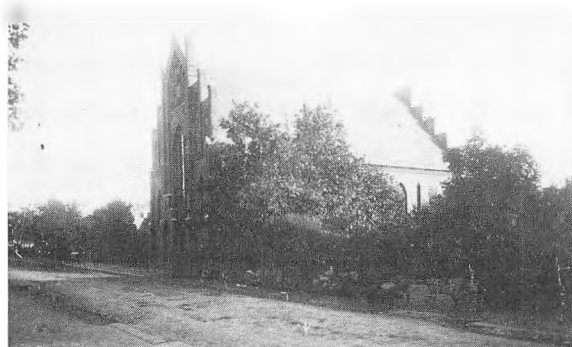
Baptisterne fik deres første tilhængere i Danmark 1839. I de første år blev de forfulgt af myndighederne, der ville tvangsdøbe baptisternes børn. Denne konflikt ophørte med gennemførelsen af religionsfriheden sammen med grundloven i 1849. Baptistkirken er Danmarks største frikirke med omkring 6000 døbte medlemmer, tallet er 20.000 når børn og løst tilknyttede medregnes.

Det centrale punkt i baptisternes lære er dåben. Den kan kun finde sted efter en personlig bekendelse af tro på Kristus som Guds søn og frelser. I princippet drejer det sig ikke om voksendåb, men om troendes dåb. Alderen er ikke afgørende. Dåben praktiseres som neddykkelse, hvilket vil sige at den døbte skal helt under vand.

De enkelte menigheder er selvstyrende og ikke underlagt nogen højere autoritet. Beslutningerne træffes ved forhandlingsmøder, hvor alle har lige stemmeret. Det gælder f.eks. valget af menighedens præst. Denne styreform forhindrer ikke, at baptistmenighederne samarbejder om problemer, der bedst løses i fællesskab. Det gælder bl.a. skolevirksomhed og ydre mission.

Hvert femte år holdes baptisternes verdensalliance, hvor repræsentanter for baptister i hele verden samles for at drøfte problemer af fælles interesse. Der findes i alt 36 millioner baptister, de fleste findes i USA, hvor der er 30 millioner.

1925 blev der i Århus dannet en menighed tilhørende Den Apostolske Kirke. Den havde først

Kirken på Nørre Allé 23 omkring 1890.
(Foto: Lokalhistorisk Samling).

tilholdssted i Østergade, derefter i Banegårdsgade og fra 1941 til 1968 i Graven 6. Dette år indviede menigheden den nuværende kirke i Nørre Alle 23. Denne kirke blev opført 1886 for en grundtvigsk valgmenighed, som ejede den indtil 1968.

Den Apostolske Kirke er et resultat af en vækkelse i Wales 1904–05. Den blev et par år senere påvirket af pinsebevægelsen i USA og optog fra denne tungetale og profeti. 1916 begyndte man i Wales at bruge betegnelsen Den Apostolske Kirke, da man nogle år tidligere havde oprettet embeder som apostle, profeter, evangelister, hyrder og lærere. Det er ved disse embeder og en deraf følgende strammere organisation, at Den Apostolske Kirke adskiller sig fra pinsebevægelsen.

Den Apostolske Kirke fik sin første menighed i Danmark 1924, da Sigurd Bjørner under et besøg hos denne kirke i Wales blev kaldet til apostel for Norden. Da han kom hjem fik han den pin-

Fra indvielsen af Pinsebevægelsens nye kirke på Viborgvej.
(Foto: Jørn Timm).

semenighed, han hidtil havde været medlem af, til at gå over til Den Apostolske Kirke. 1936 gik Sigurd Bjørner sammen med sin hustru, Anne Bjørner, tilbage til pinsebevægelsen.

I Danmark har Den Apostolske Kirke nu omkring 50 menigheder med tilsammen ca. 5000 medlemmer. Den øverste myndighed er landsrådet, der består af samtlige apostle her i landet. Det er landsrådet, der har den endelige afgørelse ved f.eks. embedsbesættelser. Administrativt er Danmark delt i fem områder, som igen er inddelt i et varieret antal distrikter.

I slutningen af januar 1990 indviede pinsemenigheden i Århus et nyt byggeri på Viborgvej 175. Bygningen, der har kostet 18 mill. kr. rummer først og fremmest en kirkesal, hvor der kan være 800 mennesker. Desuden er der blevet plads til boghandel, cafeteria, radiostudier og lokaler til børne- og ungdomsarbejde. Baggrun-

den for byggeriet er menighedens stærke vækst i de senere år. På fire år er medlemmernes antal forøget med 50 procent, så der nu er omkring 300. Pinsekirken er dermed den største frikirke i Århus.

Menigheden i Århus har eksisteret siden 1928. De sidste mange år før flytningen til Hasle boede menigheden i Mørksgade 3, men her var der kun plads til 140 mennesker, så stedet var efterhånden blevet for lille.

Pinsebevægelsen har sin oprindelse i en vækkelse i Los Angeles 1906. Allerede samme år kom bevægelsen til Norge. Året efter kom den til Sverige, hvor den nu er en af de største frikirker med næsten 100.000 medlemmer. Fra Sverige kom bevægelsen til Danmark, hvor den første menighed blev dannet i 1919 af Anne og Sigurd Bjørner, der dette år har ladet sig døbe med pinsebevægelsens dåb (neddykning) under et besøg i Sverige. De havde på dette tidspunkt været i berøring med pinsebevægelsen i nogle år, men de havde forsøgt at holde tilhængerne inden for folkekirken.

Ægteparret Bjørner brød som tidligere nævnt 1924 med pinsebevægelsen og dannede Den Apostolske Kirke. Allerede 1936 forlod de denne kirke og ville vende tilbage til pinsebevægelsen. Her var de imidlertid ikke særligt velkomne. De

dannede derfor en selvstændig pinsemenighed sammen med en flok, der sammen med dem forlod Den Apostolske Kirke. Frem til 1950 var pinsebevægelsen meget splittet, da der i forvejen var flere fraktioner, men fra dette tidspunkt blev stridighederne bilagt og man begyndte at arbejde sammen om fælles opgaver.

Den enkelte menighed er dog i princippet uafhængig, som det er tilfældet hos baptisterne og i Det danske Missionsforbund.

Pinsebevægelsens særlige kendetegn er tungetale, profeti og helbredelse ved bøn. Disse fænomener kan forekomme under gudstjenesten. Menigheden kan f.eks. bede for et medlem, der er ramt af sygdom. Gudstjenesten har i det hele taget et livligt præg, man er vant til spontane ytringer fra menigheden. Som hos Frelsens Hær kan man også gøre brug af rytmisk musik.

Til slut kunne man måske tro, at de mange frikirker i Århus ligger i indbyrdes strid, men det er ikke tilfældet. De har efterhånden fundet ud af, at de er enige om det væsentlige og at det er ting af mindre betydning, der skiller. Seks af de her omtalte frikirker arbejder således sammen i bevægelsen Evangelisk Alliance. De to, der ikke er med, er Den Katolsk Apostolske Kirke og Adventkirken.

K.C.

Døde i 1990

Amdisen, Amdi Blichfeldt

(31. marts 1925–1. maj 1990).

Overlæge, ansat ved Psykiatrisk Hospital 1961–90.

Andersen, Axel

(13. jan. 1903–25. sep. 1990).

Forretningsfører for Viby Trædrejeri 1935–45, indehaver af Beder Savværk 1945–62, vagtmester på Hotel Marselis.

Andersen, Georg Anders

(25. jan. 1901–8. sep. 1990).

Førstelærer og kirkesanger i Borum 1931–61, overlærer ved Sabro-Korsvejskolen 1961–69.

Andersen, John

(6. feb. 1919–3. nov. 1990).

Dykker, ansat ved Århus Havn 1948–85.

Andersen, K.P.

(23. okt. 1917–11. okt. 1990).

Laboratoriechef ved Mejerikontoret 1962–73, direktør 1973–84.

Andersen, Svend E.

(13. juni 1914–1. april 1990).

Slagtermester i Viby 1950–80.

Andersen, Svend Aage

(8. juli 1898–22. sep. 1990).

Førstelærer i Skødstrup 1931–44, overlærer 1944–63, skoleinspektør 1963–66, organist ved Skødstrup Kirke, leder af Skødstrup Bibliotek 1933–68.

Berlin, Knud

(12. feb. 1906–20. dec. 1990).

Dommerfuldmægtig i Århus 1948–58, retsassessor 1958–70.

Bertelsen, Arne

(1. sep. 1918–28. okt. 1990).

Kioskejer i Rytterparken 1950–83, formand for Skovbakkens håndboldafdeling 1946–58.

Bjerglund, Villads

(16. april 1921–2. nov. 1990).

Mejeribestyrer, leder af Vorre Mejeri 1918–63.

Brønby, Tage

(3. okt. 1908–3. marts 1990).

Fotohandler i Århus 1930–75.

Christensen, Hagbarth

(4. aug. 1908–16. marts 1990).

Bogtrykker, indehaver af Kongsvang Bogtrykkeri 1938–90.

Christensen, Jens A.

(20. juni 1904–11. sep. 1990).

Bødker og bokser i Århus, landstræner i Dansk Amatør-Bokseunion.

Clausen, Ruth

(6. sep. 1915–5. feb. 1990).

Restauratør, indehaver af Passage-Vinstuen ved Søndergade.

Dahl, Knud

(25. marts 1925–15. maj 1990).

Uddeler i Brugsen på Silkeborgvej 1970–85.

Daugaard, Erik

(8. maj 1916–19. jan 1990).

Assurandør, ansat i Nye Danske af 1864, kompagnichef i Hjemmeværnet 1946–68.

Deding, Samuel

(5. aug. 1910–4. april 1990).

Repræsentant i Århus 1938–64, formand for Nordre Skakklub.

Dybdahl, Annegrete

(28. dec. 1922–8. jan. 1990).

Lokalhistoriker, gift med rigsarkivar Vagn Dybdahl.

Elbrønd, Robert

(28. april 1902–13. april 1990).

Isenkræmmer i Århus, indehaver af Glasmagasinet i Immervad 1939–82, formand for Århus Isenkræmmerforening.

Ellert, Holger

(26. feb. 1910–5. maj 1990).

Journalist ved Demokraten 1942–46, Politikens Århusredaktør 1946–51, informationschef ved Mejerikontoret 1951–80.

Henry From.

Gaunholm, Rasmus

(14. feb. 1928–14. maj 1990).
Civilingeniør, lærer ved Ingeniørhøjskolen Århus Teknikum 1957–65, afdelingsforstander 1965–90, prorektor 1982–84, rektor 1984–90.

Graversen, Jørgen Kragh

(31. okt. 1944–25. april 1990).
Professor i privatret ved Århus Universitet 1984–90.

Green-Pedersen, Svend Erik

(31. marts 1941–20. marts 1990).
Lektor ved Historisk Institut 1972–90.

Guldmann, Viggo

(21. juli 1935–7. aug. 1990).
Fabrikant af hospitalsudstyr og handicaphjælpemidler, direktør for V. Guldmann A/S 1980–90.

Frederiksen, Einar

(14. juli 1915–15. aug. 1990).
Vognmand og flyttemand i Århus 1946–76.

Fredsted, Ejvind

(31. dec. 1936–28. okt. 1990).
Erhvervsrådgiver i Århus, formand for de konservatives 4. kreds, Århus Vest.

Fredsø, Ib Vedel

(11. juni 1924–22. nov. 1990).
Overlærer, ansat ved Rosenvangskolen 1957–89, formand for Høskovens Grundejerforening, for Parcelhussamvirket for Århus Amt og for Kvickly i Viby.

Rasmus Hastrup.

From, Henry

(1. juni 1926–31. aug. 1990).
Pakhusmester ved DSB, fritidskonsulent, fodboldspiller i AGF og på landsholdet, træner for Skovbakken.

Funch, Grethe

(5. maj 1917–21. april 1990).
Inspektør ved Århus Kunstbygning 1973–87.

Hansen, Paul Carsten Conrad

(5. juli 1944–26. aug. 1990).
Læge i Harlev 1976–90.

Hastrup, Rasmus

(25. feb. 1911–23. feb. 1990).
Ejer af Hjortshøj Østergård, formand for Århusegnens Frøavlerforening og for Århus Amts Landøkonomiske Selskab 1954–61, sognerådsformand i Hjortshøj-Egå 1966–70, medlem af Århus Byråd 1970–74.

Heilmann, Ingeborg

(22. feb. 1903–22. juli 1990).
Bibliotekar ved Statsbiblioteket.

Hovesen, Ejnar

(21. marts 1920–18. juni 1990).
Overlæge ved Grenå Sygehus 1956–81, professor i medicinens historie ved Århus Universitet 1987–90, formand for Jydsk Medicinsk-Historisk Selskab 1972–90, leder af Jydsk Medicinsk-Historisk Museum 1982–90.

Bent Hunø.

Humlum, Johannes
(14. juli 1911–13. juni 1990).
Professor i geografi ved Århus Universitet 1943–66, i kulturgeografi 1966–81, leder af Kulturgeografisk Institut.

Hunø, Bent
(6. juni 1905–18. maj 1990).
Stadsingeniør i Århus 1950–63.

Isager, Poul E.
(23. juni 1923–17. sep. 1990).
Fuldmægtig ved Århus Amt 1952–65, amtskontorchef 1965–89.

Jensen, Bent
(15. maj 1900–6. okt. 1990).
Viceskoleinspektør, ansat ved Ris-skov Skole 1929–69.

Jensen, Gunnar Ingemann
(28. aug. 1916–10. dec. 1990).
Sognepræst i Trige-Ølsted-Spør-ring 1971–84.

Jensen, Helge
(6. okt. 1910–20. aug. 1990).
Skolebetjent ved Risskov Skole 1945–80.

Jensen, Vagner
(18. jan. 1919–16. dec. 1990).
Frisørmester i Århus 1945–86.

Kisbye, Torben
(1. feb. 1930–27. april 1990).
Lektor i engelsk ved Århus Univer-sitet 1962–70.

Kjeldgaard, Peder S.S.
(9. juli 1887–1. dec. 1990).
Realskolebestyrer i Nykøbing Mors, ejendomsmægler i Århus 1946–70.

Kjølbye, Mogens
(11. okt. 1913–13. juli 1990).
Direktør, ansat i Århus Oliefabrik 1947–80.

Knudsen, Ib Bro
(21. feb. 1923–12. nov. 1990).
Arkitekt, ansat i Arbejdernes An-delsboligforening 1949–90.

Kondrup, Anders
(8. sep. 1905–8. aug. 1990).
Handelsgartner i Lystrup 1927–85, medlem af Elsted Sogneråd 1946–70, sognerådsformand 1954–66, medlem af Århus Amtsråd 1962–70.

Koustrup, Tage
(10. april 1910–3. nov. 1990).
Automobilforhandler i Århus 1953–80.

Krøll, Knud A.
(27. maj 1913–16. juli 1990).
Arkitekt i Århus 1939–90.

Kusk, Orla Nielsen
(20. juli 1935–21. sep. 1990).
Lærer og talepædagog, ansat ved Århus Seminarium (Århus Fælles-seminarium) 1969–90, inspektør for seminariets HF-afdeling 1987–90.

Kaae, Torben
(14. sep. 1924–17. dec. 1990).
Direktør, ansat ved Karosserifabrik-ken V. Frandsens Eftf. 1950–86.

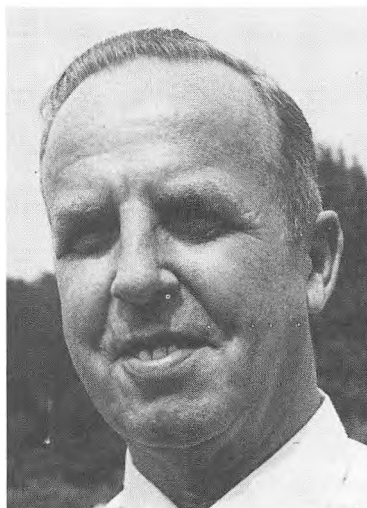
Laursen, Laurids
(12. jan. 1886–21. nov. 1990).
Murer i Århus, byens ældste borger.

Laursen, Waldemar
(19. dec. 1898–21. jan. 1990).
Maskinmester, ansat ved Århus Kommune 1930–68, medlem af Lig-ningskommissionen 1955–58, for-mand for Sygekassen Århus 1956–70, medlem af Folketinget 1957–71.

Linde, Erik
(28. jan. 1913–28. juli 1990).
Bogtrykker i Århus 1955–90, for-mand for Århus Bane-Klub 1959–66, medlem af Århus Byråd 1970–74, 1976–85.

Waldemar Laursen.

Erik Linde.

Margrete Lomholt.

Lomholt, Margrete

(5. feb. 1903–15. sep. 1990).
Skolepsykiater i Århus 1940–48, afdelingslæge ved Børnepscykiatrisk Hospital 1948–58, overlæge 1958–70, lektor i børnepscykiatri ved Århus Universitet 1967–69.

Lundbye, Eyvind

(28. sep. 1928–3. maj 1990).
Administrerende direktør for Jyske Bryggerier 1979–90.

Lyhr, Preben

(20. juli 1930–26. april 1990).
Tandlæge i Århus, formand for AGF's tekniske udvalg og AGF's tennisafdeling.

Madsen, Einar Thorn

(4. maj 1905–15. feb. 1990).
Lærer ved Skovvangskolen 1951–52, overlærer 1952–72.

Madsen, Johs. E.

(13. okt. 1922–18. aug. 1990).
Civilingeniør, leder af Århus Sporvejes tekniske afdeling 1952–87.

Madsen, Viggo Flensborg

(5. marts 1926–18. sep. 1990).
Købmand i Brabrand, forsikringskonsulent i Århus, formand for Brabrand Handelsstandsforening.

Majgaard, Aage

(15. nov. 1904–5. april 1990).
Læge i Åbyhøj 1946–70.

Marquart, Bent Erik

(29. aug. 1926–27. feb. 1990).
Cykelhandler i Århus 1950–90.

Meyer, Poul

(2. feb. 1916–11. jan. 1990).
Professor i statskundskab ved Århus Universitet 1959–83.

Mikkelsen, Thorvald

(11. juni 1908–6. jan. 1990).
Maskinarbejder, ansat hos A/S Frichs, medlem af Åby Sogneråd 1946–62, af Folketinget 1950–71, formand for DSU i Åbyhøj 1929–39, kredsformand 1938–43, formand for Landarbejderudvalget 1937–43.

Niels Møllmann.

Morgenstjerne, Villy

(6. nov. 1933–2. dec. 1990).
Maskinarbejder, formand for Centralværkstedets orkester 1982–90.

Møllmann, Niels

(14. feb. 1913–20. sep. 1990).
Amtmand over Skanderborg Amt 1965–70, stiftamtmand over Århus Amt 1970–81.

Nielsen, Flemming

(4. okt. 1945–7. feb. 1990).
Klinisk psykolog ved Skolepsykologisk Rådgivning i Århus.

Nielsen, Hans Chr.

(10. maj 1928–5. marts 1990).
Repræsentant, fodboldspiller i ACF og på landsholdet.

Thorvald Mikkelsen.

Nielsen, Karl

(4. marts 1895–22. feb. 1990).
Maler og kunstmaler i Århus.

Nielsen, Ole M.

(22. april 1924–5. feb. 1990).
Civilingeniør, lærer ved Handelshøjskolen i Århus 1963–69, leder af institut for statistik og datalogi 1969–72, professor 1972–84, leder af det regionale EDB-center ved Århus Universitet 1981–82, medlem af Århus Byråd 1982–84.

Nielsen, S.A.

(28. dec. 1907–22. aug. 1990).
Cykelhandler i Århus 1934–77.

Nielsen, Sigfred

(24. feb. 1902–7. feb. 1990).
Ejer af gården Engholm i Ølsted 1931–76, medlem af Trige-Ølsted Sogneråd 1950–58.

Nielsen, Sigurd

(6. sep. 1901–29. jan. 1990).
Mejerikonsulent, ansat ved Mejerikontoret i Århus 1941–71, formand for Det Radikale Venstre i Århus.

Nissen, Carl Fritze

(20. sep. 1920–30. okt. 1990).
Frisørmester i Århus 1943–80.

Olesen, Holger

(29. jan. 1902–26. april 1990).
Købmand, forlægger og fabrikant i Århus.

Ottesen, Carl

(8. april 1924–17. juni 1990).
Bugserbådfører ved Århus Havn 1957–60, lods 1960–87.

Otto, Lucie

(4. okt. 1902–14. dec. 1990).
Læge i Århus 1932–73.

Pedersen, Helge Litrup

(25. jan. 1915–2. feb. 1990).
Børneværnskonsulent for Århus, Skanderborg og Vejle Amter 1961–72, amtssocialdirektør for Århus Amt 1972–83.

Pilgaard, Svend

(12. feb. 1908–20. april 1990).
Arkitekt i Viby 1945–75.

Poulsen, Astrid
(20. nov. 1890–30. nov. 1990).
Kinamissionær, lærer ved Laursens
Realskole 1949–60.

Prenter, Regin
(6. nov. 1907–15. dec. 1990).
Sognepræst i Hvilsager-Lime 1935–
41, residerende kapellan ved Århus
Domkirke 1941–45, professor i teo-
logi ved Århus Universitet 1945–72.

Rasmussen, Christa
(13. aug. 1896–13. aug. 1990).
Økonoma ved Århus Universitet
1946–64.

Rich, Helga
(17. juni 1916–23. okt. 1990).
Sang-, musik- og talepædagog i År-
hus.

Roager, Orla
(17. feb. 1915–7. april 1990).
Kirketjener ved Skt. Lukas Kirke
1973–82.

Rosleff, Fritz
(23. okt. 1912–24. okt. 1990).
Guldmedemester i Århus 1951–82.

Schou, Richard
(18. juli 1908–18. jan. 1990).
Havnearbejder i Århus, friheds-
kæmper.

Schramm, Ejnar
(15. juli 1906–17. april 1990).
Købmand og kioskejer i Århus
1945–73.

Simonsen, Valdemar
(22. dec. 1908–11. sep. 1990).
Direktør i Korn- og Foderstofkom-
pagniet 1950–70.

Steenskov, Verner Chr.
(29. juni 1935–20. sep. 1990).
Overlæge, ansat ved Århus Amtssy-
gehus' røntgenafdeling 1979–90.

Søgaard, Helge
(14. juli 1907–25. sep. 1990).
Museumsinspektør i Den Gamle By
1937–54, museumsdirektør 1954–
63, bibliotekar ved Statsbiblioteket
1963–77.

Søndergaard, Tyge
(27. aug. 1914–9. maj 1990).
Reservekirurg ved Århus Kommu-
nehospital 1952–55, afdelingslæge
1955–59, overkirurg ved thoraxki-
rurgisk afdeling 1959–84, lektor i ki-
rurgi ved Århus Universitet 1954–
61, professor 1961–84.

Vadmand, Tage
(29. juli 1911–8. sep. 1990).
Forvalter ved Psykiatrisk Hospital
1946–56, hospitalsinspektør 1959–
81.

Vibe-Pedersen, John
(1. marts 1928–25. okt. 1990).
Professor i nationaløkonomi ved
Århus Universitet 1963–90, medlem
af Det Økonomiske Råds formand-
skab 1968–75, 1978–81.

Voldum-Clausen, Arne
(29. juni 1921–6. maj 1990).
Apoteker, indehaver af Viby Apotek
1968–90.

Tyge Søndergaard.

Wolst, Lise
(9. marts 1922–9. april 1990).
Skuespiller ved Århus Teater 1950–
53, 1959–61, forfatter.

Voss, Erik
(2. jan. 1934–6. nov. 1990).
Kemigraf, ansat ved Århus Stiftsti-
dende 1950–90, revisor i Dansk Li-
tografisk Forbund, Danmarksme-
ster i højdespring.

Zwergius, Ole
(27. dec. 1916–14. april 1990).
Lærer ved N. Kochs Skole 1947–54,
sognepræst ved Vor Frue Kirke
1973–84.

»Elverhøj« i Århus i forrige århundrede

Af et brev 10. juni 1828 fra Johan Ludvig Heiberg til Jonas Collin, H.C. Andersens velgører, der 1821–29 første gang var direktør for Det kongelige teater (han var det igen 1843–49), fremgår det, at de to har diskuteret det festspil, der skulle skrives til prins Frederiks (sen. Frederik 7.s) bryllup med Frederik 6.s datter Vilhelmine. Collin havde ytret, at »man måske kunne arrangere noget til bekendte eller i det mindste gamle melodier«. »Dette ord slog rod i min tanke«, fortsætter Heiberg, »så meget mere, som det ville være en triumf, dersom en vaudeville (selv under en anden benævnelse) kunne befindes passende til et nationalt festskuespil. Det ville da især komme an på at indrette et sådant stykke på en national, fin og smagfuld måde, således at stykket, hvis det tænktes omstøbt i en anden form, ville tabe en del af disse egenskaber, thi da var formen retfærdiggjort ved sin nødvendighed«.

Heiberg redegør herefter for sin ide: Et gammelt sagn om ellekongen på Stevns, som Christian 4. »gjorde det af med« ved at lade ham indemure i et hul i St. Heddinge kirketårn skulle danne baggrund for handlingen, som han gennemgår i detaljer. Til musikken skulle i al fald delvis anvendes »vore gamle kæmpevisemelodier«. Planen vandt bifald både hos kongehuset

Theatret i Aarhus.

Søndagen den 6te Marts opføres: (Syvende Abonnementsforestilling) „Slaget ved Marseille eller: Catinats Uniform.“ Lydspil i 1 Act af K o h e b u e. Derefter: „Skjændegæsten, eller: Den drillede Doctor.“ Lydspil i 3 Acter.

Sidste Abonnementsforestilling.

Mandagen den 7de Marts opføres, til Benefice for Hr. B e n g s o n: „Elverhøi.“ Originalt Ridterskuespil i 5 Acter med Chor og Sange af Prof. H e i b e r g. Derefter en Epilog, fremstillet i Costume som Bjørn Oluffson af Hr. B e n g s o n.

Werligh & Müller.

Werligh & Müllers annonce for førsteopførelsen af »Elverhøj« i Århus. Århus stiftstidende 1831, 5. marts. At det virkelig er første gang ses i stykket nedenunder fra 8. marts, nogle linier af Werlighs svar på en klage over selskabets repertoire.

Et Par Ord

i Anledning af den i Aarhus Stiftstidende No. 37
indsorte „forlangte Indrykkelse.“

Den af os udstabte Subskriptionsplan, der, naar forlanges, ligger til Eftersyn for de ærede Abonnenter i Undertegnede (Werlighs) Bogis, Lyder, hoed Stykkerne angaaer, ordret saaledes:

„Iblant Stykkerne kunne ventes givne af ikke for seete i Aarhus: Elverhøi, Kjarlighed paa Nicolai Taaen, Hstergade og Westergade, Tre Maanedes efter Brylluppet, og Vor Tids Mennesker.“

Indsenderen af den i sidste Avis „forlangte Indrykkelse“ synes saaledes ikke selv at være Abonnent, naar

og hos teatrets censorer. Professor og kammermusikus Fr. Kuhlau blev sat til at komponere, og 6. november 1828 havde »Elverhøj« premiere. »Sæsonens glansstykke« kaldte Th. Overskou det i sit store værk »Den danske skueplads« 1862, »nationalt og poetisk i stof, anlæg og udarbejdelse, i forening med Kuhlau's åndfulde tonedigtning, afgav det en sjælden skøn og sindrig fest-

forestilling og blev det endnu i repertoiret mest yndede folkedrama«.

»Elverhøj« har været spillet utallige gange siden, over hele landet og på alle scener. Men det er ikke den historie, der her skal fortælles. Den kunne blive spændende nok – men også alt for lang.

Ved en gennemgang af Emanuels Sejrs seddelkartotek, en guldgrube for Århus bys historie særlig i det 19. århundrede, kan man få et indtryk af, hvor ofte det berømte festspil har været givet her i byen. »Teater« er kartotekets største gruppe i den saglige afdeling, og med forbehold for, at det hele er med, kan man følge »Elverhøj« århundredet igennem.

Første gang i Polyhymnias »svedekasse« i Kanikegade var 7. marts 1831, ca. 2½ år efter premieren, til benefice for hr. Bentzon, der kostumeret som Bjørn Olufsen fremsagde en epilog. En benefice var en særlig forestilling, som blev afholdt for enkelte skuespillere, og for hvilken de selv fik indtægten. Selskabet var F.C.A. Werligh & J.P. Müllers, og at det virkelig var første gang fremgår af en lille avispolemik om selskabets repertoire, der blev kritiseret. Af egentlig teaterkritik havde avisen – det er Stiftstidende – dengang ikke meget. Det kom senere i århundredet. Hvis der var lidt karakteristik, var den ofte holdt i stereotype vendinger. I en lille afskedsartikel, da selskabet midt i måneden fortsatte til Horsens, hedder det, at jomfru Lindrup som Elisabeth Munk, havde fundet publikums bifald, og at madam Werligh som Mor Karen blev »ydet fortjent påskønnelse af publikum«. Forestillingerne var

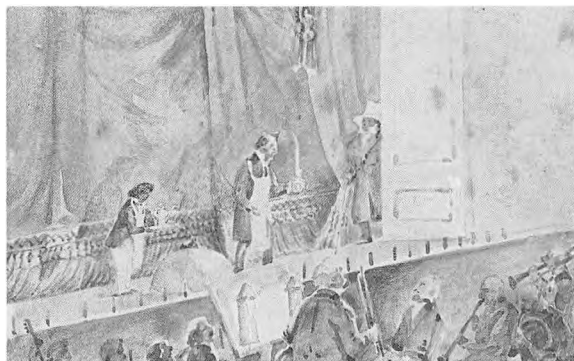
så stærkt besøgte, at der næsten hver aften var »fuldt hus«.

Werligh kom igen i 1833, denne gang alene, idet kompagniskabet med Müller var ophørt året før. »Elverhøj« blev spillet en aften i begyndelsen af december til benefice for madam Wiberg; men der er ingen omtale – to forhold der gentog sig flere gange i århundredet: »Elverhøj« anvendt til benefice og ingen omtale.

I 1834 havde J.P. Titchen stykket med, men synes ikke at have været i Århus. Avisen nævner, at det er opført i Horsens og Odense. Titchen fortsatte med »Elverhøj« 1830erne igennem. I 1839 hedder det i Horsens avis om jomfru Sichlau som Agnete, at »man må beklage de mange profane øjne, som på grund af Agnetes vistnok lidt for meget nedskårne dragt, uden tvivl druknede i et bølgende hav af yndigheder«. Det mente en anden indsender nu kun var jalousi. Jomfruens dragt var ikke i mindste måde uden for velanstændighedens grænse. Det var i øvrigt samme år avisen præsenterede de to »langagtige gudinder«, der var anbragt på hver side af prosceniet i det gamle teater, som dels en eksamineret jordemoder, det var Melpomene, tragediens muse, dels som døden fra Lübeck, det var Thalia, komediens ditto – en karakteristik, der jævnligt er benyttet til belysning af, hvor ringe den gamle »svedekasse« var som teater.

Men spillet blev der – meget. I 1840 23. august var Müller ude med bl.a. »Elverhøj«. Det var lidt tidligt at starte sæsonen, så han havde i sin annonce tilføjet: »NB. Dersom vejrliget skulle blive gunstigt for skovforlystelser, udsættes forestil-

lingen til følgende aften«. Omtale var der ingen af, og det samme gjaldt, da Orlamundt spillede i marts og april 1846 til benefice for henholdsvis hr. Ring og hr. Printzlau. Den sidste var ellers i 1840erne en af provinsscenernes store stjerner. »En enstemmig kritik hævdede ham allevegne til skyerne, og publikum udtrykte sin begejstring gennem stormende ovationer i teatrene og højstemte hyldestvers i aviserne«, skriver Gunar

Blandt fotografen, maleren og tandlægen Fr. Visbys efterladte akvareller med motiver fra Århus i midten af 1800-tallet, men malet senere efter crindringen, findes også et par stykker med tilknytning til teatret. Her ses scenen i et bevæget øjeblik, da der var gået kludder i »maskineriet«. Visby har under billedet skrevet: »Som prolog til Capriciosa (hr. Adami som Cacadue): Miller: »Hvad er det lille Meyer?« – Meyer: »Det er de besatte veier!« (væger). Schjørring: »Vi kan ikke se og ikke takten holde!« Johnsen (snøvlende): »Neh! for der er inte mere olle!« (olie) (stormende bifald! Johnsen frem! osv.)«. »Capriciosa« af Th. Overskou var et meget hyppigt opført lystspil, Adamis Cacadue synes dog ikke at være på scenen. Til højre i kulissen direktør J.P. Miller, der fra 1852–64 ejede teaterbygningen, som han havde store planer med. Han nøjedes dog med en ganske omfattende – og tiltrængt – ombygning. Schjørring er musikdirigenten. Meyer var blikkenslager M., der var belysningsmester, og Johnsen, figuren i midten, var formentlig regissør eller altmuligmand. (Her efter diapositiv i Erhvervsarkivet).

Sandfeld – men altså bare ikke i Århus, i al fald denne gang.

»Det er mange år siden, dette nationalstykke opførtes på vort teater, og det vil sikkerligen forskaffe beneficenten fuldt hus«, skrev Stiften i november 1854. De mange år var otte, men nok alligevel mange i en mere langsom tid. Beneficenten var »den dygtige og almindeligt yndede skuespiller«, hr. Sørensen, der rejste med J.P. Miller. Der blev fuldt hus, og avisen konstaterede, at stykker i høj grad overraskede publikum, navnlig festen i 5. akt. Det blev i sin helhed smukt udført og fortjente at gentages, »hvorved manges ønske – som ikke kunne få billetter imødekommes«. Miller imødekom, og alle var formentlig glade; han drog videre til Randers, hvor han åbnede med – »Elverhøj«.

Det W. Petersenske selskabs besøg i september 1861 blev ret så specielt. Petersen havde »Elverhøj« på repertoiret, og det fik en »særdeles tilfredsstillende udførelse«, så avisen kunne »på det bedste anbefale det teatersøgende publikum at overvære forestillingen imorgen aften«. Men teaterdirektøren havde gjort et kup, idet han havde engageret den berømte spanske danserinde Pepita de Oliva til at optræde nogle gange. Og så kan det nok være, at der kom fart på. Pepita kom, så og sejrede ud over alle grænser. Hun blev tiljublet såvel på teatret som udenfor, det sidste ikke mindst. Store skarer ledsagede hende fra Kannikegade til Royal, hvor et »flere gange gentaget »leve« viste, hvad skønhedens magt formår«. Da hun havde danset af, kom »Elverhøj« igen, men stod i fare for at drukne påny, fordi Pe-

pita kom tilbage for at danse til fordel for byens fattige. Til alt uheld blev hun syg, og Petersen måtte med lægeattest dokumentere, at kun virkelig var syg. Idoldyrkelse af scenens børn hører ikke blot vort århunderde til. Til gengæld gav Petersen »Orfeus i underverdenen« og lidt senere den hastigt sammenflikkede vaudeville »Pepita-entusiastene«. Det smagte vel lidt af fugl. Om Petersen har tjent på Pepita, lader sig ikke sige; men hans forestillinger var i al fald generelt sparsomt besøgt. Det skriver avisen i en »Forlangt indrykkelse« – på baggrund af, at han ellers havde fremført »så godt et repertoire, som man med billighed kan finde ved et provinsteater«. Det fremgår i øvrigt af inseratet, at noget af miseren lå i, at direktøren havde ladet sig overtale til at spille et »makværk«, som folk havde opfattet som en satire på lokale århusianske forhold. Det var en aldeles falsk beskyldning, hævdede indsenderen, for stykket var møntet på – Slagelse!

I mange år havde et af provinsens bedre selskaber, Th. Cortes', »Elverhøj« fast blandt sine opførelser – selvom da også andre spillede det. Han ser ud til at have haft det med første gang i maj 1863. Stiften fremhævede opførelsen som »i det hele meget tilfredsstillende, særlig scenen i 3. akt mellem Elisabeth Munk og Ebbesen (den berømte »bejlen-til-afslag-scene«), W. Schmidt som Bjørn og hr. Cetti som Mogens. Derimod formåede hr. Thorsen ikke at lægge tilstrækkeligt lune i kongens rolle, og elverpigernes dans – ja, den måtte »med de forhåndenværende midler sikkert helst faldt bort«. Cortes kom igen i december, og sidst på måneden foranstaltede han

Theatret i Aarhus.
 Tirsdag den 1ste Octbr. Kl. 7 opføres:
(2den Optræden af Sennora Pepita.)

„*Han ryder sin Kone.*“
 Lysspil i 2 Akter med Sange, efter det Franske.
 Derefter:
Dands af Sennora Pepita.

Derefter:
 „*Abekatten.*“
 Vaudeville i 1 Act.
 Til Slutning:
Dands af Sennora Pepita.

Billletterne til Tirsdag ere mærkede: „Fredag.“
 Onsdag den 2den Octbr. Kl. 7 opføres:
(3die Optræden af Sennora Pepita.)

„*Saa inviterer jeg Obersten.*“
 Lysspil i 1 Act.
 Derefter:
Dands af Sennora Pepita.

Derefter:
 „*Stegeskjælberen, eller: Den fine Berden.*“
 Vaudeville i 2 Akter af P. Faber.
 Til Slutning:

Dands af Sennora Pepita.
 Lørdagen den 3die Octbr. Kl. 7 opføres:
(Næstsidste Optræden af Sennora Pepita.)

„*Den reisende Student.*“
 Musikalt Dvoobløst i 2 Akter.
 Derefter (efter Opforbring):
Arie af Operaen „Bellario“,
 foredraget af Hr. Kregmer.
 Til Slutning:
 „*En Caprice*“

(hvori Sennora Pepita optræder).
 Vaudeville i 1 Akt med Forpil af E. Wogh.
 Fredagen den 4de Octbr. Kl. 7 opføres:

W. Petersens annonce for Pepita de Olivas 2.-5. optræden i september-oktober 1861. Århus stiftstidende 30. september. Som det ses, var hendes danse kombineret dels med småstykker på en og to akter, dels med sangnumre. 3. oktober, næstsidste optræden, var hun dog også med i vaudevillen »En caprice«. Som et vidnesbyrd om den opsigt, hun vakte, fortæller Gunnar Sandfeldt, at en Århuskøbmand til sin død gemte en af hendes sko i en skuffe og tog med sig i graven forklaringen på, hvordan han var kommet i besiddelse af den.

på teatret i skyggen af den tilstundende krig en mindefest for højsalig Frederik 7., der var død 15. november. Festen bestod af digte og sange (også ved publikums hjælp), afpasset til lejligheden; men afslutningen var en opførelse af – »Elverhøj«. Der kunne være god mening i det; stykket var jo skrevet til kongen som prins – i al fald som den ene part i hans første ægteskab. Men noget original forekommer placeringen nu alligevel. Ingen synes dog at have taget ideen ilde op.

Mere naturlig forekommer W. Dahlbohms anvendelse af stykket 9. april 1866 til en festforestilling i anledning af Christian 9.s fødselsdag, dagen i forvejen. Til festforestillinger træffer man i øvrigt undertiden Kuhlaus overture alene, muligvis hos sådanne selskaber, der ikke havde »Elverhøj« på repertoire. Dahlbohms opførelse får man et lille indtryk af, da han kom igen året efter. Stiften skriver, at frk. Andersen som Agnete, hr. Møller som Ebbesen og direktøren selv som Christian 4., hver for sig var ypperlige på deres plads i disse roller.

I 1870 var det blevet Aug. Rasmussens tur. Hans selskab var også et af provinsens bedre, og da han rejste til Horsens i slutningen af marts, bad avisen i forbindelse med hans sidste forestilling »Elverhøj« publikum om at møde frem »i talrig mængde«, for at tage afsked med selskabet »i dets helhed« såvel som med hver enkelt af dets mere fremragende medlemmer. Publikum mødte frem til »alt udsolgt«, og det lønnede Stiften med tørt at konstatere, at man næppe var kommet med alt for store forventninger. Fremstillingen

havde sine mangler, og selskabet var i øvrigt bedst til farcer og muntre sangspil. Men dermed var det ikke slut for 1870. I november kom Theod. Müller, der også havde »Elverhøj« med. Det blev givet 15. november til benefice for hr. Husum, der spillede kongen og blev fremkaldt. Spindesiden var dog bedre, idet »både fruene Dahlbom, Reith samt frk. Nøhr skilte sig godt ved deres roller«. Musikken gjorde under hr. Laus ledelse »ret god fyldest«. »Det eneste, vi vil bede ham lægge mærke til, er, at intonationen ikke altid er ganske ren; men dette kan jo egentlig ikke dirigenten være ansvarlig for, da musikken kun dirigeres af ham og vist kun i ringe grad indøves«. Det sidste var visselig sandt. De omrejsende selskaber arbejdede under et stort tidspres og måtte altid supplere sig med lokal musici.

I 1871 havde Cortes i december programsat »Elverhøj«; men publikum frabad sig det – det skete ind i mellem ved visse stykker, og valgte i stedet »Det første grå hår«, og »Det gør ikke noget«, formentlig et par af de lystspil eller farcer, publikum helst gik i teatret efter.

Der gik nu hele fem år, før det berømte festspil påny dukkede op. Det var atter hos Cortes, og det fik nu lidt mere presse, idet avisen havde fået sig en rigtig anmelder, pseudonymet »Agander«. I en af hans »Teater-revuer« fra februar hed det om hr. Schørping som Christian 4. i »Elverhøj«, at denne rolle »just ikke af os regnes ham så særdeles meget tilgode«. Og i marts, at »småting i kostume eller arrangement havde naturligvis kun lidt at sige, hvor ikke en tragisk eller følelses-

fuld stemning er spændt så stramt, at, som erfaringen ofte har lært, publikum da er allermost tilbøjelig til at slå over i latteren«. »Agander« kan i den forbindelse f.eks. konstatere, at det kan være svært at tage den med ro, dvs. lade være at le, når »Agnete går i tricot og danserindedragt ved nattetid ved Elverhøj«. Fænomenet er velkendt også i dag.

Herefter stod der Cortes på alle fremførelser med undtagelse af den sidste århundredet ud. I 1878 januar gik forbi uden avisens kommentarer

Her er Visby gået uden for teatret. På bagsiden af akvarellen har han skrevet: »Når sæsonen i Kannikegade afsluttes. De lånte rekvisitter afleveres ved ægteparret Johnsen (Thalia »små« = stedbørn) efter anvisning af J.P. Miller. For enden af gaden Hotel Skandinavien, t.h. general Juuls gård og indkørsel til bispegården«. En del af rekvisitterne ser ud til at hidrøre fra – formentlig – borgervæbningen; men der er også en spansk guitar, et stort fad, nogle kurve plus forskelligt ubestemmeligt. (Her efter diapositiv i Erhvervsarkivet).

og 1880 for så vidt også – ud over, at det bemærkes, at man en aften i marts spillede til benefice for fru Larsen, der blev modtaget med talrige buketter og fremkaldt efter tæppefald. I 1881 januar ser man »Elverhøj« annonceret som en speciel »landboforestilling«. Det blev det ganske ofte brugt til, vel fordi landboerne, når de endelig kunne komme på komedie, gerne ville se noget festligt og noget, som alle andre kendte. Det var især snildt, hvis man kunne knytte teaterbesøget til et eller andet arrangement, der i forvejen trak folk til byen. Her var det en mælkeriudstilling. I marts 1883 ses påskelørdag benyttet til en sådan specialforestilling før den ordinære række, der skulle begynde 2. påskedag. Tidspunktet var sat til kl. 1.30, så landboerne kunne nå hjem til aftenrøgtningen. Om formiddagen kunne de deltage i generalforsamlingen i Århus landboforening.

I januar 1885 skruede Stiften bissen en smule på. Cortes var kommet med en ny indstudering, der i en kort omtale fik både ros og ris. Ros til udstyret og til Fanny Petersen som Agnete. Og den var så meget mere værdifuld, som hun ikke havde fået megen støtte af sine medspillere. Hr. Hyltoft kunne som kongen umuligt finde den rette ophøjede tone hverken i vrede eller skæmt, og Mor Karen, hvis skuespillerinde ikke præsenteres, var uden fornemmelse for det »himmelighedsfulde, dunkle, som har så stor betydning for hele stykket«. Nogle dage efter premieren tog en indsender, »Vigilantius«, hårdere fat. Han erkendte, at udførelsen i det store og hele var sådan, som gjorde den »seværdig her efter vore

teaterforhold«. Men når Cortes påberåbte sig »eneret«, og det gjorde han, måtte dette også medføre pligter. En af disse var at forstå det, man spillede. For Heibergs vedkommende gjaldt det – og også for vaudevillerne – at sangene ikke var indlagt tilfældigt som: »Nu kunne det være passende, at vi fik lidt sang«. De var uundværlige led i stykkets mening, og det blev ikke bedre af, at man for at vinde tid simpelt hen strøg nogle af versene. Kuhlaus herlige musik blev afsnuppet – i øvrigt til fordel for nogle polkaer i mellemakterne. Der måtte heller ikke for at være mere vittig end digteren laves om på teksten. Bjørn Olufsen måtte ikke sige: »Alle har lovet at komme på de tre nær, som – ikke har lovet at komme«, i stedet for, »som jeg har sat kryds ved«, selv om man kan opnå lønnen af en latter fra galleriet. Olaf Poulsen på Det kgl. teater siger: »Alle har lovet at komme på de tre nær, som jeg har sat kryds ved – men de kommer nu nok alligevel«. Men dette tillæg er der i al fald virkelig morsomt og i forfatterens ånd«. Ja såmænd – Olaf Poulsen var kendt og frygtet for sine improvisationer, og om det ene var morsommere end det andet, er vist en smagsag, og det med forfatterens ånd skal man nok skænke læserbrevsskribenten.

For 1891 havde avisen ved nytårstid 1892 nogle generaloversigter, hvoraf det fremgår, at Cortes i det forløbne år vel havde haft nettede ting på sit repertoire – »Elverhøj« rangeres som fjerdebedst. Men ellers havde der været fyldt op med »I galehuset«, »Millionærens hemmelighed«, »Den grå paletot« osv.; »men det har i det hele været temmelig ringe«.

Det var Cortes' svanesang. »Elverhøj« kom igen i 1899, nu hos Carl Henriksen og nu med dennes »eneret«. Cortes havde ophørt med sin turnevirksomhed dette år – han døde 1901 – og det er vel forklaringen.

I 1900 fik Århus sit nye, »rigtige« teater, og »Elverhøj« her er både en anden og en længere historie, fordi avisstoffet nu er fyldigt og veldækkende. Det er blevet spillet i sæsonerne 1901–02 (i øvrigt så længe, at publikum klagede over det), 1910–11, 1911–12, 1920–21, 1929–30 (100. opførelse 7. feb. 1930), 1935–36, 1952–53, 1961–62 i alt 232 gange – og endelig i indeværende sæson 1990–91. Når man lægger 19. århundrede til, tør man måske gætte på, at det er det hyppigst spillede stykke overhovedet på Bispetorvet og i Kannikegade tilsammen.

Og så til slut for god ordens skyld: Der er i ovenstående adskillige skuespillernavne, der anføres uden nærmere præsentation. Det er en smule synd, for de fleste af dem kendes udmærket fra Gunnar Sandfelds fremragende bøger fra 1960'erne og 70'erne om dansk provinsteater. Men det er et pladsspørgsmål, så meget mere som en gennemgang af »Elverhøj« alene giver en klar fornemmelse af, at det ville være muligt at skrive en hel bog om teater i Århus før Århus teater – også med benyttelse af mange flere kilder end den lille Stiftstidende, der her har ydet hovedstoffet.

F.H.L.

Kirkegårde i Århus i 100 år 1891–1991

1. januar 1891 overtog Århus kommune en ny stor administrativ opgave: Byen skulle varetage driften af kirkegårdene. Et meget kompliceret administrativt spil var hermed faldet på plads. Snart havde nemlig de enkelte kirker haft ansvaret for en kirkegård – eller en særlig del af den – og snart var det kommunale myndigheder. Et var imidlertid en kendsgerning fra midten af århundredet: Det var altid kommunal jord, der blev udlagt til formålet, for der var ganske enkelt ikke andet til rådighed i nærhed af byen.

Fra midt i 1800-årerne kom der for alvor vækst i Århus. Befolkningstallet havde i flere århundreder været næsten stationært. Men nu begyndte byen pludselig af vokse. Den begyndende industrialisme og arbejdsdeling mellem land og by betød, at det var i byen, de nye vækstmuligheder lå. Det stillede naturligvis krav til byens faciliteter på mange områder. Det gjaldt også den kirkelige betjening.

Bykulturens vækst og tidens langsomt voksende forståelse for betydningen af de sanitære forhold og bedre drikkevand, var medvirkende til, at det i 1805 blev forbudt at foretage begravelser inde i kirkerne, sådan som det havde været almindeligt siden middelalderen. Man ønskede heller ikke begravelser inde i byen, men udenfor, så derfor skulle den gamle Skt. Olufs kirkegård

også afvikles, og her fandt den sidste begravelse da også sted i 1828. Ved Frue kirke havde der også været en kirkegård ud mod Vestergade, men den var allerede i begyndelsen af 1800-årene under afvikling, presset som den var af byudviklingen. Domkirken eller Skt. Clemens kirke, som den officielt hedder, havde været omgivet af kirkegårde mod nord, øst og syd, men også disse var under afvikling. Forordningen i 1805 førte til, at begrebet assistenskirkegårde – hvilket indebærer at den skulle være til assistance for de dengang eksisterende kirkegårde – opstod. I Århus blev den første under denne betegnelse anlagt ved byens Mindeport på det areal, der i dag er bekendt som rutebilstationen. Fra starten blev der udlagt tre tønder land, indhegnet af et jorddige.

Den nye Assistenskirkegård viste sig imidlertid hurtigt at være dårligt valgt til netop kirkegårdsformål, ikke på grund af beliggenheden, men som følge af stedets dårlige afvandringsforhold, og allerede i 1817 blev det besluttet at indrette en ny små femhundrede meter derfra, nemlig uden for Frederiksport.

Arbejdet gik hurtigt, og i 1818 kunne byen indvie Almindelig assistens eller Søndre kirkegård, som den også blev kaldt. Arealet, der, som nævnt, lå uden for Frederiksport omfattede bl.a. den nuværende rådhuspark og havde form som en skæv firkant på i alt 9 tdr. land. Indgangen til kirkegården lå på hjørnet af Frederiks- og Sønder allé.

I slutningen af 1850'erne blev kirkegården udvidet mod syd ved inddragelse af yderligere 4

100 år efter anlæggelsen så Søndre kirkegård sådan ud. Der var en særlig ro over stedet med dets store lindetræer og gamle gravsteder. Det var da også tanken, at kirkegården skulle have været omdannet til en bypark efter nedlæggelsen. Sådan blev det som bekendt ikke. Arealet lå for godt og fristede naturligvis byplanlæggerne, så i 1937 blev det besluttet at opføre det nye rådhus på en del af arealet. Rådhuset blev placeret så skånsomt, at der fortsat blev plads til de karakteristiske alle-træer ud mod Frederiks allé. (Foto i Lokalthistorisk samling).

tdr. land tilhørende byens borgmesterembede. Hele området blev med tiden præget af store alleer, der opdelte kirkegården i ni afsnit. Træerne i den nuværende rådhuspark er rester af kirkegårdsalleerne.

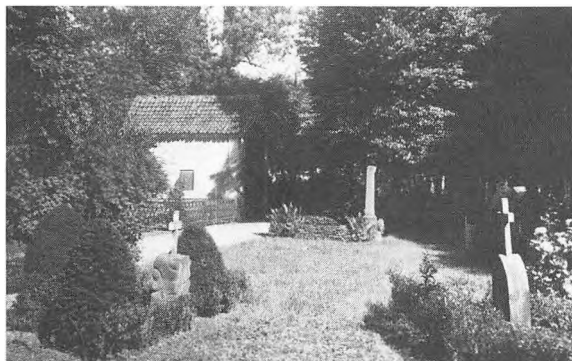
Trods udvidelsen blev kirkegården snart for lille, og allerede i begyndelsen af 1860'erne blev der talt om, at pladsen var knap, og at en udvidelse pressede på. På trods af pladsmangel fandt den sidste begravelse på Søndre kirkegård sted så sent som i 1926.

På det kirkelige område var der ikke sket meget. De middelalderlige kirker havde længe væ-

ret tilstrækkelige, men nu var der kræfter, der virkede for, at byens nye kvarterer skulle have deres egen kirkelige betjening. Resultatet blev et kirkebyggeri i byens sydlige udkant og oprettelsen Skt. Pauls sogn i 1887. Her meldte spørgsmålet sig naturligt, hvor skulle det nye sogn placere sine døde? Skulle det nye sogn på linie med de gamle købstadssogne have »udstykket« sit eget areal på Søndre kirkegård?

I 1876 var problemerne så akutte, at der måtte tages en ny kirkegård i brug. Det var den, der siden blev kendt under navnet Nordre kirkegård, selv om den officielt fra starten hed Århus købstads nordre kirkegård for at understrege, at det var kommunen, der drev den. Det hele var gået så hurtigt, at de nødvendige aftaler mellem kirke og kommune, slet ikke var faldet på plads, og følgen blev, at der hurtigt opstod et økonomisk mellemværende mellem kirke og kommune. En vis kompensation lå dog i, at arealet, hvor Søndre kirkegård lå, skulle overgå til kommunen, hvorefter denne siden ville kunne disponere over det, når kirkegården engang blev nedlagt. Det var den bestemmelse, der sidst i 1930'erne dannede grundlag for placeringen af byens nye rådhus. Fra flere sider blev spørgsmålet derfor rejst, om det ikke var mest rationelt at henlægge hele begravelsesvæsenet under kommunen. Sådan var det i København, og en tilsvarende ordning var netop under forhandling i Odense. Men selvfølgelig var der mange betænkeligheder ved at hæve den gamle forbindelse mellem kirke og kirkegårde. Det tog da også omtrent 15 år, før de tanker faldt på plads. Ind i mellem havde man

også i et særligt udvalg overvejet, om der evt. skulle indføres ligbrænding. Den kommission, der havde arbejdet med spørgsmålet havde fundet, at en sådan løsning »såvel i sanitær som i økonomisk henseende var det mest ønskelige for begravelsesvæsenet«. Tiden var dog ikke moden til sådanne tanker.

En kirkegård rummer megen kulturhistorie. Der kan være botaniske sjældenheder, navne på berømte personer, lokalt og nationalt, og så er der gravmonumenterne, der også kan fortælle historie. Da Søndre kirkegård blev nedlagt i forbindelse med opførelsen af rådhuset, blev nogle gravmonumenter samlet i den sydlige del af rådhusparken. I dag giver de et levende indtryk af forskelligartede gravmonumenter. (Foto i Lokalhistorisk samling).

Det var ikke blot politik, økonomi, byplanlægning, men også kirkejura, der gjorde det hele besværligt og forsinkede beslutningerne. Stiftsøvrighed, kirke- og undervisningsministerium skulle ytre sig og rådspørges og naturligvis godkende planer, før de kunne lægges frem til behandling i det lokale byråd.

Et var alle enige om. Der skulle gøres noget,

for de løsninger, der havde været truffet tidligere i århundredet var ikke vidtgående nok til en by i hastig vækst – og kirken kunne ikke selv tilbyde mere jord til formålet. Kun kommunen havde den nødvendige jord. Det er forklaringen på, at det blev stadig mere aktuelt at få klarlagt, om ikke kommunen burde overtage hele begravelsesvæsenet fra kirken.

Det var netop det, der skete officielt den 1. januar 1891. Forinden var der gået nogle meget komplicerede forhandlinger. Der skulle gøres status. Hvilke aktiver havde den enkelte kirke i form af begravelseskapitaler, og hvilke passiver havde kirkerne bl.a. i form af lån optaget for bl.a. for at købe kirkegårdsjord af kommunen og til evt. anlæg og drift? Selvfølgelig skulle det også afklares, hvem der fremover skulle administrere begravelsesvæsenet. Det viste sig dog at være det mindste problem, for mod et særligt vederlag påtog kommunebogholderen sig den opgave.

Selve styrelsen af begravelsesvæsenet blev overladt til en kommission, hvor stiftsprovsten skulle have sæde sammen med en af byens sognepræster, bistået af borgmesteren og to medlemmer udpeget af byrådet.

Før det hele faldt på plads, var der gået megen korrespondance mellem Århus og København. Ministeriet krævede bl.a. at Skt. Olufs kirkegård, der *udelukkende* tilhørte Domkirken, som det blev anført, skulle holdes uden for ordningen. Omvendt hævdede kommunen, at alle indtægter, der hidtil havde tilfaldet forskellige kirkekasser for salg af gravsteder, fremover skulle tilfalde kærnerkassen.

Det synes at have været det allerede nævnte udvalg, der udarbejdede de første vedtægter for begravelsesvæsenet i Århus. Forbilledet var igen hentet i Odense og København. Vedtægten omhandlede såvel de praktiske forhold i forbindelse med anmeldelse af dødsfald, kørsel med ligvogn og evt. brug af ligbærere. Der var imidlertid også et afsnit, der berørte betaling for jorden. Her var princippet en opdeling i tre klasser i en størrelse fra 10 kvadratalen til ca. 8 kvadratalen. Det var sådan set enkelt nok. Mere kompliceret var det rigtignok, om begravelserne skulle finde sted i faste rækker i de såkaldte liniebegravelser eller efter frit valg. Det første var jordmæssigt set den mest økonomiske måde, og det forklarer da også, at en afvigelse fra det princip betød en fordobling af prisen på et gravsted.

Første klasses gravsteder kunne ikke erhverves længere end 100 år og for de to lavere klasser ikke længere end 40 år. Omkostningerne til selve begravelsen var naturligvis også omtalt i vedtægten, der sluttede af med at oplyse, at begravelse af liget af en person, der var under fattigforsorg, intet kostede. I det hele taget var prislisten opbygget ud fra det princip, at begravelsesvæsenet skulle kunne hvile i sig selv økonomisk og altså ikke belaste kommunekassen.

I 1890'erne havde kommunen meget svært ved at få økonomien til at balancere, og i årsberetningerne blev det igen og igen noteret: »kommunekassen har altså måttet tilskyde«. Det kunne den selvfølgelig ikke blive ved med, så efter midten af 1890'erne måtte den oprindelige »pris-

liste« ganske simpelt reguleres. Det betød omvendt et overskud til kommunekassen, og det var måske heller ikke ligefrem meningen, hvorefter begravelsesvæsenet gik over til at reducere evt. årlige overskud ved at lave henlæggelser.

Det var ikke uden visse vanskeligheder, kommunen overtog begravelserne. Først var der protester fra nogle af de lokale præster, der hævdede, at de intet havde hørt til planerne, og at de ganske simpelt følte, at »døden« var et kirkeligt og ikke et kommunalt anliggende. Det var heller ikke tilfredsstillende for præsterne »at lyse fred over gravene, når disse i mange tilfælde blev brudt efter blot 20 år forløb«. Et andet kritikpunkt gik på de såkaldte begravelser i »almindelig linie«, dvs. de billigste fortløbende begravelser.

Det princip indebar nemlig, at »ægtefæller blev skilt i døden«. Sådan som prispolitiken var lagt til rette, ville dette forhold især ramme de mindre bemidlede.

Et andet problem var, at der nu ikke længere blev afholdt begravelser i byen om søndagen. Det spørgsmål gav anledning til så megen utilfredshed, at det nåede frem på ministerens bord, selv om biskoppen allerede havde svaret, at det ikke kunne lade sig gøre uden en betydelig »forøgelse af de gejstlige embedskræfter og af kirkebetjeningen« samt opførelse af ligkapeller på Nordre kirkegård og ved Skt. Pauls kirke. Århus kommune havde nemlig nægtet at yde tilskud til sådanne planer, der da heller ikke ved denne lejlighed blev realiseret.

Den nye kirkegård

Som tidligere nævnt var der efterhånden opstået et påtrængende behov for at få en ny kirkegård. I 1872 henvendte inspektionerne for Domkirken og Frue kirke sig til byrådet med en anmodning om, at det skulle medvirke til anskaffelsen af en ny kirkegård. For at tage sig af dette problem, blev der nedsat et udvalg bestående af inspektionerne og tre delegerede fra byrådet.

Der var enten tale om et meget hurtigt arbejdende udvalg, eller også havde man været forbedret på henvendelsen, for allerede i april 1873 fremkom udvalget med sine overvejelser om, hvilke muligheder man havde haft i tankerne med hensyn til placeringen af den nye kirkegård. Egentlig havde man helst set kirkegården anlagt på et område, der tilhørte Marselisborg, men det kunne ikke lade sig gøre, da ejeren, H. P. Ingerslev, ikke ville have en kirkegård på sin jord. Galgebakken havde også været på tale, men var gledet ud, dels fordi den var for lille, dels fordi det ville blive vanskeligt at skaffe en anden eksercerplads. Udvalget stod derfor over for valget mellem to pladser nord for byen, begge beliggende op til den markvej (Trøjborgvej), der førte fra Grenå landevej op til »Aldersro«, (mellem Aldersrovej og Barthsgade, opført som et af de tidligste villabyggerier i Århus, og stilmæssigt udført i noget, der bedst kan betegnes som maurisk). Den østlige plads var begrænset af Knudrisbakken og vejen (nuværende Kirkegårdsvej, der blev anlagt 1878) fra limfabrikken (der lå i området, hvor nu Østboulevarden, anlagt fra

midten af 1870'erne til 1892, og Kirkegårdsvej nu krydser hinanden) op til ovennævnte markvej. Den vestlige lå mellem vejen fra limfabrikken og den vej (Aldersrovej), der fra nord førte forbi »Aldersro«. Men efter et par møder var man enedes om at pege på den østlige plads, og derfor indstillede man til byrådet, at kirkerne fik overdraget denne.

Efter en debat i byrådet blev sagen sendt til sundhedskommissionen til udtalelse. Denne havde intet at indvende mod placering af kirkegården på den omtalte grund, men der skulle iagttages visse forhold. Blandt andet anbefalede man, at den møddingsplads, der lå ved Randersvej, blev fjernet, inden kirkegården blev taget i brug, »...da opholdet på denne ellers vil blive utåleligt for de besøgende, når vinden bærer fra

I forbindelse med anlæggelsen af Østboulevarden fra midt i 1870'erne til 1892 hortgravede man en del af Knudrisbakken. Det egentlige anlæg på bakken blev inddraget til kirkegård i 1912.
(Foto i Begravelsesvæsenets arkiv).

møddingspladsen hen over kirkegården«. Uden skulle adgangen til at grave brønde til drikkevand på parcellerne, der grænsede op til kirkegården, forbydes.

Da det var bestemt, hvor kirkegården skulle placeres, var de næste spørgsmål, der skulle løses, en eventuel betaling for benyttelsen af arealerne og deres anlæg samt ejendomsretten til jorden. Til at begynde med ville byrådet have en afgift af jorden, der svarede til den hidtidige lejeafgift, og en bestemmelse om, at arealerne skulle gå tilbage til byen, hvis kirkegården skulle blive nedlagt. Men 21. oktober 1874 vedtog byrådet enstemmigt, at kirkerne fik overdraget den nye kirkegård uden afgift, dog med den på parcellerne påhvilende gæld, og »...at arealet overlades kirkerne til begravelsesplads, men er og vedbliver at være kommunens ejendom«.

På dette tidspunkt var det en helt naturlig placering, man havde fundet til den nye begravelsesplads. Den lå uden for byen, men ikke for langt ude. Der var ikke nogen bebyggelse af nævneværdig karakter, man kunne komme i konflikt med, bortset fra nogle få huse på Skovvejen, som nu ikke længere måtte have brønde, men skulle have vand fra vandværket.

Da formaliteterne var i orden, påbegyndtes plantningen af læ- og dækbælter. Der var forinden foretaget forskellige borer og jordbundsundersøgelser, der viste, at det var unødvendigt at foretage dræningsarbejder. Det ville være tilstrækkeligt at plante så mange store træer som muligt. I de første mange år blev arealet udlagt som græsmark, dog med et stykke jord

afsat til begravelser. Der var naturligvis afsat havegange, der blev renholdt, som det også var tilfældet med træbælterne; men det kneb i de første mange år at holde ukrudtet nede. Gangene mellem gravstederne måtte gravejerne i begyndelsen selv renholde; omkring århundredeskiftet tog kirkegårdens personale sig dog også af dette arbejde.

9. oktober 1876 foretoges indvielsen af kirkegården, da sognepræst F. E. Seidelin ved Frue kirke, afholdt de to første begravelser. Der skulle imidlertid komme til at gå fire år, før der blev op-

Den grundlæggende idé ved Nordre kirkegårds udformning var parkpræget. På dette luftfoto, fra 1956, kan man se de store træer, de svungne stier og gange, der som en helhed er med til at give kirkegården karakteren af en park.
(Foto i Begravelsesvæsenets arkiv).

ført et egentligt kapel. Indtil det skete, klarede man sig med et interimistisk trækapel. 2. december 1880 indviede stiftsprovst Hans Sørensen det nye kapel, der var blevet opført i nyromansk stil med korsfløje, og tegnet af arkitekt V. Puch. I 1909 blev det ombygget og udvidet efter tegninger af arkitekt S. F. Kühnel, og i 1942 blev rummet udsmykket af Harald Borre; samtidig blev der indrettet krematorium i kælderen. Der kom ikke til at gå mange år, før man begyndte at pusle med planer om en udvidelse af kirkegården. Det blev i alt til fire udvidelser. Den første fandt sted i 1891 og omfattede et område ud mod Sandgraven. 1892 inddrog man et stykke ind mod byen og i 1899 det stykke, som ligger nord-

Urnelunden, der blev anlagt i 1935, ses her i 1945. To år tidligere, 1943, var der her blevet indrettet en kransplads. Man kan se i planlægningen, at det havearkitektoniske har spillet en rolle i udformningen af urnelunden, der ikke har præg af en begravelsesplads.

(Foto i Begravelsesvæsenets arkiv).

vest for Kirkegårdsvej. I 1912 blev Knudrisbakke inddraget, som ellers igennem mange år havde været et yndet anlæg, og det var ikke med udelte glæde, at byrådet gav tilladelse hertil.

I forbindelse med udvidelserne, især den tredje, var man fra enkelte medlemmer i byrådet inde på, om man dog ikke burde vende tilbage til den gamle idé om at placere en kirkegård på Marselisborgs jorder, som byen snart ville blive ejer af. Det var især området vest for Vibyevejen, der var i tankerne. Desuden mente man, at det ville være på sin plads, om Frederiksbjerg, der talte 10–15.000 indbyggere, kunne få den nye kirkegård i nærheden, da befolkningen i denne bydel måtte drage til den anden udkant af Århus for at begrave deres døde. Ydermere mente man, at arealet til den påtænkte udvidelse af Nordre kirkegård ville egne sig meget bedre til villabebyggelse eller smukke gadeanlæg, og man fandt det forkert, at kirkegården lå, hvor der var den smukkeste udsigt, hvilket også betød, at den lå på den dyreste jord. Som en bibemærkning i denne diskussion blev det foreslået, at man skulle benytte lejligheden til at tage spørgsmålet om ligbrænding under overvejelse, da denne begravelsesform utvivlsomt ville blive fremtidens begravelsesmåde.

Med den sidste udvidelse i 1912 var arealet af kirkegården omkring 35 tdr. land, hvor halvdelen var udlagt til gravareal og resten til veje, stier, beplantning osv. Helt bevidst blev kirkegårdsanlægget udført i fri stil med buede gange, fritstående træer og partier med blomstrende buske. Dette er blandt andet grunden til, at kun

omkring halvdelen af arealet blev udnyttet til begravelser.

Med denne udvidelse af kirkegården og med en viden om, at dagene snart var talte for kirkegården ved Frederiks allé, var der flere og flere, der valgte gravsted her. En lang række af byens kendte borgere købte familiegravsted eller enkeltgravsted, og på mange af gravene blev der rejst mindesmærker eller kunstfærdigt udformede gravsten. Inddragelsen af Knudrisbakken betød også, at der blev skabt mulighed for at lave gravsteder ind i bakken.

Men i løbet af forbløffende kort tid var man igen ved at løbe tør for plads til begravelser, blandt andet fordi man ikke ønskede at opgive kirkegårdens parkpræg, og ved indvielsen, 1. oktober 1927, af Vestre kirkegård, hvor de fleste begravelser nu kom til at foregå, standsede man for yderligere salg af gravsteder. Dette gjaldt dog ikke for medlemmerne af den katolske menighed, idet der på Nordre kirkegård er udlagt et særligt areal for den.

Efterhånden som ligbrændinger blev mere udbredt, kom der et ønske om etablering af urnehave, som man havde det i andre byer med krematorier. Byrådet besluttede derfor i 1935 at anlægge en sådan på Nordre kirkegård. 1943 blev der i urnelunden indrettet en særlig kranseplads til henlæggelse af kranse og blomster fra bisættelser, hvor urnen nedsattes i urnelunden, og desuden benyttes den i de tilfælde, hvor urnen enten hensættes i kolumbarium, eller hvor der ikke findes noget gravsted.

I 1935 åbnede man igen mulighed for køb af

gravsteder på kirkegården, som derfor igen kom til at fungere normalt og som en aflastning for Vestre kirkegård.

Vestre kirkegård

Den 5. oktober 1927 kunne Århus indvie sin fjerde kirkegård, hvis beliggenhed var vedtaget i enighed af byrådet i 1920 – idet den tredje, Nordre, nu var fuldt udnyttet. Den verdslige og den gejstlige magt var til stede ved indvielseshøjtideligheden; den første var repræsenteret ved borgmester Jakob Jensen, der glædede sig over, at man havde fundet dette landskabelige sted ved Viborg landevej som fremtidens gravplads. Han udtalte også sin anerkendelse af anlægget, der var udført af stadsgartner L. Sandberg og kirkegårdsinspektør Rud. Rasmussen i forening. Samt over stadsarkitekt Fred. M.R. Draibys kapel med 252 siddepladser. Biskop T.L. Schiøler tog sig af den kirkelige side af sagen med en smuk indvielsestale, og allerede næste dag fandt den første begravelse sted.

I alt 80 tdr. land var udlagt til den nye Vestre kirkegård, hvilket skulle give plads til ca. 45.000 normalbegravelser; men fra begyndelsen var kun de 9 tdr. anlagt. Allerede 3 år efter, den 15. november 1930, kunne de næste anlægte 12 tdr. land tages i brug. Siden er kirkegården blevet udvidet med jævne mellemrum. Under krigen blev der f.eks. foreslået en udvidelse med 1.400 gravpladser, fordi man, hvis der skulle udbryde en epidemi – og man havde vel den spanske syge i forholdsvis frisk erindring – simpelthen ville

komme til at mangle gravpladser. I øvrigt blev der også i begravelsesvæsenet indrettet et katastrofeberedskab. Hvis der blev luftangreb på byen, eller hvis andre krigsmæssige begivenheder ville medføre et større antal døde, havde Kommunehospitalet ikke kapacitet til at modtage de dræbte. Derfor skulle begravelsesvæsenet selv opsamle, identificere og begrave de døde. Hver kommune i området oprettede en station, og for Århus' vedkommende blev det på Vestre kirkegård. Her blev endvidere det samlede mandskab og materiel stationeret.

Blandt senere udvidelser arealmæssigt kan nævnes, at der blev inddraget 10 af de tilstødende kolonihaver i 1970 og yderligere 50 i 1974.

Landligt var det fra begyndelsen her ude ved

Så landligt var der ved Viborgvej i 1927. Fotograf E. Ebbesen har taget billedet i juli måned 1927, flere måneder før kirkegården blev indviet. Som det fremgår, er stadsarkitekt Draibys kapel færdigbygget.
(Foto i Lokalhistorisk samling).

Viborg landevej; men desværre var der adskillige store sten i jorden, der var til gene for gravkastningerne. I begyndelsen måtte man tilkalde en stenhugger til borthugning, senere overtog personalet opgaven ved anvendelse af sprængstof. I den forbindelse er det nok de færreste, der tænker over de problemer, naturen i dens fremtrædelsesformer afstedkommer på større kirkegårde: skybrud har fået grave til at falde sammen på Vestre kirkegård, forskellige dyr har måttet bekæmpes gennem årene, f.eks. mus, der æder de nedlagte løg, harer, der æder den nye beplantning, vilde katte, der strejfer rundt og må indfanges; en overgang måtte krager bortskydes, da de slog sig permanent ned. Den slags opgaver er en del af tjenesten for personalet, der i mange år havde ret dårlige forhold på Vestre kirkegård. Noget egentligt opholdsrum var der ikke i de første mange år. Om sommeren måtte der anvendes et forfaldent bræddeskur med jordgulv, om vinteren måtte frokosten indtages i et hjørne af fyrrummet i kapelkælderen. Det nævnte gamle skur, der stammede fra 1925, da opførelsen af kapellet begyndte, faldt først 1957, men da var det forlængst, nemlig i 1942, blevet afløst af en træbarak ved Viborgvej, der var indrettet som et passende mandskabsrum. Træbarakken blev i 1975 afløst af den nye materielgård på samme sted.

Hvad der giver Vestre kirkegård sin særlige karakter er de begravelser, mindelunde og monumenter, der på forskellig vis har forbindelse med anden verdenskrig. Det begyndte i september 1942, da Royal Air Force piloten W.I. Millert, der

Når døden indtræder, ophører fjendskabet, lød det fra de tyske myndigheder i september 1942, da en Royal Air Force pilot blev begravet med fuld honnør fra Vestre kirkegård. Kisten var indsvøbt i det engelske flag, og et tysk militærorkester medvirkede ved højtideligheden. (Foto i Begravelsesvæsenets arkiv).

var fundet skyllet i land ved Hou, blev begravet. Det skete under fuld tysk militærhonnør med orkester og med kisten indsvøbt i det engelske flag. Repræsentanter for den danske hær og politiet deltog, og der var krans fra bl.a. byrådet. I alt 11 begravelser blev det til af engelske flyvere, heraf nogle i maj og juni 1945, der var døde af deres sår på hospitalet. Omkring samme tid blev et par russiske krigsfanger begravet. Begge disse soldatergravanlæg er blevet lagt om et par gange, men findes fortsat til venstre ad ringalléen. I begyndelsen stod der hvide trækors på de engelske soldatergrave; nu er der ensartede hvide marmorsten. I øvrigt har nogle af de begravede måttet graves op igen til identifikation i de første efterkrigsår. Det gjaldt f.eks. to flyvere, som tysker-

ne havde begravet uden identifikation i september 1943. Lidt tættere ved hovedindgangen på begge sider af denne findes andre karakteristiske monumenter med baggrund i krigsårene. Ved havnekatastrofen den 4. juli 1944 omkom 28 mennesker, mens 13 savnedes. De blev alle bisat fra Vestre kirkegårds kapel ved en stor højtidelighed. I december 1945 blev der indrettet en mindelund for de savnede, der fortrinsvis var havnearbejdere. Endvidere er der to mindelunde for kz-lejrfanger: en for fem hjemførte omkomne, den såkaldte patriotgrav, der blev afsløret i august 1949, og en mindemur for de 15 savnede, hvis navne var fremskaffet gennem Røde Kors. Mindemuren blev udformet af stadsarkitekten i samarbejde med stadsgartneren og efter konsultation med repræsentanter for modstandsbevægelsen.

Det er imidlertid ikke blot allierede soldater og danske modstandsfolk, der sætter sit stærke præg af krigsårene på Vestre kirkegård. I slutningen af krigen strømmede de tyske flygtninge til fra Østprøjsen. De var hårdt medtagne af sult, strabadser og sygdom, som medførte stor dødelighed. Den første begravelse af en flygtning fandt sted den 7. marts 1945, og man valgte den fjerntliggende nordvestlige del af kirkegården til formålet. I løbet af bare denne måned blev der begravet 67 flygtninge, voksne og børn. Holdningen til flygtningene var generelt ikke mere positiv end højst nødvendigt, og man udnyttede begravelsesarealet så stærkt som muligt. De 67 personer måtte deles om 33 grave. Men kapellet var pyntet, udsmykning foretaget, og en tysk felt-

præst talte og foretog jordpåkastelsen. Fra 1. april 1945 og et år frem fulgte yderligere begravelse af 474 flygtninge, og i årene 1946/48 yderligere 78, hvortil kom 299 tyske soldater. På deres fællesgrav blev der i midten af 1950'erne anbragt en poleret granitplade med indhuggede bogstaver med inskriptionen: Hier ruhen deutsche Soldaten aus den Jahren 1945–1946 (og den samme på dansk). Mellem de to tyske gravpladser blev der placeret en barnefællesgrav, hvor den første begravelse fandt sted i november 1945, og senere er det blevet til flere tusinde børnebegravelser i denne fællesgrav. I begyndelsen af 1960'erne arrangerede man de tre nævnte fællesgravpladser som en stor fællesplæne, adskilt af levende hegn, og endelig kom det i 1970'erne

I titusindvis ankom flygtninge fra Østprojsen til Danmark i krigens sidste dage. Ved en heroisk indsats af den tyske flåde blev de transporteret over Østersøen under stadig beskydning og bombing af allierede flysværker. Da de kom frem, var de i betydelig grad udsultede, udmattede og befængt med sygdomme. Under disse tragiske omstændigheder var dødens høst rig, særlig blandt de ældste og de yngste. Her ses træ Kors fra flygtningegravene i 1945. (Foto: Begravelsesvæsenets arkiv).

til den seneste omlægning, der betød, at 306 mindsten blev nedlagt i niveau med navnene på samtlige soldater og flytninge, i alt 918, der ligger begravet her. Udgiften blev betalt af Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge.

I takt med de ændrede begravelsesskikke lavede man en urnehave i 1944 med plads til ca. 180 urner og med første urnenedsættelse i april 1945. Det er karakteristisk for Vestre kirkegård, at den som den eneste i byen har alle former for begravelse: individuelle kistebegravelse, kistefællesgrave, urnegrave, urnefællesgrave og kolumbarium. Hvortil kommer den specielle skovkirkegård i arealet ud mod den – støjende – Ringgade, der har fungeret siden 1970. 1986 blev den udvidet med et område ved kapellet. Hvad der i øvrigt har været den største begivenhed på Vestre kirkegård i de senere år er bygningen af kapelkrematoriet, der blev taget i brug i sommeren 1969. Krematoriet, der dækker et areal på ca. 700 kvadratmeter er opført i hvid synopalbeton med facader i lige, ubrudte flader med al belysning gennem ovenlysspalter. Til krematoriet er der knyttet en kapelsal med plads til ca. 50 personer; den har loftsbeklædning i fyrretræ. Arkitekt på bygningsværket er Henning Larsen, København. Blandt andre nyanlæg på kirkegården er kolumbariet fra 1974 i den nordlige del af det store kapel med plads til 150 urner samt Erik Heides vældige kors af skånsk granit, opstillet i 1976. Det tjener som kunstnerisk udsmykning på den nye urnefællesplæne i den sydlige del af kirkegården. Monumentet er bekostet af kommunen; det er 2,5 m højt og vejer 22 tons.

Kirkegårdene i Viby

Uden for den gamle købstad ligger kirkegårdene ikke som isolerede begravelsespladser, men i nær tilknytning til de enkelte sognes kirker. Hovedparten af disse er selvejende og bestyres og drives af menighedsrådene, der således også har ansvaret for forvaltning og drift af de kirkegårde, der indgår som en integreret del af kirkeanlæggene.

Af de 43 kirkegårde, der ligger i de tidligere

Viby kirke, set fra nordøst, efter radering af Axel Holm omkring 1930. På billedet ses den ombyggede kirkegårdsmur, der senere er blevet forlænget langs Kirkevej og Bjørnbaksvej efter kirkegårdens udvidelser. Mindesmærket bag muren er rejst over en af Vibys kendteste borgere fra sidste århundrede: læreren, højskoleforstanderen og lokalpolitikeren Lars Bjørnbak (1824–78).

På soklen af J. A. Jerichaus buste er indhugget den radikale venstrepolitikers ofte brugte ord: Kundskab er Magt. Uvidenhed

Frældom.

(Foto i Lokalhistorisk samling).

forstæder og omegnskommuner, står begravelsesvæsenet kun for driften af de to kirkegårde, der ligger i Viby: Viby og Fredens kirkegårde. Og det har sin særlige baggrund.

Viby kirkegård

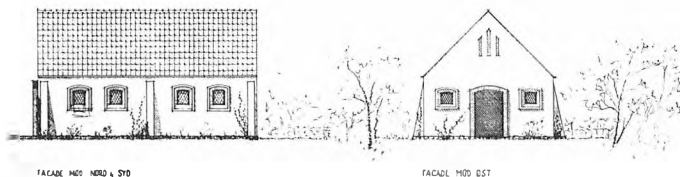
Kirkegården ved Viby kirke er den ubestridt ældste af de kommunalt drevne kirkegårde. Den er formentlig anlagt nogenlunde samtidig med opførelsen af kirken på et tidspunkt i den tidlige middelalder, måske engang i 1100-årene, da hovedparten af de danske landsbykirker blev bygget. Af den nuværende stenkirke i Viby stammer de ældste dele: skib, kor og apsis fra tiden omkring 1200, men stenkirken har formentlig her som andre steder haft en forgænger af træ. Der er dog også den mulighed, at den oprindelige begravelsesplads har ligget nordligere i byen, hvor man har fundet en del kranier og andre skeletdele.

Man har ikke megen kendskab til kirkens ældste historie, men det anses for mest sandsynligt, at den er blevet opført af kongen i tilknytning til den kongsgård, som man har fundet rester af på Slotsbanken umiddelbart syd for kirken, hvor nu Viby skole ligger. Hele landsbyen Viby tilhørte i middelalderen kongen, der havde patronatsretten til kirken, dvs retten til at udnævne sognepræsten, ligesom det var kongen, der som kirkejer havde ansvaret for kirkens, herunder kirkegårdens vedligeholdelse.

Fra slutningen af 1500-tallet begyndte kongerne at sælge kirkerne med det tilhørende jordegods til private. Viby kirke gik 1661 ud af konge-

ligt eje og blev overtaget af Gabriel Marselis, den hollandske handelsmand, der på denne tid, som en af den danske stats store kreditorer, bl.a. fik overdraget et stort kongeligt godsområde syd for Århus – det senere Marselisborg. I største delen af 1700-årene tilhørte kirken besidderne af stamhuset Constantinsborg, der 1771 afhænde den til baron Christian Gersdorff på Marselisborg. Kirken fulgte derefter Marselisborg indtil 1897, da Århus købstad, der året forinden havde købt hovedgården, afstod den til Viby sognekommune.

Om kirkegårdens størrelse og indretning frem

Den nye kapel på Viby kirkegård blev opført i 1949 efter planer udfærdiget af kommuneingeniør N. K. Hansen. Kapellet, der kom til at ligge i et lille anlæg på kirkegårdens sydlige del, fik ud over modtagelsesværelset et ligrum med plads til otte kister. Gulve og trapper blev udført i granitsten og vinduerne blyindfattede. Det ses her i kommuneingeniørens tegning fra 1947. (Tegning i Viby kommunes arkiv).

til 1700-årene ved man faktisk ingenting. Fra begyndelsen af dette århundrede er bevaret nogle kirkesynsprotokoller, hvoraf fremgår, at kirkegården har været omgivet af en kampestenmur, men synsreferaterne afslører også, at både kirke-

gård og indhegning har været i en elendig tilstand, og at det har været så som så med gravfreden. »Kirkegårdens mur er brøstfældig. Porten til kirkegården har være øde i 8 år. Den søndre låge er helt ruineret og skjulet herover i lige måde og for snæver til at bære et lig ind af. Den ganske menighed klager storligen, at ligtræerne og gravene på kirkegården omkastes og omrykkes af svin«, noteres det ved synet i 1715, og en halv snes år senere er det endnu værre: »Kirkegårdsmuren er faldet ned nogle steder. Porten og den venstre kirkelåge er i stykker, og på den søndre side ud til Terp er den helt borte, så hverken svin eller andre kreaturer kan holdes fra kirkegården«.

Hvor længe det stod så slemt til, vides ikke, da synsrapporterne ikke er bevaret mellem 1730 og 1785, men om ikke før er forholdene her formentlig blevet stærkt forbedrede efter Marselisborgejeren Gersdorffs overtagelse i 1771, idet han kort efter overtagelsen satte en omfattende hovedreparation af kirken i gang. Synsrapporterne fra 1800-årene viser også, at de fornødne vedligeholdelsesarbejder på gravpladserne og kirkegårdsmuren nu foretages løbende.

Fra sidste halvdel af 1800-tallet begyndte i Viby en udvikling fra landsby til forstad. De områder af Viby mark, der mod nord grænsede op til Århus fik fra 1860'erne karakter af bybebyggelse, der voksede sammen med købstadsområdet. I 1874 blev sognets nordligste del, Frederiksbjerg, indlemmet i Århus, og byens vækst mod syd fortsatte med købet af Marselisborg i 1896, hvad der yderligere reducerede Viby sogns

størrelse. Folketallet var fra 1860'erne kraftigt stigende og udgjorde efter indlemmelserne omkring århundredskiftet ca. 900. I den følgende tid blev tilvæksten endnu stærkere over ca. 5000 i 1925 til godt 10.000 i 1950 og henved 20.000 ved kommunalreformen i 1970.

Der er derfor i dette århundrede blevet behov for adskillige udvidelser af kirkegårdsarealerne i takt med befolkningstilvæksten, der også har ført til, at det oprindelige sogn er blevet delt ved udskillelse af Fredens sogn i 1960 og Ravnsbjerg sogn i 1976.

Den oprindelige kirkegård omkring Viby kirke blev i 1917 udvidet mod øst fra godt 0,4 til 0,7 ha og få år senere, i 1926, udvidedes den yderligere til omkring det dobbelte. En tredje udvidelse til i alt ca. 1,8 ha kom til i 1946, hvorefter kirkegården omfattede faktisk hele området mellem Kirkevej, Mindevej og Bjørnbaksvej. Et lille ligkapel af røde mursten var blevet opført på kirkegården i 1903, og dette blev i 1949 afløst af det nuværende noget større, der er opført i kirkens stil. I forbindelse med udvidelserne blev også kirkegårdsmuren, der oprindeligt bestod af diger af marksten, men omkring 1900 var ændret til kløvstensmure med »tegltag«, forlænget og udbygget.

Den stadige befolkningstilvækst, der 1944 førte til de første planer om udskillelse af Fredens sogn og opførelse af en ny kirke, gav også anledning til planer om at anlægge en ny centralkirkegård på ca 6 ha på gården Vidtskues jorder mellem Ingemannsvej (den nuværende Christian Xs Vej) og Rosenvangs Allé. Projektet, der i

første omgang i 1949 blev godkendt af Kirkeministeriet, gav anledning til megen strid i både sognerådet og menighedsrådet. Uenigheden om behovet af at opføre et stort nyt kapel på centralkirkegården, samt ønsker om at bevare kirkegårdene i nær tilknytning til de to kirker, bevirkede imidlertid, at projektet blev opgivet til fordel for

Bronzemedaljonen på denne gravsten er skabt af Århusbilledhuggeren Elias Ølsgaard. Mindestenen er rejst over Viby- præsten J. C. Zinns datter, der som 17-årig omkom ved en togulykke på Viby Station i 1912.
(Foto i Lokallhistorisk samling).

udvidelser af Viby kirkegård og anlæggelse af en ny kirkegård ved Fredenskirken.

De følgende udvidelsesplaner for Viby kirkegård kom til at omfatte hele området mellem Bjørnbaksvej og Grundtvigsvej og indbefattede oprindeligt også en nedlæggelse af Bjørnbaksvej. De gennemførte udvidelser har dog været noget mindre omfattende. Bjørnbaksvej er bevaret og ligeledes ejendommene nord for denne, der bl.a. omfatter børnehaven Bjørnbakhus. En del af kirkegårdens område blev endvidere udlagt som legeplads, og 1983 afstodes desuden en del af reservearealet til brug for opførelse af fritidshjemmet på Grundtvigsvej.

At behovet for udvidelser ikke har været så stort som anslået omkring 1950, hænger også sammen med ændringerne i begravelseskikkene. Urnebegravelser og fællesgravpladser er ikke så pladskrævende som kistegrave. På Viby kirkegård indrettedes den første urnegravplads i 1951, og denne suppleredes med en afdeling på den nye del af kirkegården i 1963/64. Yderligere urnegravpladser blev anlagt her både i første halvdel af 1970'erne og i løbet af 1980'erne. Kirkegården omfatter nu omkring 550 urnegravpladser og knap 2500 kistegravpladser, men de sidstnævntes antal er i de senere år formindsket i forbindelse med sløjfninger af ældre gravsteder. Af de 150 årlige begravelser og bisættelser har urnenedsættelserne siden midten af 1970'erne udgjort hovedparten, og deres andel har været fortsat stigende gennem de sidste år.

Indtil omkring århundredskiftet tilhørte Viby kirke – og dermed kirkegården – som nævnt Mar-

selisborg gods, hvis ejer, indenrigsminister H.P. Ingerslev, til gengæld for at modtage de kirkelige tiendeafgifter, bl.a. havde pligt til at vedligeholde kirke og kirkegård. Viby kommune blev kirketiende-ejer i 1897, hvorefter kirkegården kom under kommunal administration. Formentlig af hensyn til de forventede udvidelser af kirkegårdsarealet ønskede sognerådet at fortsætte med denne administration, også efter at det var blevet muligt for de enkelte menigheder at overtage kirkerne i selveje ved menighedsrådsloven fra 1903. Kirke og kirkegård fortsatte derfor som kommunalt drevne. Først i 1970 gav en ny lov om kirkers bestyrelse mulighed for at udskille kirkegården fra selve kirkens administration. Nogle år efter kommunesammenlægningen overtog Viby menighedsråd så i 1975 selve kirkebygningen og det omkringliggende areal (knap 1700 kvadratmeter) som selveje, mens kommunens begravelsesvæsen herefter fortsatte administrationen af kirkegården på linie med de øvrige kommunalt drevne, Vestre, Nordre og Fredens.

Fredens kirkegård

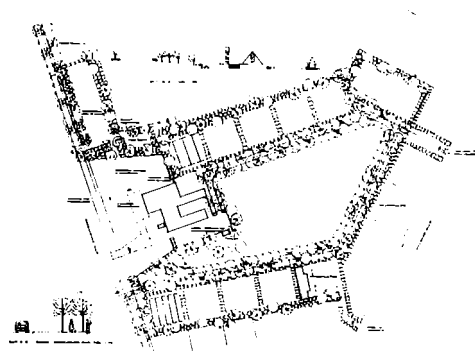
Den yngste af de 4 kommunalt administrerede kirkegårde er Fredens kirkegård. Den blev indviet på Allehelgenssøndag, den 5. nov. 1961, og taget i brug måneden efter.

Forud for det var gået en lang udvikling, som rakte 20 år tilbage i tid. Folketallet i forstæderne omkring Århus voksede, og allerede i 1941 blev daværende biskop Skat Hoffmeyer klar over, at man måtte stille mod at opdele Viby sogn, således at de østlige dele blev et selvstændigt sogn med

egen kirke. Det var imidlertid ikke til at tænke på kirkebyggeri på det tidspunkt, og det var det for den sags skyld heller ikke, da sagen første gang blev taget op ved et offentligt møde i efteråret 1944. Der var stor interesse for spørgsmålet, og der blev nedsat en komité, som skulle forberede sagen. Allerede i februar 1945 fik komiteen Viby sogneråd til at skænke en grund til formålet umiddelbart syd for Rosenvangskolen, der hvor kirken og kirkegården er beliggende i dag. I maj 1945 udsendte komiteen en pjece til alle sognets beboere om den kommende kirke, og her blev det meddelt, at kirkens navn skulle være Fredenskirken. Det var umiddelbart forståeligt for enhver i dagene efter den 5. maj, men er måske siden gået noget i glemme. I kirken lyses Guds fred, og den betjener Fredensvang, men det er altså ikke deraf, den har fået sit navn. Så gik der 13 år, uden at der skete noget. Det vil sige, det gjorde der; men det var for en stor del i det stille. Der blev samlet penge ind, og her bidrog ikke mindst den årlige bazar i en af Rosenvangskolens gymnastiksale, og i 1958 var der indkommet så mange penge, at man kunne gå igang. Der var udarbejdet tegninger til den nye kirke, og det første spadestik blev taget i det sene efterår, men så måtte man også begynde at tage stilling til den kommende kirkegård. Det var så heldigt, at det areal, som Viby kommune havde skænket i 1945, også rummede plads til den. Det er vistnok sidste gang, det er lykkedes her i landet at opføre en kirke i umiddelbar forbindelse med en kirkegård.

Der skulle nu udarbejdes en plan for anlægget. En sådan havde komiteen til opførelsen af Fre-

denskirken for så vidt allerede fået havearkitekt Arevad-Jacobsen til at lave; men sognerådet i Viby, der havde det endelige økonomiske ansvar, anmodede i stedet i december 1958 kirkegårds-gartner P. V. Ruders om at udarbejde et forslag. Han turde imidlertid ikke påtage sig opgaven, så det blev alligevel Arevad-Jacobsen. Planen forelå færdig lige før jul 1959. Kirkens placering var givet, og arealet ikke stort, 2,6 ha, så det var en bunden opgave, og det så meget mere som kirkegården er beliggende på en nordvendt skråning. Arevad-Jacobsen gjorde overskuelighed til det overordnede princip, da han udarbejdede sin tegning. Der skulle derfor anlægges en 4 m bred ringvej gennem kirkegården begyndende og sluttende ved kirken. Ringvejen deler arealet i en ydre og en indre bue, således at kirken lukker den indre bue ud mod Rosenvangshallé. Herved

Arevad-Jacobsen plan for Fredens kirkegård. Ringvejen, der begynder og slutter ved kirken, og som har træer på begge sider, ses tydeligt. Nord og syd for den i den ydre cirkelbue er der indtegnede gravgårde. (Tegning i Viby kommunes arkiv).

opnås en enkel og klar orientering for pårørende og besøgende. Kirkegården opdeles derefter i mindre afdelinger i form af gravgårde og urnehaver på ca. 350 m², som oprettedes efterhånden, som der blev behov for det. Man er – i overensstemmelse med havearkitektens plan – begyndt i den ydre bue, medens den indre bue foreløbig henligger som græsareal, dog er et mindre areal i nærheden af kirken taget i brug til urnegravgrave. Mod offentlig vej skulle kirkegården indhegnes af et kampestensgærde med beplantning, på de øvrige sider af et trådhegn.

Kirkebyggeriet var godt i gang, og planen for kirkegården lå færdig, så det var bare med at få begyndt, men det var slet ikke så let, som det lyder. De kolonihaver, der havde ligget på området, var allerede blevet sagt op til 1. april 1959; men nu kom besværet med at indhente de fornødne tilladelser. Sognerådet var tilfreds med Arevad-Jacobsens plan og sendte den til provstiudvalget for Hads-Ning herreder til godkendelse. Her viste den første vanskelighed sig. Så langt tilbage som 1951 havde Kirkeministeriet godkendt, at den grund, som Viby kommune havde skænket til formålet, måtte bruges til kirkegård; men nu bad provsten sognerådet bevise, at der virkelig var tale om det oprindelige jordstykke. Sognerådet skyndte sig at fremsende en fotokopi af kortet fra 1951 og ledsagede den med disse ord: »Det på kortet viste areal er lidt smalere og lidt kortere end det, der nu indgår i det udarbejdede detailprojekt, men arealets størrelse er uændret«. Det funderede provsten over i 7 dage og svarede så: »Dette forekommer mig

uforståeligt«. Således foranlediget advarede han sognerådet mod at begrænse det påtænkte areal, da behovet for jord til det påtænkte formål i lyset af befolkningens stadige formering ville være meget stort i hvert fald på længere sigt. Sognerådet beroligede ham med, at der skulle have stået »længere« og ikke »kortere« i dets skrivelse, og at påstanden om, at arealet var uforandret, altså var rigtig. Desuden bøjede sognerådet sig for provstens krav om, at kirkegårdens indhegning, gærder såvel som trådhegn, skulle have en højde af 1,10 m, og ikke 1,0 m, som havearkitekten ellers havde tænkt.

I løbet af januar og februar 1960 nåede sognerådet til forståelse med provstiudvalget; men dermed var sagen langt fra klar. Nu skulle der indhentes en udtalelse fra den kongelige bygningsinspektør. Den blev udarbejdet den 1. april 1960 og havde form af en godkendelse af projektet, men med en henstilling om, at de påtænkte mandskabs- og redskabshuse samt toiletbygningen skulle placeres og udføres efter samråd med kirkens arkitekter. Derpå blev sagen så sendt til Akademiet for de skønne kunster, men Viby sogneråd fandt, at nu kunne det være nok, og besluttede på sit møde den 4. april 1960 at påbegynde arbejdet med kirkegårdsanlægget nærmest kirken, uanset at ministeriets godkendelse af projektet endnu ikke forelå. Det var om ikke åbent oprør så dog selvtægt, og i godt en måned foregik arbejdet uden lovligt grundlag, indtil ministeriets tilladelse indløb sidst i maj. Dermed var omsider det store arbejde med at få tilladelserne i hus afsluttet. Det skete præcis en

uge, før kirken blev indviet. I 1/2 år senere kunne kirkegården tages i brug. Seks firmaer havde udført anlægsarbejdet. Hoffmann & Sønner havde foretaget terrænreguleringen, Jord- og betonarbejdernes cooperative forretning kloakering og dræning, vejanlægget havde W. Hartmann Petersen stået for, brolægningen Johs. Christensen & Sønner, mens Århus trådvarefabrik havde taget sig af hegnet og Søren Petersen af gartnerentreprisen.

Administrativt fik den nye kirkegård status som annekskirkegård til Viby kirkegård, og det betød, at den tilhørte kirketiendeejeren. Kirketiendeejeren var Viby kommune, og da den i 1970 blev sammenlagt med Århus kommune, overtog denne Viby kommunes rettigheder og pligter som kirketiendeejer. Fredens kirkegård blev derfor administreret af Århus kommunes begravelsesvæsen. I 1974 blev kirketiendeejerforholdet imidlertid ophævet, og Fredens kirkegård overgik sammen med Viby kirkegård til kommunal administration. Det var den ganske vist i forvejen, men det var i kommunens ejendom af kirketiendeejer; fra 1974 har det været i kommunens ejendom af kommune. Hvis det forekommer forvirrende, kan man trøste sig med, at det ikke har haft nogen praktisk betydning.

Går man i dag en tur på Fredens kirkegård, er hovedindtrykket, at anlægget er enkelt og harmonisk. Det er stadig en ny kirkegård uden særlige karakteristiske monumenter og gamle traditioner. Sammen med kirken udgør den en helhed. Måske trænger parcelhusene lidt tæt på, men mod nord skaber Rosenvangskolens bold-

baner en glidende overgang og distance til skolen, og stemmerne fra frikvarteret bryder ikke kirkegårdens fred.

Kremation og krematorier

Ligbrænding i sin nuværende form er ikke gammel – kun ca. 120 år. Den stammer fra Italien, helt konkret fra 1869, da en indisk fyrste døde i Firenze og blev brændt der på bål. Samme år vedtog en lægekongres – også i Firenze – en udtalelse, hvori det hed, »at man ved alle mulige midler, i de hygiejniske loves interesse, bør søge legalt at sætte ligbrændingen i stedet for den nu bruglige begravelse«. Man var dog klar over, at det for at skabe fornøden interesse var nødvendigt at konstruere en ovn, i hvilken brændingen kunne foregå, uden at liget kom i direkte berøring med ilden. Det problem løstes meget hurtigt, og allerede ved midten af 1870'erne stod det første krematorium færdigt i Milano, og omtrent samtidig også et i Gotha i Tyskland. Ovnene var en såkaldt regeneratorovn, der ved meget høje varmegrader – 800-1000° – var i stand til at foraske den døde, inklusive den zinkkiste, der blev anvendt i de første mange år.

Påberåbelsen af det hygiejniske havde noget at gøre med datidens kirkegårdsforhold, der – ikke mindst i Italien – var forfærdelige. Her havde man f.eks. de såkaldte ligkuler, hvori man ved genbenyttelse af gravsteder simpelt hen kastede de mere eller mindre opløste legemer i store dynger. Men også her i landet mente man at have problemer, bl.a. ved byggeselskaber nær kirkegår-

dene, hvor man fra sundhedsmyndighedernes side så en fare for forurening af drikkevandet. Allerede tidligt spillede også pladsspørgsmålet en rolle. De gammeldags kirkegårde blev stadig større, og særlig i købstæderne ville man med tiden få vanskeligheder inden for de eksisterende kommunegrænser.

1881 oprettedes i København Foreningen for ligbrænding, der allerede samme år rettede henvendelse til Justitsministeriet om tilladelse til at foranstalte ligbrænding i Danmark. Ansøgningen blev afvist, men taget op året efter, dog med samme resultat. Foreningen nøjedes da med nogle år at formidle brændinger i udlandet, i Gotha; men det var dyrt – ca. 700 kr, et formidabelt beløb, som kun de mest velstillede kunne tillade sig. Ved midten af 80'erne løb foreningen en stor risiko, idet den simpelt hen efter en indsamling opførte et krematorium på hjørnet af Nylandsvej og Ndr. Fasanvej på Frederiksberg. Bygningen stod færdig i 1886, og det lykkedes – hemmeligt – at få foretaget en prøvebrænding af en afdød svensk tugthusfange. Der forelå imidlertid allerede før dette forsøg et forbud mod benyttelsen af krematoriet, et forbud, der førtes gennem alle retsinstanser til en stadfæstelse ved Højesteret 1891. Man måtte derfor igen søge at få en lovbestemmelse om ligbrænding, og den fik man meget hurtigt. Fra 1. april 1892 var ligbrænding – med forbehold af testamentarisk bestemmelse, læge- og polititilladelse – tilladt i Danmark.

Loven fastsatte udtrykkelig, at det ikke kunne pålægges Folkekirkens præster at medvirke. Kir-

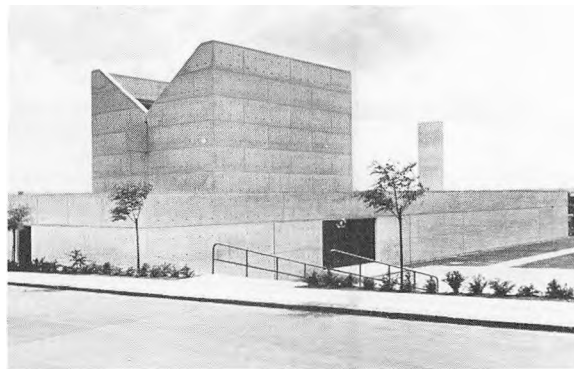

Kihnel's krematorium havde faktisk et forbillede – et anlæg med urnehal i Stuttgart. Det almindelige ønske om mest muligt at skjule skorstenen havde han dog ikke taget hensyn til. Den var, som det ses, anbragt i midten og vel tænkt som et led i bygningens helhed – og derved alligevel kamoufleret. (Foto i Begravelsesvæsenets arkiv).

kens stilling havde nemlig været en af de vigtigste anstødssten for udviklingen, baseret på århundredgammel tradition for jordfæstelse på, at brænding var en hedensk skik og på den frontstilling mod kirken, som ledende kulturradikale kredse og arbejderbevægelsen indtog. Hertil kom for meningmand opfattelsen af opstandelsen. Den kunne kun finde sted for et ubeskadiget begravet legeme, hvorved man helt så bort fra de utallige legemsødelæggende måder, et menneske kunne dø på.

Først ved århundredeskiftet kom der mere interesse omkring ligbrænding – bl.a. stimuleret af brændingerne af digteren Sophus Schandorph og politikeren Viggo Hørup. Den øgede interesse førte i 1901 til oprettelsen af Folkelig ligbrændingsforening, der havde sin rod i arbejderbevægelsen. Pr. 1. januar 1914 blev denne sluttet sammen med Foreningen for ligbrænding til Dansk Ligbrændingsforening.

De første spor i Århus af bevægelsen finder man i et byrådsmøde 26. marts 1885. Nordre kirkegård fra 1876 skulle udvides, og Sundhedskommissionen ønskede en erklæring om jordbundsforholdene, der som over alt i byen var de slettest mulige for kirkegårde, »hvorfor kommissionen anbefaler indførelsen af ligbrænding som

Arkitekt Henning Larsens krematorium fra 1969 på Vestre kirkegård er sådan set ikke mindre »specielt« end Kühnells på Nordre. Der var lidt diskussion i byrådet om placeringen. Det måtte ikke komme for nær til Dralbys trappegavlbygning fra 1920'erne; men opgaven blev løst smukt, og nu godt 20 år efter er det hele vokset til, således at de hvide synopalblokke faldet fint ind i helheden.
(Foto i Lokalhistorisk samling).

den både i sanitær og økonomisk henseende ønskeligste ordning af begravelsesvæsenet og henstiller til byrådet, såfremt dette kan tiltræde denne anskuelse, at arbejde hen til, at Århus by også kommer til at nyde fordelene ved en ligbrændingsanstalt«. Det kom der imidlertid ikke mere ud af. »De vise fædre« har næppe ønsket at tiltræde »anskuelsen«. Men i april har Stiftstidende en annonce fra sagfører Valdemar Christensen og Jacob Zeuners boghandel om optagelse af medlemmer i Foreningen for ligbrænding – indskud 1 kr., årsbidrag 2 kr. Foreningen har altså også virket uden for hovedstaden. 1. maj havde avisen en stor forsideartikel af Fr. Will: »Begravelse eller ligbrænding«, der hverken tog stilling for eller imod, men i al fald konstaterede, at der ikke var holdbare religiøse argumenter mod brænding. På den anden side måtte man »afvente bedre begrundelser, større klarhed i dette hygiejniske spørgsmål, inden man tager sit parti«. Artiklen er i nogen grad »at hælde vand ud af ørerne«; men det er på den anden side bemærkelsesværdigt, at den ærkekonervative avis både optog den og lod den få en fremtrædende plads.

Der er herefter tavshed i hele 13 år, indtil Stiftstidende i september 1898 meddelte, at den første urne var nedsat i et familiegravsted på den gamle kirkegård (Søndre), hvor nu rådhuset ligger. Det var asken af skibsfører Johan Bærentzen, der havde været kaptajn på »Rovena«, Jysk-engelsk dampskibsselskabs første skib. Urnen var blevet transporteret herover »i en kasse« af afdøde to sønner, og den blev uden højtidelig-

hed af nogen art nedsat ved siden af Bærentzens tidligere afdøde kone.

Omkring århundredskiftet blev det klart, at Århus var i svær nød for en ny kirkegård. Diskussionen bølgede i byrådet, – også for fremme af lagbegravelser (to i én grav) og linjebegravelser (én kiste i hvert gravsted), hvilket ville forhindre sambegravelser af ægtepar og derfor ikke var særlig populært. Ligbrændingen blev også nævnt – først af Jacob Jensen i 1904 – men senere ført frem i møde på møde af bevægelsens »store« mand i byen i en menneskealder redaktør Marius Simonsen, Demokraten. Der blev hurtig enighed om beliggenheden af en ny kirkegård, nemlig på vestsiden af De Mezas vej/Skanderborgvej, formentlig lige uden for den nuværende Ringgade – stedet er svært at angive præcist. Det havde været socialdemokraterne, der førte ligbrændingen frem; men der var ingen væsentlig modvilje mod den fra »højre siden af salen«, heller ikke fra det gejstlige medlem, pastor N. Joh. Laursen. Den nye sydkirkegård blev aldrig til noget, og det var opfattelsen fra flere sider – også fra enkelte partifæller – at det var spørgsmålet om et krematorium eller ej, der havde forhalet den så meget, at den til slut blev opgivet. En rolle og vel nok den vigtigste spillede det dels, at man havde regnet galt med hensyn til, hvor længe man endnu havde plads på Nordre, dels at sydprojektet efterhånden var blevet for dyrt. Men samtidig med opgivelsen lykkedes det dog for socialdemokraterne i 1910 at få optaget en bevilling til en detailprojektering af et kommunalt krematorium.

I Folkelig ligbrændingsforenings årsskift for

1908 hævdede Harald Jensen, at sagen allerede ved midten af 90'erne var rejst af ham, og han hævdede tillige, at socialdemokraterne i byrådet havde nægtet at være med til den nye kirkegård, før spørgsmålet om et krematorium var fuldt oplyst. Det var nu lidt af en tilsnigelse; men man fik da projekteringsbevillingen ud af det, og sagen blev videre fremmet af Jysk ligbrændingsforening, som Simonsen fik oprettet. Også en udstilling af tryksager, billeder og grafer samt urner fra P. Ipsens terracotta-fabrik på Landsudstillingen 1909 stimulerede den lokale interesse.

Vedtagelsen i 1910 var principiel, men det viste sig i de følgende år meget vanskeligt at komme videre. Modstanden i byrådet fra de konservative var betydelig, ikke fordi man nu var blevet modstandere af ligbrænding; men fordi man mente, at et krematorium ville blive for kostbart, så meget mere som man med tal fra udlandet kunne påvise, at sagen kun havde overordentlig langsom fremgang. Først 1918 var modstanden endelig brudt, og man kunne skride til opførelsen på Nordre kirkegård.

Krematoriet var tegnet af arkitekt S. F. Kühnel og var som det fremgår af billedet, et ganske ejendommeligt bygningsværk, en mellemting mellem en asiatisk pagode og et mausoleum. Det, man havde bestilt hos Kühnel, var et krematorium, og det fik man; men udenomsrum af betydning havde hverken han eller byrådet tilsyneladende tænkt på. Der var et par smårum til modtagelse af kister og udlevering af urner, derimod ikke nogen kapelsal til afvikling af bisættelsehøjtideligheden. Den måtte finde sted i kirke-

gårdskapellet, en misere som man måtte leve med en årrække. Værre var dog økonomien i foretagendet. Der var startet under 1. verdenskrig, og den oprindelige kalkulation lød på 100.000 kr. til bygning og ovn (60.000 + 40.000). Men de 100.000 kr. gik alene til bygningen; til gengæld fik man ovnen for 15.500 kr. Summen var så stor, at Dansk Ligbrændingsforening hævdede, at den i flere år fremover virkede prohibitiv for sagens fremgang. Ingen købstad turde efter det afskrækkende eksempel binde an med opførelse af krematorier.

Den 9. januar 1923 blev det nye anlæg indviet, og dagen efter foretoges de to første brændinger. Først fra beretningsåret 1924/25 anfører begravelsesvæsenets beretning antallet af brændinger. De var på 29, hvoraf 12 var Århusborgere. Tallet var jævnt stigende de følgende år, og var i begyndelsen af 30'erne ca. tredoblet.

Kritikken af krematoriet var imidlertid voksende både af selve indretningen og af forholdet til kapellet. Sagen fandt sin løsning i 1938, da byrådet vedtog en modernisering af kapellet, kombineret med et nyt krematorium i direkte tilknytning til dette. På grund af forskellige forhold – bl.a. borgmester H. P. Christensens langvarige sygdom – blev planerne dog først realiseret i 1940. Ombygningen kostede ca. 128.000 kr., hvoraf man lånte de 120.000 kr. fra Dansk Ligbrændingsforening. 29. april 1941 foretoges en prøvebrænding, og fra september var krematoriet i normal drift, nu med et årligt antal brændinger på ca. 150. Det gamle stod dog til lige efter 2. verdenskrig, da det blev nedrevet.

23 år efter ombygningen – i 1964 – vedtog byrådet projektering af endnu et krematorium, denne gang på Vestre kirkegård. »Endnu« – for der var faktisk tale om, at man ville benytte begge, idet brændingerne nu var oppe på et antal af godt 800 eller ca. 54% af samtlige anmeldte dødsfald, mere end et enkelt anlæg i længden kunne overkomme. Efter de sædvanlige diskussioner om bygningens beliggenhed og udseende kunne det nye krematorium tages i brug 10. juli 1969, samme dag som de sidste brændinger fandt sted på Nordre. Der blev således aldrig noget ud af den dobbeltvirksomhed, man oprindeligt havde forestillet sig.

Brændingernes antal steg støt. De havde som set allerede i 1960'erne oversteget antallet af jordbegravelser, og i slutningen af 1980'erne androg de omkring 90% af alle anmeldte dødsfald.

Kirkegårdene og de enkelte gravsteder

En kirkegårds udstrækning vil naturligt være afhængig af størrelsen af det lokalsamfund, hvis begravelsespladser den skal rumme. For at modvirke, at kirkegårdene i Århus kommer til at virke overvældende i kraft af deres udstrækning, er de – som så mange andre steder i landet – anlagt i gravfelter eller gravgårde, omgivet af store og brede alleer eller veje og indrammet af hække af en vis højde, som begrænser udsynet.

På Nordre kirkegård, indviet i 1876, blev de oprindelige arealer omkring kapellet udlagt med rektangulære gravgårde. Det samme var tilfældet med kirkegårdens udvidelse i 1896 vest for Kirkegårdsvej. Derimod blev det areal, der ligger syd for den oprindelige kirkegård og øst for Kirkegårdsvej, og som blev tillagt kirkegården i 1890, domineret af buede veje og stier. Herved blev området tilført en større intimitet, og der skabtes herved særligt attraktive gravpladser. Det samme gælder det smalle areal langs Østboulevarden, der blev lagt til kirkegården i 1912. Men ellers er det de rette linier, som behersker de århusianske kirkegårde, dog bortset fra Vestre kirkegårds store, buede allé.

For at sikre, at kirkegårdene fremtræder med et harmonisk enhedspræg, er der af de århusianske kirkegårdsmyndigheder fastlagt regler for gravstedernes anvendelse, udformning og udsmykning. Allerede i juli 1891 forelå den første af Århus kommune udarbejdede »Vedtægt for begravelsesvæsenet i Århus«.

Vedtægten skelner mellem to typer gravsteder, nemlig »familiegravsteder« og »grave i den almindelige linie«. For familiegravsteder var prisen for jorden følgende:

1. For et familiegravsted af 1. klasse, ca. 10 kvadratalen stort (ca. 4 m²), i den af begravelseskontoret bestemte rækkefølge betales 35 kr., uden for rækkefølgen 45 kr., og på særlig dertil udvalgte pladser 90 kr.
2. For et familiegravsted i 2. klasse, ca. 8 kvadratalen (ca. 3,15 m²), i den af begravelseskontoret bestemte rækkefølge 16 kr.

Gravmæle over grosserer Chr. Filtenborg (1852–1919) på Nordre kirkegård inden for kirkegårdslågen på hjørnet af Østboulevarden og Kirkegårdsvej. Graven er et typisk eksempel på de store gravsteder med monumentale gravmæler, der blev rejst i årtierne omkring 1900. Portrætmedaljonen er udført af Århus-kunstneren Elias Ølsgaard (1873–1964).
(Foto i Lokallhistorisk samling).

3. For et familiegravsted af 3. klasse, ca. 8 kvadratalen (ca. 3,15 m²), i den bestemte rækkefølge 8 kr.

Den nævnte pris dækkede også betaling for gravens gravning og tilkastning, skødepenge, nummerpæl og fri rettighed til efter anmeldelse på begravelseskontoret at anbringe monument, ligsten og indhegning ved hække eller jerngitter.

Gravstedet erhvervedes for 20 år, »fredningsperioden«, der regnedes fra 1. januar efter købet. Straks eller senere kunne gravstedet købes for en længere årrække. I 1. klasse dog ikke ud over 100 år og i 2. og 3. klasse ikke ud over 40 år fra den første erhvervelse.

Murede begravelser kunne kun finde sted i 1.

klassens grave, og der skulle træffes særlig aftale med hensyn til såvel indretning som betaling.

Endvidere bestemte vedtægten, at de for tiden til evindelig eje erhvervede gravsteder forblev i kraft.

For en grav i den almindelige linie, ca. 8 kvadratalen (ca. 3,15 m²) skulle der betales for voksne 5 kr. og for ca. 4 kvadratalen (ca. 1,57 m²) til et barn under 12 år 3 kr. Betalingen dækkede også gravens gravning og tilkastning samt 20 års dispositionsret. Endvidere havde ejeren ret til uden vederlag at plante på graven og at forsyne den med monument, hvis højde ikke måtte overstige 1 alen (ca. 63 cm). Hvis man ønskede større monument eller indhegning med metal eller sten på graven, skulle der yderligere betales halvt så meget som for jorden. For fornyelse ud over 20 år skulle der betales som for et familiegravsted efter laveste takst.

Der var særlige regler for uformuende og for personer under fattigforsorg.

Som det fremgår af priserne for familiegravsteder var kirkegårdsjorden tidligere opdelt i tre klasser eller måske snarere i fire klasser, idet man inden for 1. classes jord havde grave på »særlig dertil udvalgte pladser«, hvor prisen var dobbelt så høj som for 1. klasse uden for rækkefølgen. Denne klassificering af kirkegårdsjorden har hvilet på et skøn fra kirkegårdsbestyrelsens side. Hovedregelen var, at 1. classes grave omfattede de gravsteder, der lå ud til hovedadgangsvejene. Det betød, at 1. classes grave i stor udstrækning udgjordes af alle gravsteder langs randen af de enkelte gravgårde. Gravstederne i de enkelte

gravgårdes indre var derimod alle udlagt enten som 2. classes eller 3. classes grave afhængig af, om gravfeltet lå nærmere eller fjernere fra kapellet eller fra en af de store indgangslåger til kirkegårdene.

Vestre kirkegård. Et eksempel fra 1953 på en grav, der er gravet og udsmykket til nedbæring af kisten.
(Foto i Begravelsesvæsenets arkiv).

Nordre kirkegård som den så ud i årene umiddelbart før 1891, da Århus kommune overtog administrationen af begravelsesvæsenet i Århus. Træer og hække omkring de enkelte gravgårde er ikke vokset så meget, at de har markeret sig. På et af gravstederne ses en bænk, på et andet gravsted ses en krans af perler.
(Foto i Lokallhistorisk samling).

Denne klassificering af gravene forsvandt i årene efter 1950. I kirkegårdsforvaltningens officielle årsberetning for 1956 er klassificeringen udeladt, og i februar 1963 vedtog samme forvaltning at hæve taksterne for de tidligere 3. klasses grave til taksterne for 2. klasses grave. Herved opnåede kirkegårdsforvaltningen en forøget indtægt.

Med mellemrum er vedtægterne blevet revideret under indtryk af de eksisterende praktiske forhold. Således bestemte vedtægten fra 1912, antagelig af frygt for i fremtiden at komme til at mangle begravelsesjord, at ved liniebegravelser skulle for fremtiden kisterne anbringes i dobbelt dybde, således at der kunne nedsættes endnu en kiste i en grav. Begravelser i dobbelt dybde, dvs. i

ca. 2,5 m's dybde, ophørte stort set i 1976, da man kunne se, at der var tilstrækkelig disponibel jord.

Som følge af den stigende anvendelse af ligbrænding, kremation, fastsatte kirkegårdsbestyrelsen i november 1922 »Bestemmelser for nedsættelser af askeurner på de kommunale kirkegårde i Århus«. Heri bestemtes bl.a., at urner kan nedsættes i jorden eller anbringes i monumenter, murværker eller lignende. Der skal mindst beregnes 0,5 m² til en urnegrav. Fredningsperioden er 10 år. Der blev straks indrettet en urnehave på Nordre kirkegård. I dag eksisterer der urnegravsteder på alle byens kirkegårde, men kun på Vestre kirkegård er der indrettet en urnehal, kolumbarium, beliggende på nordsiden af det store kapel fra 1927.

Den nugældende »Vedtægt for Århus kommunes kirkegårdsforvaltning« er fra 1990. Ifølge denne stilles ved dødsfald gratis jord til rådighed enten til et kistegravsted, mindst 3 m², eller til en urnegrav, til og med 1,5 m². Fredningsperioderne er stadig henholdsvis 20 og 10 år, men brugsretten til en grav kan forlænges mod betaling. Jordfæstelse kan også ske anonymt i kistefællesgrav eller i urnefællesgrav. I specielle tilfælde skal der dog betales ved første erhvervelse af et gravsted. Det gælder f.eks. ved kistebegravelser, hvis der ønskes en gravplads langs nærmere bestemte, brede gange på kirkegårdene, eller hvis der ønskes en særlig stor gravplads.

Gravstedernes indhegning er i dag søgt begrænset til levende hegn. På Viby og Fredens kirkegårde foretages obligatorisk hækplantning ved

kirkegårdens foranstaltning. På Vestre kirkegård og på Nordre kirkegårds urnegravsteder må hækplantning kun foretages ved kirkegårdens foranstaltning. Hvis der ønskes andet end levende hegn om gravsteder, skal der indhentes særlig tilladelse. På Nordre kirkegård er kistegravsteder ikke omfattet af obligatorisk hækplantning ved kirkegårdens foranstaltning.

Indretning af mausoleum, gravkammer samt nedbæring i grav af kiste eller urne kan kun foretages efter særlig tilladelse fra Magistratens 1. afdeling.

I henhold til lov nr. 268 af 22. maj 1986 om kirkebygninger og kirkegårde er der påbegyndt en registrering på landsplan af særlig bevaringsværdige gravminder. I tilknytning hertil bestemmer vedtægten fra 1990, at Magistratens 1. afdeling kan beslutte, at også andre gravsteder og monumenter end dem, der registreres i henhold til loven, vedligeholdes for Århus kommunes regning efter erhvervsperiodens udløb.

Hermed har man, både på landsplan og på kommunalt plan, erkendt, at kirkegårdene rummer en stor og værdifuld kulturhistorisk arv, der omfatter såvel indretning og benyttelse af kirkegårdene som udformningen af de enkelte gravsteder og disses »inventar«, enten det er af sten og metal eller af botanisk art.

Som eksempel på sådanne bevaringsværdige gravsteder og monumenter kan nævnes den samling på Nordre kirkegård af store gravsteder med monumentale gravmæler, der stammer fra årtierne omkring århundredskiftet, og som ligger inden for kirkegårdslågen på hjørnet af Øst-

boulevarden og Kirkegårdsvej. Nævnes kan også på Vestre kirkegård »4. juligraven«, »Patriot-graven« og »Mindemuren« fra Besættelsestiden, endvidere de 11 englændergrave og de enkelte russiske grave.

Kirkegårdsforvaltningen har allerede i mange år været opmærksom på værdien, både den kunstneriske og den personalhistoriske, af de gamle gravmonumenter fra sløjfede grave. Derfor findes der på udvalgte lokaliteter på kirkegårdene opstillet samlinger af gravsten, der bør bevares som minder efter århusianske borgere.

Interessen for de gamle gravmæler kan måske også ses som en reaktion mod den herskende og nærmest accelererende udvikling mod større og større anonymitet på kirkegårdene. Antallet af fælleskistegrave og fællesurnegrave stiger stærkt. Indskrifterne på gravmælerne bliver mere og mere upersonlige og kortfattede. Oplysninger om titler, ordensdekorationer, fødested, dødssted og pigenavn for kvinder forsvinder. Det samme er tilfældet med tidligere tiders kirkelige bibelciter. Inskriptionerne på gravstene indskrænker sig efterhånden til et navn og eventuelt et par årstal, der angiver livlængden. I enkelte tilfælde står der kun et navn eller måske blot et kælenavn.

Men endnu kan en vandring på byens gamle kirkegårde ikke undgå at blive en historisk vandring blandt byens nu afdøde borgere – en vandring såvel blandt byens tidligere »spidser« som blandt de mere almindelige medborgere – der alle, hver på sin plads, har været med til at skabe og forme det samfund, som i dag er Århus.

Publikationer udgivet af Århus byhistoriske Udvalg

BARN I ÅRHUS

Redigeret af Åge Bredsted,
Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr.
1956. 139 sider. Udsolgt.

BARN I ÅRHUS

Anden samling.
Redigeret af Åge Bredsted,
Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr.
1957. 183 sider. Udsolgt.

ÅRHUSPROMENADE 1909–1959

Redigeret af Vagn Dybdahl og Finn
H. Lauridsen.
1958. 244 sider. Udsolgt.

Rasmus Nielsen: ÅRHUS I FYRRERNE

Ny udgave med oplysende noter af
Emanuel Sejr.
1959. 164 sider. Udsolgt.

Emanuel Sejr: GAMLE ÅRHUSGADER

Første samling.
1960. 154 sider. Udsolgt.

Helge Søgaard: DET ÆLDSTE ÅRHUS

1961. 114 sider. 26 plancher.
Udsolgt.

Emanuel Sejr: GAMLE ÅRHUSGADER

Anden samling.
1961. 160 sider. Udsolgt.

FREMMEDE SER PÅ ÅRHUS

Redigeret af Finn H. Lauridsen.
1962. 247 sider. Udsolgt.

ERHVERV I ÅRHUS

Ved Poul Enemark.
1963. 80 sider. Kr. 10.00.

Bernhardt Jensen: FRA DET GLADE ÅRHUS

De gamle varieteer og
morskabsteatre.
1963. 252 sider. Udsolgt.

Anna Thestrup: ELIGEREDE BORGERE I ÅRHUS

1740–1837
1964. 136 sider og 2 udfoldstavler.
Kr. 10.00.

UNG I ÅRHUS

Redigeret af Vagn Dybdahl.
1964. 298 sider. Udsolgt.

UNG I ÅRHUS

Ny samling.
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1965. 224 sider. Udsolgt.

Bernhardt Jensen:
SOM ÅRHUS MOREDE SIG
Folkelige forlystelser fra 1860'erne
til 2. verdenskrig.
1966. 248 sider. Udsolgt.

Peder Hansen Resen:
ATLAS DANICUS,
ÅRHUS STIFT
Tekst og oversættelse ved Helge
Søgaard.
1967. 160 sider, 27 planchesider.
Kr. 20.00.

Ib Gejl:
UNDER VÆRGERÅDET
Forsømte og »forbryderske« børn i
Århus 1905–15.
1967. 121 sider. Kr. 24,40.

Emanuel Sejr:
ÅRHUS-MOSAIK
Personer og begivenheder i den
lille by.
1967. 281 sider. Kr. 41,50.

Erik Christiansen:
GENNEM ÅRHUS I TRÆSKO
Billedredaktion og oplysende noter
ved Peder Jensen.
1967. 109 sider.
Indbundet: Udsolgt.
Hæftet: Kr. 15,85.

Vagn Dybdahl:
**DET LOKALHISTORISKE
ARBEJDE I BYERNE**
Erfaringer fra Århus byhistoriske
Udvalgs virksomhed.
1968. 24 sider. Udsolgt.

Victor Jensen:
KLUNKETID OG KRIGSÅR
Århus omkring år 1900 og under
besættelsen 1940-45.
1968. 308 sider. Udsolgt.

BORGERE I BYENS RÅD
Medlemmer i Århus bys borgerre-
præsentation og byråd 1838-1968.
Redigeret af Ole Degn og Vagn
Dybdahl.
1969. XXIV + 268 sider. Kr. 30.00.

ULYKKE. NØD OG BRØDE
Begivenheder i Århus.
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1969. 72 sider. Kr. 10.00.

Bernhardt Jensen:
DA ÅRHUS VAR HOLLYWOOD
Et kapitel af stumfilmens historie.
1969. 160 sider. Udsolgt.

DA DET VAR NYT I ÅRHUS
Ved Ole Degn.
1970. 208 sider. Udsolgt.

ÅRHUS DENGANG OG NU
1971. 144 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1972
156 sider. Kr. 30.00.

MANGE KOMMER TIL ÅRHUS
1972. 154 sider. Kr. 20.00.

Vagn Dybdahl:
**SOCIALHISTORIE
I KØBSTÆDERNE**
1972. 20 sider. Udsolgt.

**RASMUS PEDERSEN
THESTRUPS STAMBOG**
Ved Helge Søgaard.
1972. 100 sider. Udsolgt.

ÅRHUS DENGANG OG NU
Anden samling.
1972. 138 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1973
156 sider. Udsolgt.

S. Hjorth Eriksen:
SÅDAN VAR ÅRHUS
Lette vidnesbyrd om Århus i
1920'erne og 1930'erne.
1973. 184 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1974
161 sider. Udsolgt.

Bernhardt Jensen og Peder Jensen:
MARSELISBORG-SKOVENE
Historie og begivenheder gennem
århundreder.
1974. 208 sider. Udsolgt.

Emanuel Sejr:
ÅRHUS PROFILER
Skikke, personer og begivenheder i
den svundne by.
1974. 216 sider. Kr. 20.00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1975
178 sider. Udsolgt.

Bernhardt Jensen:
LIVET I ÅRHUS I GAMLE VISER
Digt og kendsgerninger om store
og små begivenheder.
1975. 160 sider. Kr. 30.00

ÅRHUS-ÅRBOG 1976
178 sider. Uindb.: Kr. 30.00.

TRAFIK I ÅRHUS – FØR OG NU
Redigeret af Vagn Dybdahl og Finn
H. Lauridsen.
1976. 165 sider. Kr. 30.00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1977
178 sider. Kr. 30.00.

**BIBLIOTEKS- OG KULTURLIV
I ÅRHUS**
**ERINDRINGER AF
EMANUEL SEJR**
1977. 312 sider. Udsolgt.

HUS OG HJEM I ÅRHUS
Redigeret af Vagn Dybdahl.
1977. 220 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1978
183 sider. Kr. 30.00.

**SKOLER OG SKOLEGANG
I ÅRHUS 1930-1970.**
Redigeret af Ib Gejl.
1978. 350 sider. Kr. 30.00.

Johan Albrecht With:
AARHUUS-TIDS-FORDRIV
Ved Kjeld Elkjær.
1978. 40 sider. Kr. 15.50.

ÅRHUS-ÅRBOG 1979
192 sider. Kr. 30.00.

BERNHARDT JENSEN
BERETTER OM ÅRHUS
Redigeret af Annegrete Dybdahl.
1979. 192 sider. Kr. 40,00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1980
184 sider. Udsolgt.

Hans Rishøj:
ÅRHUS I KRISETIDER
1980. 200 sider. Kr. 106,50.

ÅRHUS-ÅRBOG 1981
191 sider. Kr. 30,00.

BUTIK I ÅRHUS
Redigeret af Chr. R. Jansen.
1981. 277 sider. Udsolgt.

ÅRHUS-ÅRBOG 1982
184 sider. Udsolgt.

Georg Andrésen:
MIN ÅRHUS-KAVALKADE
1982. 152 sider. Kr. 40,00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1983
158 sider. Kr. 30,00.

BYENS BØRN – ÅRHUSBØRN I
LYS OG SKYGGE
Redigeret af Ib Gejl.
1983. 174 sider. Kr. 40,00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1984
192 sider. Kr. 30,00.

ÅRHUS I 1930'ERNE
– set gennem fotografen Åge Freds-
lund Andersens linse.
Redigeret af Henrik Fode
og Finn H. Lauridsen.
1984. 159 sider. Kr. 130,50.

ÅRHUS-ÅRBOG 1985
141 sider. Kr. 30,00.

Svend Aage Andersen:
SALT OG BRØD
GØR KINDEN RØD
Arbejderliv i Århus 1870–1940.
1985. 224 sider. Kr. 145,15.

EFTERKRIGSÅR I ÅRHUS
– glimt af livet i byen 1945–1960.
Redigeret af Erik Korr Johansen.
1985. 125 sider. Kr. 142,75.

ÅRHUS-ÅRBOG 1986
168 sider. Kr. 142,20.

DET TALTE MAN OM...
– rids fra Århus i 100 år.
1986. 140 sider. Kr. 146,40.

ÅRHUS-ÅRBOG 1987
168 sider. Kr. 156,75.

FOLK I ÅRHUS
Ved Tage Kaarsted
1987. 240 sider. Kr. 165,00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1988
167 sider. Kr. 170,80

Svend Aage Andersen:
HAVNEARBEJDERNE I ÅRHUS
– før containernes tid.
En undersøgelse af deres livsform
og erfaringsverden ca. 1880–1960.
1988. 247 sider. Kr. 203,75.

UNG I ÅRHUS
Tredie Samling.
Redigeret af Finn H. Lauridsen.
1988. 199 sider. Kr. 155,00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1989
164 sider. Kr. 200,00.

FOR ETHVERT HJEM
– Århus i avisannoncer 1900–1960.
Redigeret af Finn H. Lauridsen.
136 sider. Kr. 215,00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1990
131 sider. Kr. 200,00.

FRA ÅHAVN TIL KYSTHAVN
– Århus havns historie til 1914.
Redigeret af Erik Korr Johansen.
238 sider. Kr. 225,00.

ÅRHUS-ÅRBOG 1991
143 sider. Kr. 225,00.